

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

TUNÇ ÇAĞI'NDA TOKAT ve ÇEVRESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN ANT

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. AKIN BİNGÖL

KARS-2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, “Tunç Çağı’nda Tokat ve Çevresi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2014

Adı Soyadı: Hüseyin ANT

İmza:

PLAGIARISM

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

.../.../2014

Name Surname: Hüseyin ANT

Signature:

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Hüseyin Ant'a ait "Tunç Çağı'nda Tokat ve Çevresi" konulu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL

Yrd. Doç. Dr. Halim KORUCU

Yrd. Doç. Dr. Ş. Cem TÜYSÜZ

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../2014 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

.....

Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

1. TOKAT VE ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	2
1.1. Konumu, Jeolojik ve Morfolojik Özellikleri.....	2
1.2. İklim.....	6
1.3. Bitki örtüsü.....	7
1.4. Toprak.....	8

II. BÖLÜM

2. TUNÇ ÇAĞI'NDA TOKAT	10
2.1. Erken Tunç Çağı	10
2.1.1.Erken Tunç Çağı I. Evresi.....	11
2.1.2.Erken Tunç Çağı II. Evresi	12
2.1.3.Erken Tunç Çağı III. Evresi	13
2.1.4.Erken Tunç Çağı Kültürü.....	14
2.2.Orta Tunç Çağı.....	16
2.3.Geç Tunç Çağı	16
2.4.Tunç Çağında Tokat Bakır Madeni Merkezleri	17

III BÖLÜM

3. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI	19
3.1. Asur Koloniler Çağında Tokat.....	21
3.1.1.Butnatum.....	24
3.1.2.Hanaknak	25
3.1.3.Hanika	25
3.1.4.Wazida	25

3.1.5.Kubilsan	25
3.1.6.Tapaggas	26
3.1.7.Taedizina.....	26
3.1.8.Turhumit	26
3.1.9.Samuha.....	27
3.1.10.Hatikaitra.....	27
3.1.11.Kutia.....	27
3.1.12.Karahna	28
3.1.13.Kuburnat	28

IV. BÖLÜM

4.HİTİT DEVLETİ	30
4.1.Hititlerin Kökeni ve Hititlerle İlgili İlk Çalışmalar.....	30
4.2. Hititlerin Siyasi Tarihi	33
4.2.1. Eski Hitit Devleti	33
4.2.1.1. I. Hattuşili	33
4.2.1.2. I. Murşili	34
4.2.1.3. Gasıp Krallar Dönemi	35
4.2.1.4. Telepinus.....	36
4.2.1.5. Karanlık Çağ	36
4.2.2. Yeni Hitit devleti (M.Ö. 1460-1190)	38
4.2.2.1. II.Tuthalya.....	38
4.2.2.2. I.Şuppiluliuma.....	39
4.2.2.3. II. Murşili ve Sonrası	42
4.3.Tapigga Eyaleti	45
4.4. Hitit Devleti'nin Yıkılışı	48

V.BÖLÜM

5. TOKAT VE ÇEVRESİNDE TESBİT EDİLEN ERKEN TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ. 50	
5.1. Ulutepe.....	50
5.2. Maşat Höyük.....	51
5.3. Kazıklı Höyük.....	56
5.4. Yüzellik Tepe.....	56
5.5. Medrese Tepe.....	57
5.6. Akdoğan-Kale Tepe	57

5.7. Kösele Tepesi.....	57
5.8. Höyük.....	58
5.9. Hüseyin Gazi-Kaletepe	58
5.10. Engüren Höyük	59
5.11. Ali Tepesi.....	59
5.12. Deliktaş	59
5.13. Katmerkaya	60
5.14. Kale Tepe	60
5.15. Dökmetepe Höyüğü	60
5.16. Düzdökmetepe Höyüğü	61
5.17. Yassitepe Höyüğü	61
5.18. Kayapınar Höyüğü	61
5.19. Horoztepe.....	63
5.20. Bolus –Aktepe.....	68
5.21. Hun Tepesi	68
SONUÇ.....	70
KAYNAKLAR.....	72
LEVHALAR.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	126

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TUNÇ ÇAĞINDA TOKAT ve ÇEVRESİ
Hüseyin ANT
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL
2014, sayfa:126
Jüri: Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL
Yrd. Doç. Dr. Halim KORUCU
Yrd. Doç. Dr. Ş. Cem TÜYSÜZ

Anadolu, insanlık tarihinin en eski çağlarından beri iskan gören bir coğrafyadır. Anadolu'nun kuzeyinde bulunan Tokat ilinde Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşmeler görülmektedir. Tokat, Anadolu da stratejik açıdan önemli bir konumdadır. Doğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerini birbirine bağlayan kavşak konumunda olması nedeniyle, tarih boyunca istilalara maruz kalmış ve farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır.

İl, Anadolu'nun verimli ovalarını ve geniş otlaklara sahip yaylalarını içinde barındırmaktadır. İklimin tarıma elverişli olması tarımsal üretimi artırmıştır ve il insanlarının geçim kaynağı olarak tarımı seçmesinde etkili olmuştur. Eskiçağ'dan itibaren varlığı bilinen yer altı kaynakları, verimli otlakları ve jeopolitik konumuyla bu coğrafya Tunç Çağı yerel kentlerine, Asur Kolonilerine, Hitit topluluklarına ev sahipliği yapmıştır.

Anadolu tarihinin aydınlatılması açısından oldukça önemli Eskiçağ yerleşimleri ile karşımıza çıkan Tokat ilindeki çalışmamızdaki amacımız; Erken Tunç Çağı yerleşimlerini tespit etmek ve Tokat'ın Eskiçağ tarihi hakkında bilgi vermektir.

ANAHTAR KELİMELER: Tokat, Hitit, Maşat, Horoztepe.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
TOKAT in BRONZE AGE AND ENVIRONMENT
Hüseyin ANT
Advisor: Assistant Professor Akın BİNGÖL
2014, Page: 126
Jury: Assistant Professor Akın BİNGÖL
Assistant Professor Halim KORUCU
Assistant Professor Ş. Cem TÜYSÜZ

Anatolia is a geography which has been settled down since the most ancient ages of the history of humanity. Some placement have seen at the city of Tokat which located in the northern of Anatolia. Tokat is in an important location inside of strategic location of Anatolia. Because it is being in a location of intersection where settles the Region of Eastern Anatolia, Blacksea and Middle Anatolia, it hasbeen exposed to invasions and hosts different cultures.

City accommodates highlands of Anatolia which has wide pastures and productions and plains. Thanks to being suitable of climate for agriculture, agricultural production of city has increased and it has, been effective for selecting of agriculture of human of city. This geography hosted local cities Bronze Age, Colonies of Assyrian and society of Hittite.

The goal of this study in the city of Tokat which is very important in view of enlightenment of Anatolia is fixing of settlements of Bronze Age and giving information about ancient history of Tokat.

KEY WORDS: Tokat, Hittite, Maşat, Horoztepe.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Tokat ve çevresindeki Tunç Çağı'ndaki yerleşim, mezarlık ve kalıntı yerlerinin incelenmesi konu edinilmiştir. Bu yerler hakkında bilgiler oldukça sınırlı ve birçoğu yüzey araştırmalarıyla beyan edilen bilgilerden oluşmaktadır. Bu yerlerdeki incelemelerin üzerinden hayli zaman geçtiğinden çalışmamız, Tunç Çağı özellikleri gösteren yerlerin günümüzdeki görünümünü, üzerindeki tahribatı ve yeni elde edilen bilgilerle bölgenin tarihini ortaya koyacaktır.

İl, Anadolu'daki üç büyük bölgenin geçiş noktası olması nedeniyle jeostratejik bir öneme sahiptir. İl, genel itibari ile dağlık bir görünümde olsa da içerisinden geçen Yeşilirmak ve kolları vadilerle dağları parçalamıştır, deniz seviyesine yaklaştıkça büyük ve verimli ovaları oluşturmuştur. Burada yaşayan insanların geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve tarımsal ürünlere dayalı sanayidir.

Çalışmamızın birinci bölümünde bölgenin coğrafi özellikleri anlatılmıştır. Buradaki amacımız, bölgenin jeolojik özelliklerini ve bölgenin eski çağlardan itibaren neden önemli olduğunu anlatmaya çalışmaktır.

İkinci bölümde, Anadolu'nun ve bölgenin Tunç Çağı üzerinde durarak, asıl üzerinde durmak istediğimiz Erken Tunç Çağı hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Üçüncü bölümde, Anadolu tarihinin yazılı kaynakları ile karşımıza çıkan ve Anadolu'da tam olarak yazılı çağa geçilen ve Orta Tunç Çağı'nı şekillendiren Asur Ticaret Kolonileri döneminde Tokat coğrafyası hakkında bilgi sunulmuştur.

Dördüncü bölümde, Eskiçağ tarihinde Ön Asya'da siyasi ve kültürel açıdan önemli bir yer edinen ve Son Tunç Çağı uygarlığı Hititleri, siyasi süreçleri içerisinde anlatmaya çalıştık.

Beşinci bölümde ise, Tokat ve çevresindeki Erken Tunç Çağı merkezleri yüzey araştırmalarından yararlanarak belirleyip merkezler hakkında bilgi verdik.

Bu çalışmamızda bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL'e teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışma sırasında bana maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen Aileme, yerleşim yerinin fotoğraflanmasında bana rehberlik eden Cemil POYRAZ'a ve

bölümümüz araştırma görevlilerinden Mustafa KARAGEÇİ' ye yüksek lisansım sürecinde paylaştığı bilgilerden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Kars-2013

Hüseyin ANT

KISALTMALAR

AAD	: Arkeo Atlas Dergi, İstanbul .
ABUA	: Anadolu Büyük Uygarlık Atlası.
AD	: Anadolu Dergisi, İstanbul.
AD	: Ankara Dergisi, Ankara.
ANAR	: Anadolu Araştırmaları, İstanbul.
AST	: Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara.
DCD	: Doğu Coğrafya Dergisi, Konya.
DTCFD	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara.
ETÇ	: Erken Tunç Çağı.
GTÇ	: Geç Tunç Çağı.
İÜ	: İstanbul Üniversitesi.
KÇ	: Kalkolitik Çağı.
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara.
MTA	: Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi, Sivas.
OTÇ	: Orta Tunç Çağı.
TAD	: Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara.
TAY	: Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri, İstanbul.
TİÇM	: Tokat Valiliği İl ve Çevre Müdürlüğü.
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü.
TTAED	: Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, Ankara.
TTK	: Türk Tarih Kongresi, Ankara.
VD	: Ve Diğerleri.

GİRİŞ

Uygarlık tarihinde önemli bir coğrafya olan Anadolu, tarihin her döneminde çok farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Kimi zaman yapılan istilalar kimi zaman ise sosyal ve ekonomik etkileşim araçlarının etkisi ile kendine has kültür evrelerinin oluştuğu bir coğrafya olmuştur. Anadolu'nun kuzeyinde yer alan çalışma alanımız da kültür evrelerinin kalıntılarının tespit edildiği bölgelerdendir.

Çalışma alanımızı oluşturan Tokat ve çevresi, oldukça geniş bir alana sahip olması, çalışmamızda bölgenin tarihine ışık tutan önemli merkezler ve çevresinde yoğunlaşmamızda etkili olmuştur. Yerleşim yerleri incelenirken buldukları coğrafi konumlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Yüzey araştırmaları, kazı çalışmaları ve elde edilen keramik parçalarının sunduğu verilerle alanın tarihi hakkında bilgi edinilmiştir.

İnceleme alanımızı değerlendirirken zaman sınırlaması yaparak Tunç Çağı içerisinde yerleşimleri ele aldık. İncelediğimiz Tunç Çağları zaman diliminde Anadolu ile Tokat ve çevresinde yaşanan siyasi, ekonomik ve kültürel hayat incelenmiş ve bunlar konu başlıkları altında sunulmuştur. Uzunca bir dönem olan Tunç Çağları, Tokat tarihinin netleştiği bir çağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunç Çağlar içerisinde de Erken Tunç Çağı'na ayrı bir önem vererek bu çağa ait merkezleri geniş kapsamlı değerlendirdik.

Tokat ilinde tespit edilen Erken Tunç Çağı yerleşim yerleri hakkında bilgiler verilmiş ve yerler fotoğraflanarak teze eklenmiştir. Tepe, Tümülüs, mezarlık ve kent olarak karşımıza çıkan bu yerler, çoğu kez bozulmuş tabakalar ve yüzeye dağılan keramik parçaları ile tespit edilmiştir.

Bu çalışmamız, Tunç Çağı'nda Tokat coğrafyasını; siyasi, kültürel ve ekonomik tarihini bir nebze de olsa aydınlatmak amacıyla yazılmıştır.

I.BÖLÜM

1. TOKAT VE ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

1.1. Konumu, Jeolojik ve Morfolojik Özellikleri

Tokat 39° 52' - 40° 55' kuzey enlemleri ile 35° 27' - 37° 39' doğu boylamları arasında, Karadeniz Bölgesi'nin Orta kesiminde yer alan ve kuzeyinde Samsun, kuzeydoğusunda Ordu, güney-güneydoğusunda Sivas, güneybatısında Yozgat ve batısında Amasya'nın yer aldığı bir ildir¹.

Karayolu ile Ankara'ya 399 km, Samsun'a 232 km, Ordu'ya 233 km, Sivas'a 108 km, Yozgat'a 206 km, Amasya'ya 114 km ve İstanbul'a 785 km uzaklıktadır². İlin yüzölçümü 998.242 km² olup Karadeniz Bölgesindeki toplam 17 il içerisinde yüzölçümü bakımından en büyük 4'üncü ildir. Yüzölçümü 998.242 km² ve Türkiye topraklarının % 1,3'ünü kaplayan il merkezinin rakımı 608 metredir³.

Tokat 1923 yılında il olmuştur ve merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 adet ilçeye sahiptir. Ayrıca 77 belde, 277 mahalle ve 609 adet köyü mevcuttur. Orman içi köy sayısı 268, orman bitişiği köyleri ise 273, toplam 541 adet orman köyüne sahiptir⁴.

Tokat ilimizin jeolojik ve morfolojik yapısını incelediğimizde, en eski kayacın Çekerek ve yöresi, kuzey ve kuzeydoğuya doğru Turhal – Zile, Tokat yöresi ile Kelkit ve Tozanlı Havzası'ndan Reşadiye'ye kadar uzandığını görmekteyiz. Zile Ovası'nın kuzey ve batısında yeşil sişitlerle koyu renkli mermer çeşidi görülmektedir⁵.

Kervansaray ve Elik Tekke arasında görülen kalkerler tamamen zoofendir. Bu kalkerler grineoes ve echinid parçaları ve belemitiesleri içerirler.

¹ Nurhat, 1984: 7065

² Eren, 1982: 277

³ Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 5

⁴ Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 5

⁵ Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 7; Zeybek, 2004: 298

Zile Ovası'nın güney ve güney batısında bulunan merkeze bağlı Fatih ve Süleymaniye Köyleri'nden itibaren geniş bir sahada üst kretase konglomeraları vardır. Bunların üzerinde bir marn tabakası bulunmaktadır.

Kelkit Çayı'nın güneyinde beyaz renkli yumuşak ve marnlı kalkerlerden oluşan alt kretase vardır⁶.

Almus-Erbaa-Niksar yöresinde filiş, kalker, marnlı kalker ve konglomeralara rastlanılır. Zile ve Çekerek bölgelerinde eosen, genel olarak volkanik ve filiş olarak ikiye ayrılır. Volkanik formasyonlar da esas olarak kalker çakıllarını içerir⁷.

Tokat-Çamlıbel yöresinde Berham Köyü sırtlarında konglomera ve grelerde küçük nüm militleri bulunmaktadır.

Zile'de alüvyon bölgelerin güney sırtlarında serpantinlerin veya üst kretase konglomeraların başladığı yerde açık renkli ve çoğunlukla yatay tabakalardan oluşan gre, konglomera ve marnlar görülmektedir⁸.

Tokat ili sınırları içerisinde magmatik kayalar Turhal Ovası'nda, Tokat'ın kuzeydoğusundaki Almus'ta ve Erbaa'nın kuzeyindeki Ayvacık'a kadar olan bölgenin doğusunda kalan alanda görülmektedir.

Batıda Saroz Körfezi'nden doğuda Aras Vadisi'ne kadar uzanan ve uzunluğu yaklaşık 1500 km olan fay hattı, Yeşilirmak-Kelkit bölgesinden geçmektedir. Sismik hareketlerin yaşandığı Niksar, Erbaa, Tokat, Zile gibi bölgeler, Eski devirlerden beri önemli birer yerleşme alanlarıdır. Buralarda, günümüze kadar birçok yıkıcı deprem olmuştur⁹.

Genellikle dağlık bir yüzey şekline sahip olan Tokat'ta 188 metreden 2870 metre aralığında değişen dağlar, il topraklarının %45'ini kaplar ve üç sıra dağ halinde uzanırlar.

İlin birinci sıra dağlarını kuzeydeki Canik Dağları oluşturur. Bu dağlar fazla yüksek değildir. Bu sıradaki önemli doruklar batıdan doğuya doğru Killik Tepesi(1526 m), Gölağa Tepesi(1502 m), Keltepe(1794 m), Somun Tepesi ve Erdem Baba Tepesi'(2181 m)dir¹⁰.

İkinci sıra dağları Kelkit ve Tozanlı Vadilerini ayıran yükseltilerdir. Buradaki önemli doruklar Mercimek Tepesi (1203 m), Poyrazlık Tepesi (1535 m), Dikmen

⁶Tunç-Akyüz, 1992: 41-44

⁷ Kazımoğlu, 1990: 5260-5262

⁸ Nurhat, 1984: 7067-7068

⁹Tunç-Akyüz, 1992: 37-38; Zeybek, 2002: 104

¹⁰Nurhat, 1984: 7065-7066; Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 6

Tepesi (1620 m), Topçam Tepesi (1203 m), İmam Gazi Tepesi (1779 m) ve Dönekse Dağı' (1820m) dır.

Üçüncü sıra dağlar ise Yeşilirmak Vadisi'nin güneyinde yer alır. İlin en yüksek dağı bu yörededir. Buradaki önemli doruklar; Akdağ(1900 m), Deveci Dağı(1892 m), Çamlıbel (1930 m), Toraç Dağı (2112 m), Asmalı Dağ 2116 m) ve Dumanlı Dağı'(2374 m)dır. İlimizin en yüksek doruğu Almus Barajı'nın güneyindeki Şehnekayası Dağı'(2385 m) dir¹¹.

İl yüzölçümünün yaklaşık % 15,4'ünü ovalar kaplamaktadır¹². Karadeniz'in 110 km güneyinde, Yeşilirmak Vadisi boyunca uzanan, etrafı dağlarla çevrili çöküntü halinde olan Kazova'nın denizden yüksekliği 550–650 metreleri aralığında değişmektedir. Amasya ve Tokat illeri arasında yer alan Turhal ilçesinin etrafındaki bir diğer ova; Turhal Ovası'dır. Ova doğu ve batı yönünde genişleyen, kuzey ve güney yönlerinde ise daralan bir dikdörtgen şeklindedir. Ovanın uzunluğu kuzey-güney yönünde 11 km, doğu-batı yönünde en geniş yeri 15 km, en dar yeri ise yaklaşık 1 km'dir¹³. Tokat il merkezinin 100 km kuzeyindeki Erbaa ilçe sınırları içinde Erbaa Ovası yer almaktadır. Ova, kuzeyde Yeşilirmak ve Kelkit Çayı, güneyde ise doğu ve batı yönlerinde uzanan dağlık ve tepelik arazilerle sınırlanmaktadır¹⁴. Erbaa Ovası Yeşilirmak havzasına dahil ovalardan bir diğeridir. Karadeniz sıradağlarının güneyinde Kelkit Çayı Vadisi boyunca doğu, güney-batı yönünde Niksar Ovası uzanmaktadır. Artova Ovası ise Günçalı Köyü boğazından başlayarak Sulusaray önlerine kadar devam eder. 15.000 hektar genişliğindedir. 2.000 hektarlık Maşat Ovası, 2.000 hektarlık Iğdır Ovası ve Yeşilirmak'ın kolu Hotam Deresi'nin iki yanında yer alan 6.000 hektarlık ovalarla birlikte toplam 10.000 hektarlık Zile Ovası da bulunmaktadır¹⁵.

İlimiz sınırları içerisinde doğu-batı doğrultusunda üç önemli vadi uzanmaktadır. Birbirlerinden sıra dağlar ile ayrılan bu vadiler kuzeyden güneye doğru Kelkit Vadisi ve Tozanlı Vadisi'dir. Diğer bir vadi ise ortasından Behzat Deresi'nin geçtiği ve şehir merkezinin yer aldığı vadidir. Vadilerin yapısı yer yer

¹¹ Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 7; Zeybek , 2003: 122-125

¹² Nurhat, 1984: 7067

¹³ Özçağlar, 1988: 34- 37

¹⁴ Saatçigil, 1947: 16

¹⁵ Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 8

boğaz vadiler şeklinde uzanır. Bazı yörelerde vadi tabanları, geniş alanlar kaplayan ova özelliği taşıyan geniş tabanlı vadiler şeklindedir¹⁶.

Bölgenin kuzeyindeki Canik Dağları'nın güney kesimlerinde, Kelkit ve Tozanlı vadileri arasında uzanan dağların bir bölümünde platolar yer alır. İlin batısındaki dağlar, arası akarsu vadileri ile parçalanmış plato görünümündedir. İlimizde yer alan önemli yaylalar; Topçam Yaylası, Çevreli Yaylası, Dumanlı Yaylası, Selamen Yaylası, Kızılcaören Yaylası, Batmantaş Yaylası, Bozmalı Yaylası, Buğalı Yaylası, Çamiçi Yaylasıdır¹⁷.

Akarsular bakımından Tokat zengin illerimizden biridir. Başta Yeşilirmak olmak üzere bu nehrin kolları olan Tozanlı Çayı, Kelkit Çayı ve Çekerek Suyu ildeki başlıca akarsuları oluşturmaktadır.

Yeşilirmak'ın ana kolunu oluşturan Tozanlı Çayı, 2.801 metre yükseklikteki Sivas-Köse dağından çıkar, batıya doğru kuzeyde Karacan, güneyde Tekeli Dağları arasından geçerek çeşitli dereleri de içerisine alır ve Almus Baraj Gölü'ne dökülür. Kuzeyden Dönekse, güneyde Mamu Dağları arasındaki boğazdan geçerek Omala Ovası'na girer. Kazova'yı geçerek Turhal Ovası'na ulaşır. Bu ovadan itibaren 30 kilometrelik bir mesafe aldıktan sonra Amasya il sınırına varır¹⁸.

Bölgenin kuzeyinde bulunan Spikor Dağı'nın kuzey yamaçları ile Köse dağı'nın güney yamaçlarından Kelkit Çayı kaynağını almaktadır. Kelkit Çayı; Gümüşhane, Erzincan, Giresun ve Sivas illerinden geçerek Reşadiye ilçesinden Tokat il sınırına gelir. Buradan Niksar ve Erbaa kazalarından geçerek Amasya iline ulaşır¹⁹.

Çamlıbel Dağları'ndan doğan Çekerek Suyu, Artova ve Zile ilçelerinin topraklarından geçerek Yozgat iline ulaşır.

Tokat, gölleri ve göletleri itibariyle de zengin bir ilimizdir. Göletlerinden bazıları; Gökçeyolu, Avara, Ataköy, Boztepe, Kızık, Ortaören ve Akbelen göletleridir. Başlıca gölleri ise Zinav Gölü, Güllüköyü Gölü, Kaz Gölü ve Almus Baraj Gölü'dür²⁰.

¹⁶ Nurhat, 1984: 7067; Çubuk -Şahin-Akdağlı, 2011: 9

¹⁷ Nurhat, 1984: 7067

¹⁸ Zeybek, 2002: 106; Kazımoğlu, 1990: 5261

¹⁹ Saatçigil, 1947: 9-10

²⁰ Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 21-22

Reşadiye'ye 12 kilometre uzaklıkta olup suyu tatlı olan Zinav Gölü'nün yüzölçümü 1.5 km²'dir. Ortalama derinliği ise 10–15 metredir. Gölden boşalan sular Kelkit Çayı'na dökülmektedir²¹.

Almus Baraj Gölü, ilçe merkezinin 3,5 km kuzeydoğusunda olup 1966 yılında inşa edilmiştir. Gölün yüz ölçümü 31 km², en derin yeri ise 74 metredir. Reşadiye ilçesindeki Güllüköyü Göl ise 1.65 km² alanı kaplamaktadır. Yan derelerden gelen sularla beslenmektedir. Ortalama derinliği 7 metredir²². Kaz Gölü ise Kazova'nın ortasında Pazar ilçe sınırı içerisinde sazlık görünümünde bir göldür.

1.2. İklim

Tokat ili Orta Karadeniz bölümünün iç kısımlarında yer almaktadır. Bu nedenle ilimiz hem Karadeniz iklimi özellikleri gösterirken hem de İç Anadolu'daki step (kara) ikliminin etkisi altındadır. Bu özelliği ile bölge iklimi, Karadeniz ve İç Anadolu'daki step iklimleri arasında geçiş özelliği göstermektedir²³.

Kentte genel olarak yaz mevsimi alçak alanlarda sıcak-kurak, yüksek yerlerde serin, yer yer yağışlı, kış mevsiminde soğuk ve kar yağışlıdır. İklim özelliklerinin belirlenmesinde denize olan uzaklık ve yüksekliğin etkisi önemlidir. Bu nedenle iklim özellikleri açısından ilin kuzeyi ile güneyi arasında yükseltinin artması nedeniyle coğrafyada önemli iklim farklılıkları görülür. Kuzeyden güneye gidildikçe iklim sertleşir ve karasal iklim belirginleşir. Buna karşılık bölgenin kuzey kesimleri tamamen Karadeniz iklimi etkisindedir. Yıllık ortalama sıcaklık, kışın -3°-5°, yazın ise 13°-35° arasındadır²⁴.

Araştırma alanımızda, yağışlar aylara göre farklılık göstermektedir. Ocak, Şubat, Mart, Nisan ve Mayıs'ta en fazla yağış alırken en az yağış Temmuz ve Ağustos aylarında düşer. Bölge, Karadeniz iklimi etkisi altında olduğu için her ay belli bir oranda yağış alır. Yine bu yağışların Tokat çevresindeki dağılımını etkileyen faktör Karadeniz'e yakınlığı ile doğrudan etkilidir. Erbaa, Reşadiye, Zile, Niksar ilçeleri en fazla yağış alan kesimlerdir. Bu ilçelerin yıllık ortalama yağış miktarı 461 mm'dir. Daha az yağış alan Turhal, Artova, Çamlıbel, Sulusaray ilçelerinin ortalama yağış miktarı ise 378.3 mm'dir. Yağışlar genel itibari ile yağmur şeklinde görülse de karasal iklimin hakim olduğu güney ve kuzeydoğu alanlarında yağış kar şeklinde

²¹ Zeybek, 2004: 299

²² Özcan-Aksay, 1996: 77

²³ Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 25

²⁴ Nurhat, 1984: 7067; Çubuk-Şahin-Akdağlı, 2011: 25

görülür. Tokat coğrafyasının yıl içerisindeki ortalama karla kaplı gün sayısı 19.6'dır. Yılda 10.1 gün kar yağışı görülür²⁵.

Yeryüzü şekillerine göre değişen rüzgar yönü, kışın kuzeydoğudan oldukça sert ve sürekli esmektedir. Güneybatıdan esen çok şiddetli lodos her mevsim etkili olur²⁶.

1.3.Bitki örtüsü

Araştırma alanımızın büyük bölümünü doğal orman alanları oluşturur. Bölgenin % 48,8'ini fundalıklar ve ormanlar kaplamaktadır. Güney kesimdeki Artova ve Zile ilçeleri orman bakımından en fakir yer olurken, özellikle Reşadiye ve Niksar çevrelerinde büyük ve nitelikli ormanlar vardır. Yeryüzü şekillerine göre şekillenen bitki örtüsü, ovalarda kendisini otsu bitkilerle, geniş vadilerde ise ağaçlıklarla gösterir. Bölgede hatırı sayılır bir yer tutan ağaç çeşitleri ise kayın, meşe ve karaçamdır²⁷.

Çayır ve otlaklar bölgenin güney, güneybatı ve kuzey kesimlerinde geniş yer kaplamaktadır. Bol otlu doğal çayırlar, verimsiz ve susuz topraklarda görülmez.

Araştırma alanımıza giren yöredeki ormanlar, toprak tabakası pek kalın olmayan ve yüksek eğimli kesimlerde yer alır. Orman örtüsü bakımından oldukça zengin olan Tokat ormanlarının büyük bölümü, bitkisel üretim amacı doğrultusunda tahrip edilmiştir. Niksar, Reşadiye ve Erbaa ilçelerinin kuzey yamaçları sık ormanlarla kaplıdır²⁸.

Yükseltinin arttığı yerlerde çam, gürgen, ladinler bulunurken, alçak düzlüklerde kavak ve söğüt ağaçları bulunur²⁹.

Bölgenin kuzey yamacı boyunca uzanan Karınca Dağları'nın kuzeye bakan yamaçlarında fındık ve zeytin ağaçlarına, daha yüksek kesimlere çıkıldıkça ise sarıçamla rastlanır. Karınca Dağları'nın güneye bakan yamaçlarına sarıçamlar hakimdir. Dağların eteklerine inildikçe dişbudak ve kestaneler yaygınlaşır. Ovalara yaklaştıkça çalılıklar ve deliceler yer alır. Karınca Dağlarının doğu ucunda meşe, kayın, sedir ağaçları vardır³⁰.

²⁵ Zeybek, 2002: 106; Saatçigil, 1947: 11-12; Özçağlar, 1988: 34- 37; Tunç-Akyüz, 1992: 37-38

Zeybek, 2004: 301; Nurhat, 1984: 7078

²⁶ Çubuk- Şahin-Akdağlı, 2011: 10

²⁷ Zeybek, 2002: 105; Çubuk- Şahin-Akdağlı, 2011: 12

²⁸ Nurhat, 184: 7065; Saatçigil, 1947: 13-14

²⁹ Kazımoğlu, 1990: 5262

³⁰ Saatçigil, 1947: 11

Dağ yamaçlarının yükseltisinin birden artması iğne ve geniş yapraklı ağaçların bir arada bulunmasına neden olmuştur. Böylece karışık orman görünümü ortaya çıkmaktadır. Akarsu kıyılarında fındık ve meşelere rastlanırken, Sadakat ve Buğalı dağlarında, zirveye yakın yerlerde alpin çayırları uzanır³¹.

Bölgenin bitki örtüsünün çeşitliğini ortaya koymak için Evliya Çelebi şu sözleri Seyahatnamesine yazmıştır; ‘‘Bu havası hoş şehrin dört tarafında, bahçe ve bostanlar içinde sular akar. Bu bahçelerde bülbüllerin ötüşü, insan ruhuna sefa verir. Meyveleri lezzetli ve lâtif olup, her tarafa hediye olarak gönderilir. Her bağında birer köşk, havuz, fiskiye ve çeşitli meyveler bulunur.’’³².

1.4. Toprak

Bölgemizin toprak yapısını incelediğimizde iklimin etkisinin büyük olduğunu görmekteyiz. Yarı nemli iklim toprakları bölgede geniş yer kaplamaktadır³³. Bölgenin ovalık kesimlerinde, Kelkit ve Yeşilirmak çevresinde, genç alüvyonlu topraklar yer almaktadır. Güneydeki alçak dağ yamaçlarında ve kurak kesimlerde alüvyonlu toprağın rengi kırmızılaşır³⁴.

Ormanlarla kaplı yüksek yerlerde, topraktaki humus miktarı artar ve kestane rengi topraklar geniş alanlar kaplar. Isının azaldığı ve nemin arttığı yüksek alanlarda toprağın rengi sarıya döner³⁵.

Taşova ve Erbaa yörelerinde geniş yer kaplayan kestane rengi topraklar üzerinde genellikle çayırlar yer almaktadır³⁶.

Niksar’ın kuzeyinde, Artova’nın batısında ve Kelkit Çayı’nın kuzeyinde kalkersiz kahverengi orman toprağı bulunur³⁷.

Zile de küçük bir alan kaplayan kırmızı kestane rengi topraklar, kestane rengi topraklarla birlik oluşturur. Kırmızı kestane rengi toprak; drenaj durumu iyi, koyu renkli, kil ve kireç birikimi olan topraklardır. Yukarda bahsettiğim her iki toprak çeşidi de aynı yapıdadır. Bu toprakların organik madde oranları düşüktür. Turhal ve Zile arasında uzanan kahverengi toprak gurubunun yayılım alanlarının yükseltisi

³¹ Saatçigil, 1947: 11; Özçağlar, 1989: 67

³² Çelebi, 1969: 69-70

³³ Nurhat, 1984: 7069

³⁴ Çubuk- Şahin-Akdağlı, 2011: 20

³⁵ Oğuz, 1993: 10

³⁶ Saatçigil, 1947: 14

³⁷ Kazımoğlu, 1990: 5061

500-1.500 m arasındadır. Bu grup toprakların bulunduğu yerlerin ortalama sıcaklıkları 7-11°C, ortalama yağış miktarı ise 300-400 mm'dir³⁸.

Kahverengi orman topraklarında kireç taşı, kumtaşı, alçı taşı, ve volkanik kayalara rastlanır. Kışın donlu geçmesi yüzeyde çatlaklara neden olmaktadır.

Yeşilirmak ve kollarının oluşturduğu ovalarda alüvyon topraklar geniş bir alanda yüzeyi kapatır. Tokat-Almus arasındaki Omala, Yeşilirmak ve Çekerek'in birleştiği yerdeki Geldingen, Niksar-Erbaa ve Tokat- Turhal arasındaki Kazova ovaların da bu tür toprak çeşidi hakimdir. İklimin çok etkili olmadığı bu toprak çeşidi üzerinde karışık yapıda bir bitki örtüsü görülmektedir. Bu topraklar genç ve yüzey sularının etkisi altında oldukları için kalkerli bir yapıdadır³⁹.

Tokat ilinin topraklarının %98'i tarıma elverişlidir. İl topraklarının %48,8'i orman ve fundalık, %14,5'i çayır ve meralarla kaplı iken %34,8'i ekili-dikili alandır. Tarıma elverişsiz ve yerleşim alanları da %1.9'u oluşturur⁴⁰.

³⁸ Zeybek, 2002: 15-16

³⁹ Saatçigil, 1947: 11; Nurhat, 1984: 7064

⁴⁰ Çubuk- Şahin-Akdağlı, 2011: 27

II. BÖLÜM

2. TUNÇ ÇAĞI'NDA TOKAT

2.1. Erken Tunç Çağı

Çalışma alanımızın incelenmesinde araştırma periyodu olarak ele aldığımız Tunç Çağı, Kalkolitik devirden sonra Anadolu'da başlar. Bu kültürel değişim genellikle M.Ö. III. bine yerleştirilir. Erken, Orta ve Geç Tunç çağı diye üç ana bölümde incelenen Tunç Çağı'nın, orta evresi Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri, Son Tunç Çağı evresi Hitit Devletini Dönemini içine alır⁴¹.

Klasik tarihlendirilme ile M.Ö. III. binyılının tümünü kapsayan Erken Tunç Çağı'nın başlangıcı olarak M.Ö. 3.200-3.000 tarihleri önerilirken, bu tarihleme Batı Anadolu Bölgesi için uygun görülse de Anadolu'nun diğer bölgesine uygun değildir. Örneğin Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı başlangıcı için M.Ö. 3.000 yılları kabul edilirken bitişi için de M.Ö. 2.000-1.900 yılları kabul edilmektedir⁴².

Erken Tunç Çağı; dünyanın her yerinde aynı anda yaşanmamıştır. Mezopotamya ve Mısır'da yazı kullanılırken, Anadolu'da tunçtan eserler yapılmaktaydı ve henüz yazılı tarihe geçilmemişti. Buna karşılık Avrupa Anadolu'dan daha geç olarak M.Ö. III. binin ortalarında tunç çağını yaşamıştır. M.Ö. III. binden itibaren Anadolu'daki bazı olaylar komşu Akad Devleti'nin yazılı belgelerinden de öğrenilmektedir⁴³.

Bu dönem Anadolu'nun gerçek "Protohistorik Dönemi"dir. Kalkolitik Çağ'ın başlarında tüm Anadolu'da iklimin giderek yaşama daha elverişli hale gelmesi ve günümüzdeki coğrafi koşullara çok benzemesi, Anadolu'da nüfusun artmasında etkili olmuştur⁴⁴.

Kalay ve bakırın karışımından oluşan tunç, Anadolu'da Kalkolitik Dönem sonunda görülür. Ancak tunç madeninin alet ve kap yapımında kullanılması III. binin

⁴¹ Kınal, 1998: 36-37; Aktüre, 2001: 145

⁴² Sever, 1995: 12

⁴³ Harmankaya, 2002: 11; Akurgal, 2003: 21-22; Memiş, 2001: 32-33, Kınal, 1998: 50

⁴⁴ Yalçın, 2003: 77

başlarına rastlar⁴⁵. Tuncun insanoğlu tarafından keşfi ile giderek daha fazla sayıda ve çok çeşitli mal üretmenin yolları araştırmaya başlandı. Üretim ekonomisinin gelişiminde madencilik önemli bir dönüm noktası olmuştur. Madencilikle tunç gibi alaşımları yapabilmek, bakır ve kalay gibi madenlerin bazen uzak bölgelerden sağlanması karmaşık üretim teknolojilerini ileri düzeyde uzmanlaştırmıştır⁴⁶. Bu uzmanlaşma siyasal ve sosyal yapıda önemli değişikliklerin habercisi olmuştur. Aşağı Mezopotamya ve güneybatı İran'da Sümer ve Elam gibi devletler siyasi olarak da belirlemeye başlamış, Mısır'da kral sülaleleri ortaya çıkmıştı. Yaşanan bu gelişmelerin sonunda IV. Binin son çeyreğinde yazının keşfedildi. Bu keşifle birlikte, önemli hammaddelere olan gereksinimle ilişkili olarak ticarete duyulan ilgi artmış, önceki dönemlerin dışı fazla açılmayan kapalı ticaret ekonomisi kültürü geleneğine son verilmiştir⁴⁷.

Yeni bir döneme girilen bu çağda artık toplulukların örgütlü bir yaşam şeklini benimsemesi, örgütlü toplumların dönemi başlatmıştır⁴⁸.

Tarım, dokumacılık, çömlekçilik vb. buluşlara ek olarak daha etkili silahların üretilmesini, daha ince süs eşyalarının yapılmasını olanaklı kılan bakır-kalay alaşımını yani tunç bulunmuştu. Tuncun ilk kullanım evresine Erken Tunç Çağı olarak adı verilmiştir⁴⁹. Erken Tunç Çağı üç ayrı evre içerisinde incelenmektedir.

2.1.1. Erken Tunç Çağı I. Evresi

Arkeolog ve tarihçilerin Son/Geç Kalkolitik Çağ adını verdikleri çağdan Erken Tunç Çağı adını verdikleri çağa geçişin, kesin bir tarihi söylenememektedir. Bu geçişi yaklaşık M.Ö. 3.300/3.200-2.650 yılları arasına yerleştirilmektedir. Bu geçişi sadece iklimsel ya da göç gibi olaylara bağlamak yanlıştır. Diğer bir yanlıştır da bu geçişin kesintisiz olduğunun söylenmesi ya da artık Erken Tunç Çağı'na girilmiştir tanımlaması yapılmasıdır⁵⁰.

Erken Tunç Çağı I. Evresi ve Son Kalkolitik dönemdeki kültür öğeleri, geleneklere bağlı olarak gelişmeye devam etmiştir⁵¹. Evrenin genel özellikleri arasında dine ve askeri güce dayanan bir sistem içinde, deniz ve kara ticaretinin yaşanması ile bölgeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Çok

⁴⁵ Akurgal, 2000: 11-14

⁴⁶ Sevin, 2003: 114; Dinçol, 1982: 15-16; Yalçın, 2003: 76

⁴⁷ Yakar, 1985: 25

⁴⁸ Köroğlu, 2011: 21

⁴⁹ Özbaşaran, 2011: 15-16

⁵⁰ Harmankaya, 2002: 11

⁵¹ Kınal, 1998: 18-35

miktarda bakır kullanımı ile birlikte arsenikli tunç üretiminin bu evrede başladığı görülmektedir⁵². Maden üretimi gibi karışık bir teknolojinin bilinmesi çağın iş kolları arasında sanayin önemini artırmıştır. Taş yontmacılığı da önemini kaybetmemiştir⁵³.

Bu evrede deniz ticaretinin öneminin artmasıyla körfezlerin ve koyların doğal liman görevini üstlenmesi; yeni yerleşmelerin kurulmasını, küçük köylerin kasabalaşmasını hızlandırmıştır. Ticaret yolları üzerindeki dağlar arasındaki doğal geçitleri tutan yerleşmelerin stratejik önemleri artarken, yeni yerleşim mekanları oluşmuştur. Doğu ile batı arasındaki kervan yolları, mevsimlere ve sosyal olaylara göre de yer değiştirmektedir⁵⁴. Ticareti organize eden kişiler, kendi toplumlarında önemli kişi haline gelerek, o toplumu idare eden seçkin sınıfına dahil olmuşlardır⁵⁵. Yerleşme birimleri örgütlenmiştir. Büyük yerleşme yerlerinin hemen hepsi sur duvarı ile korunmaktadır⁵⁶. Kasabaları yönetecek idari sınıf da ortaya çıkmıştır. Yönetici sınıf olasılıkla hem askeri hem de dinsel sınıfı da temsil etmektedir⁵⁷.

Çalışma alanımız içerisinde, Amasya Taş Ova'dan başlayarak Erbaa Ovası'na kadar uzanan sahada Tunç Çağları yerleşmelerin konumlandığını beyan eden Dönmez, Niksar Ovası'nda ve bölgenin en doğusunda yer alan Reşadiye'ye kadar olan bölgede araştırılan dönemle ilgi yerleşim yeri tespit edilemediğini belirtmektedir⁵⁸. Erbaa Ovası'nı kontrol edebilecek noktada olan Horoztepe de ortaya çıkarılan eserlerle bölgenin Erken Tunç Çağı aydınlatılmıştır⁵⁹. Amasya-Tokat arasındaki Ulutepe'de ele geçmiş olan çanak-çömlekler ve küçük buluntular, Geç Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı I. evresine Dönmez tarafından tarihlendirilmiştir⁶⁰.

2.1.2. Erken Tunç Çağı II. Evresi

Erken Tunç Çağı II. evresi yaklaşık olarak M.Ö. 2650-2400 yılları arasında yerleştirilmektedir. Anadolu'da bu evrede bazı yörelerde rahip-kralların etkisi daha da artmıştır, ticaret düzenli bir sisteme girmiştir. Soylu sınıfın bu ticaret ilişkileri ile kısmen zenginleştiği görülmektedir. Ticaret yolları üzerindeki yerleşmelerin

⁵² Topaloğlu, 2006: 31

⁵³ Kinal, 1998: 36

⁵⁴ Harmankaya, 2002: 13-18; Türkcan, 2012: 41

⁵⁵ Alparslan, 2011: 28

⁵⁶ Kinal, 1998: 57

⁵⁷ Topaloğlu, 2006: 32

⁵⁸ Dönmez, 2006: 419

⁵⁹ Özgüç-Akok, 1957: 203; Yakar, 2007: 250

⁶⁰ Işın, 1991: 171-191; Dönmez, 2007: 76

büyüdüğü izlenmektedir. Hayvancılık ve tarımda da büyük değişimler görülmemektedir⁶¹.

Dine dayalı örgütlenme, tapınak/sarayların sayısını çoğaltmıştır. Bu saray yapıları, Troia⁶² gibi halkın iskan ettiği yerin yakınında ama kentin içindedir. Sur ile çevrili büyük yerleşmeler çok kez seçkinlerin oturduğu küçük şato tipinde yukarı kent ile halkın oturduğu aşağı kent şekline dönüşmüştür⁶³. Bazı kentlerde soylu ve seçilmiş sınıf ayrı sur sistemi ile kendini halkına karşı da korumaktadır. Büyük kentlerin çevresinde bu kente bağlı küçük yerleşmelerin varlığı izlenmektedir. Soylu sınıf, ticaret metalarını gerektiğinde yaşadıkları yere gizleyerek depolamıştır. Çok kez saklayıp depoladıkları bu malları sahipleri tarafından saklandıkları yerlerden çıkartılmaması bu kişilerin bir şekilde yok edilmesine neden olmuştur. Bu sonuca göre bu devrin pek barış içinde geçmediği yöresel savaşların var olduğu yorumu yapılabilir⁶⁴.

Bu evreyi inceleme alanımızda Samsun-Tokat-Sivas yolu üzerindeki Aktepe temsil etmektedir. Burada bulunan tunç tanrı heykelciği bize bilgi sunmaktadır⁶⁵. Emre Kutlu ise Maşat Höyük'ten çıkan içi siyah astarlı ve aklı olan bazı malların tarihlerini Erken Tunç Çağı olarak belirtmiştir. Maşat Höyük, Höyük, Hanözü, Medrese Tepe, yerleşimlerinde bu çağın özellikleri gösteren keramikler görülmektedir⁶⁶.

2.1.3. Erken Tunç Çağı III. Evresi

Feodal kent devletlerinin yaşadığı yaklaşık M.Ö. 2400-2.000/1900 M.Ö. III. bin yılının kabaca son çeyreğine konan bu evrede; olasılıkla iklime bağlı olarak artan ürünün fazla oluşu ticaret ile toplumların çok zenginleştiğinin kanıtıdır.

Erken Tunç Çağı III. evresi Anadolu'da önceki evrelere nazaran daha hareketli geçen bir evredir. Büyük olaylara neden olmayan küçük göçlerin var olduğu da iddia edilebilir. Anadolu'nun maden, orman ve verimli toprak açısından zengin olması kendi ülkelerinde tarıma uygun olmayan toprak sahibi küçük budunların bu zenginliğe ortak olmak amacıyla Anadolu'ya gelmelerine sebep olmuştur⁶⁷. Bu yeni istilacılar eski kabillerin arasına karışmışlar, kendi kültürleri ile

⁶¹ Harmankaya, 2002: 17; Yakar, 1985: 33

⁶² Polat, 2012: 74-76; Kınal, 1998: 39-41

⁶³ Polat, 2012: 46

⁶⁴ Harmankaya, 2002: 23; Türkcan, 2012: 42; Sever, 1999: 35

⁶⁵ Özgüç, 1978: 37

⁶⁶ Özsait, 2007: 454; Özgüç, 1982: 69

⁶⁷ Harmankaya, 2002: 24; Özbaşaran, 2011: 15

Anadolu kültürlerini bir pota içinde eriterek yeni kültürler üretmişlerdir⁶⁸. Gelişen kentlerin bazıları o yörenin yönetim merkezi durumuna gelmiştir. Surlar görkemleşmiş ve bazı yerleşmeler basit bir kent olma özelliğini yitirmiş, yönetici sınıfın ve bu sınıfla ilgili bürokratların barındığı saraylar büyümüştür⁶⁹.

Bu dönemde Anadolu'nun çok büyük bir kısmını kapsayan İç Anadolu Bölgesi'nde yöresel farklılıkların yanı sıra kent beyliklerinin geliştiği hatta ortak düşmana karşı birleşik ordu kurup karşı çıktıkları komşu bölgelerdeki yazılı belgelerden bilinmektedir⁷⁰. Kültür grupları birbiri içine girdiği için bölgeyi kültürlere göre yörelere ayırmak zordur. Fırat ve Dicle nehirleri boyunca yer alan yerleşmeler ve İç Anadolu Bölgesi'ne giden ticaret yolları üzerindeki yerleşmeler çok gelişmiştir. Yerleşme yoğunluğundaki artış, kentlerin çevresine kurulmuş küçük köylerden kasabalara kadar belirgin bir hiyerarşik bir düzenin varlığını işaret etmektedir⁷¹.

İkiztepe Erken Tunç Çağı III evresine ait mezarlıkla Turhal Ulutepe'deki mezarın benzerliklerine dikkat çeken Dönmez, Burada bulunan sarmal şeklindeki bilezin bu evreye ait olabileceğini söylemektedir⁷². Yine Tapigga(Maşat)'nın kuzey yamaçlarında kerpiç duvarları ile kare ve dikdörtgen yapının Tunç Çağı'nın son evresine ait olduğu incelemelerle ortaya konmuştur⁷³.

2.1.4. Erken Tunç Çağı Kültürü

Ekonomik kültürüne değindiğimiz Erken Tunç Çağı kültürünün dini özelliklerine baktığımızda Kalkolitik Çağı'nın devamı niteliğinde olduğu fakat bazı ilerleme ve gelişmenin yaşandığı görülmektedir.

Horoztepe'de bulunan çocuğunu emziren ana heykelciği, “ Büyük Ana” idolu ile Kalkolitik çağın dini yaşantısının devamı niteliğindedir. Dini inanış içerisinde totemizmin varlığını işaret eden bu durumu, Alacahöyük ve Horoztepe'de bulunan geyik ve boğa heykelcikleri desteklemektedir. Buradan çıkan bir başka görüşse Anadolu da hayvanları kutsal saymak ve tapınmak geleneğinin yaşandığıdır⁷⁴.

Bu çağ da Anadolu toplulukları Kalkolitik Çağ'da olduğu gibi ölü gömme adetlerini devam ettirmişlerdir. Ölülerine hediye sunmaları ve mezarların üzerinde

⁶⁸ Harmankaya, 2002: 25

⁶⁹ Sevin, 1999: 131

⁷⁰ Memiş, 2001: 36

⁷¹ Kinal, 1998: 60; Alparaslan, 2011: 26

⁷² Dönmez, 2007: 85-95

⁷³ Kutlu, 1979: 1-2

⁷⁴ Harmankaya, 2002: 17; Yakar, 1985: 30

yemek yenmesi burada bir tören yapıldığının belirtisidir. Mezarların toprak, sanduka ve küp şeklinde olduğu arkeolojik kazılarla ortaya konmuştur. Toprak mezarlar doğu-batı yönünde kazılıyordu. Ölüler mezarlarına hocker⁷⁵ durumda yerleştirilirdi⁷⁶.

Mezarlardan çıkan hayvan kemikleri ölü kurbanı adedinin olduğuna işaretir. Kap kaçak gibi eşyaların mezarlardan çıkması bir başka dünya inancının yerleştiğini gösterir. Bırakılan eşyalar ölen kişinin zengin olduğunu da gösterir. Birçok mezardan eşya çıkmazken bazılarında fazlasıyla bulunmaktadır⁷⁷.

Erken Tunç Çağı'nın seramik özelliklerine baktığımızda Kalkolitik Çağ'a göre kalıpların şekli ve nakışları farklıdır. Bu devirde ürün çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Gaga ağızlı testiler, iki kulplu vazolar, tek kulplu fincan ve kaseler, karnında emzikli çaydanlıklar başlıca seramik çeşitleridir. Kırmızı ve siyah astar üzerine beyaz boya ile nakışlama ve kapların içine kırmızı boya ile kızıl haç çizme geleneği yaşanmaktadır.

II. evrede çömlekçi çarkı icat edilmiştir. Kırmızı ve gri renkli hamurdan tek renkli testiler, kaseler, vazolar fabrikasyon şekilleriyle yapılmaktadır⁷⁸.

Son evrede ise Kappadokia seramiği denen yeni boyalı seramik ortaya çıkmıştır.

Sanat bakımından bir dönüm noktası olan bu çağda, madenin eritilmesi ve bakır-kalayın birleştirilerek tuncun keşfedilmesi maden sanatında büyük bir ilerlemedir. Çeşitli silah envanterleri ve tanrı figürleri kalıba dökme yöntemi ile üretilmiştir. Maden işleme sanatının en güzel örnekleri Alacahöyük ve Horoztepe mezarlarında görülmektedir⁷⁹.

Saplı damga mühür şekilleri görülmektedir. Erken Tunç Çağı sanatı, plastiği de idrak etmiş olarak karşımıza çıkarken bunlar genel olarak figürin şeklinde bir eşya üzerine yerleştirilmiştir. Alacahöyük'te madeni ve kil kaplar üzerinde hayvan figürinleri vardır⁸⁰.

⁷⁵ Bebeğin anne karnındaki duruşu gibi bacaklar karına doğru çekilir ve ölü bir tarafa yatırılarak yerleştirilmesi şeklindedir.

⁷⁶ Kinal, 1998: 55; Yakar, 1985: 31

⁷⁷ Özgüç, 1958: 26; Bilgi, 1999: 43-44

⁷⁸ Kinal, 1998: 52-53

⁷⁹ Özgüç-Akok, 1957: 207

⁸⁰ Yakar, 1985: 31

2.2. Orta Tunç Çağı

M.Ö. 2. binyılın başlarında Tunç Çağı'nın orta evresine girilir. Anadolu Yarımadası'na büyük ve etkileyici hiçbir göç dalgasının gelmediği bu çağ, Erken Tunç II Döneminin sonlarından beri belirmeye başlayan sosyal ve siyasal gelişmelerin bir sonucudur⁸¹.

Orta Tunç Çağı'nın en belirgin özelliği Mezopotamya ile başlayan çok sıkı ve iyi örgütlü ticaret ilişkilerinin olması ve bunun sonucunda yazının Anadolu'ya girişidir. Anadolu ile Mezopotamya ve Kuzey Suriye arasında Neolitik dönemden beri var olan ve obsidyen ticaretine dayanan maden ticaretinin artmasıyla ticaret, ters yönde işlemeye başlamıştır⁸².

Tunç yapımında gerek duyulan kalay Anadolu'da az bulunduğu için Mezopotamya kalayına ihtiyaç duyulmuş ve bu kalayı Anadolu pazarına getirme işini de Asurlu tüccarlar üstlenmişti. Büyük kervanlarla Anadolu'ya gelen tüccarlar, kalayın yanı sıra parfüm, kumaş gibi malları da getiriyor, yerine altın, gümüş ve değerli taşlar götürüyorlardı⁸³. Bu ticaret karşılığında yerli beylere vergi de ödüyorlardı. Asurlular ticaret ağını sağlamlaştırmak amacıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Karum adı verilen ticaret merkezleri kurmuşlardı. Bunların merkezi ve en büyüğü Kültepe⁸⁴'deki Kaneş Karumu'dur. Bundan başka Hattuşaş⁸⁵, Alışar⁸⁶, Achemhöyük⁸⁷, Karahöyük gibi yerleşimlerin de aralarında olduğu yerde karumlar kurulmuştur. Asur'dan Orta Anadolu'ya uzanan yol üzerinde ise Wabartum denen küçük konaklama birimleri oluşturulmuştu. Tüm bu olaylardan ötürü bu dönem Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak anılmaktadır⁸⁸.

2.3. Geç Tunç Çağı

Bu dönemin siyasi yapısı, ticareti sosyal ve kültürler arası ilişkiler ayrıntılı olarak Hititler konu başlığı altında detaylı incelenecektir. Geç Tunç Çağı (yaklaşık 1200'ler) Ön Asya bölgesi açısından bir dönüm noktasıdır. Bu çağda Myken saraylar düzeninin yıkılmasıyla Yunanistan'daki devlet yapısının çözülmesi, Anadolu'da Hitit imparatorluğunun çökmesi ve Akdeniz Kıyıları'nda bulunan Ugarit ve Amurru gibi küçük, ancak önemli devletlerin dağılması gibi olaylar yaşanmıştır.

⁸¹ Sevin, 1999: 119

⁸² Polat, 2012: 63-65

⁸³ Alparslan, 2011: 25

⁸⁴ Bilgiç, 1964: 125-142; Alparslan, 2011: 30

⁸⁵ Seeher, 1996: 323-339

⁸⁶ Harmankaya, 2002: Alışar;

⁸⁷ Öztan, 1994: 189-199; Öztan, 2011: 1-15

⁸⁸ Kınal, 1998: 65; Memiş, 2001: 87-90

Hitit, Ugarit ve Mısır'da ele geçen yazılı kaynaklarda gemilerle gelen savaşçıların düşmanca saldırılarından söz edilir. Bu saldırılar ancak III. Ramsesin sekizinci hükümdarlık yılında, Nil deltasında engellenmiştir. III. Ramses'in Medinet Habu'da bulunan Ölüler Tapınağı'nda yer alan savaş betimlemelerinden ve yazılı kaynaklarda geçen dramatik sahnelerden deniz kavimlerine karşı verilen uğraşlar öğrenilmektedir. Bu betimlemeler, M.Ö. XIII yüzyılın sonu ve M.Ö. XII yüzyılın başlarında yaşanan dönemin, tedirgin ve göçlerle yoğrulmuş bir dönem olarak algılanması konusunda büyük bir paya sahiptir⁸⁹.

2.4. Tunç Çağında Tokat Bakır Madeni Merkezleri

Tokat ve yakın coğrafyasında Erken Tunç Çağı'nda maden işleme sanatı yüksek seviyeler de karşımıza çıkmaktadır. Horoztepe⁹⁰ mezarlıklarında ve Kayapınar'da⁹¹ çoğu döküm tekniğiyle yapılmış buluntular maden sanatı hakkında bilgi vermektedir. Bu buluntular Alaca Höyük⁹² ve İkiztepe örnekleri ile benzerlik göstermektedir⁹³.

Horoztepe de bulunan uzun sap delikli mızrak uçları, yuvarlak topuzlu kamalar ve diğer buluntular, bölgenin maden sanatının Kuzey Suriye maden sanatıyla aynı özellikleri taşıdığını ispatlar⁹⁴. Kafkaslar'daki benzer buluntular da, Mahmatlar ve Horoztepe eserlerine benzerlik göstermektedir⁹⁵. Bakıldığında bölgenin hem Kafkas hem de Mezopotamya ile ilişki içinde olduğu söyleyebilir. Bu ilişkinin boyutları hakkında kesin bir bilgi yoktur. Araştırdığımız coğrafyada tunç üretiminde kullanılacak olan bakır oldukça zengin yataklara sahiptir⁹⁶. Bu da bölgeye yakın olan İkiztepe ve Mahmatlar'da bulunan madenlerin de buradan gitmiş olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır⁹⁷.

Tokat ve çevresinde yapılan araştırmalar Anadolu'nun maden işlemeciliği bakımından önemli bir coğrafya olduğunu kanıtlanmıştır.

Erbaa'nın 26 km. güneyinde, Kozlu bucağının 9 km. güneybatısında, Gümüşlük Eski Madenlik mevkiinde, bakır yataklarında yapılan araştırmalarda, buradaki madencilik başlangıcı M.Ö. IV. binyıl başlarında kadar tarihlendirilmiştir.

⁸⁹ Kozal, 2012: 284-290; Eder, 2006: 277

⁹⁰ Özgüç-Akok, 1957: 25; Özgüç, 1958: 27; Kınal, 1998: 43; Özgüç, 1964: 1 vd; Akok, 1957: 201

⁹¹ Temizer, 1954: 13-19

⁹² Harmankaya-Erdoğu, 2002: Alacahöyük

⁹³ Alkım, 1986: 124 vd.; Mellaart, 1971: 691

⁹⁴ Mellaart, 1971: 691; Alkım, 1986: 124; Özgüç, 1978: 34

⁹⁵ Mellaart, 1971: 691; Alkım, 1986: 131

⁹⁶ Alkım, 1979: 156

⁹⁷ Alkım, 1986: 132

M.S. IV. yüzyıla kadar kullanıldığı belirlenen maden ocağı, Anadolu'nun en eski madencilik merkezleri arasındadır⁹⁸.

Tokat ili'nin Almus ilçesine bağlı Bakımlı Köyü'nün 1 km kuzeybatısında bakır cevherinin eritilmesi sonucunda açığa çıkan curuflardan oluşan bir curuf deposu, eritme fırınına ait pişmiş toprak parçaları ve Erken Tunç Çağı'na ait keramik parçaları bulunmuştur. Burası Anadolu'da bakır madeninin bilinçli ve başarılı bir şekilde işlendiği nadir yerlerdendir⁹⁹.

Almus'a bağlı Gevrek Köyü'nde bulunan bakır curufu deposu içinde bulunan pişmiş topraktan yapılmış döküm kalıbı parçası, Tunç Çağı'nda insanların madenin ölçüleri alıp, boyutlarına göre değer verdiklerini ispatlamaktadır. Bu da maden ticaretinin bir sistem ve belli standartlar içinde gerçekleştiğini gösterir¹⁰⁰.

Tokat ve çevresinde yapılmış araştırmalarda, bakır cevherinin çıkartıldığı eski işletme merkezleri ile eritme işlerinin yapıldığı yerlerin genellikle değişik ve birbirinden uzak yerlerde olduğu saptanmıştır¹⁰¹. Bu durum, olasılıkla maden ocağını işleten madencilerle, maden ticareti yapanların mesleklerinde uzmanlaşmış kişiler olduklarını göstermektedir¹⁰².

⁹⁸ Özgüç, 1978: 36; Kaptan, 1982: 150; Kaptan, 1986: 19 vd.

⁹⁹ Kaptan, 1986: 151

¹⁰⁰ Kaptan, 1982: 151-152

¹⁰¹ Kaptan, 1982: 161

¹⁰² Kaptan, 1982: 162

III BÖLÜM

3. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI

M.Ö. II bin yılının başlarında Anadolu'da Orta Tunç Çağı yaşanırken Mezopotamya bölgesinde mülkiyet anlayışı değişmiş, Babil ve Asur'da devlet mülkiyet sistemi yerine şahsi mülkiyet sistemi başlamıştı. Mezopotamya'daki sistem değişikliği iktisadi faaliyetlere canlılık kazandırmış, zenginleşen Mezopotamya tüccarları bölge dışına çıkmışlardı. Bölgeye yakın olan Anadolu, Mezopotamya tüccarlarının ticaret sahası olmuştur¹⁰³.

Mezopotamyalılar Anadolu ile eskiden beri ilişki içerisinde olduklarından bu coğrafyanın doğal zenginliklerini biliyorlardı. Bu zenginliklere sahip olmak için iyi bir sistemle çalışmak zorundaydılar. Bu sistemi de Asurlular ile kurmuşlardır. Anadolu coğrafyasının Mezopotamyalılar tarafından dikkat çekmesinin diğer bir nedeni de bölgede kargaşanın olmayıp güven ortamının bulunmasıdır. Bu dönemde Anadolu'da bulunan beylik ve krallıklar ekonomiyi yabancı tüccarların eline bırakıp Anadolu'da yabancı kolonileşmeye müsaade etmişlerdi. Böyle bir tutum sergilemelerinin önemli gerekçeleri vardı. Bunların başında bölge halkının hayatını sürdürebilme zorunluluğu, Anadolu'ya ticaretle getirilecek olan madenler, eşyalar, yiyecekler ve en önemlisi tüccarlardan alınacak vergiler vardır¹⁰⁴.

Asurluların Anadolu'da kurdukları ticaret merkezleri hakkındaki bilgileri Kaniş'te bulunan tabletlerden öğrenmekteyiz. Tabletlerin verdiği bilgiye göre ticaret merkezleri iki tür ticaret avı şeklinde oluşmaktaydı. Bunlar Pazar yeri denilen Karum ve bundan daha küçük ticaret merkezi niteliğindeki Wabartumlar'dır. Kültepe'de yapılan kazılar neticesinde tepenin eteğindeki düzlükte bir Asur Karum'u tespit edilmiştir¹⁰⁵.

¹⁰³ Akurgal, 1998: 41; Memiş, 2001: 94-95

¹⁰⁴ Dinçol, 1982: 21-22; Kinal, 1998: 74; Mellaart, 1972: 49

¹⁰⁵ Kuhrt, 2010: 119; Alparslan, 2011: 20-27

Anadolu'da bu çağın ne zaman ve nasıl başladığına dair kesin bir kaynak yoktur. Bulunan tabletlerden anlaşılan tüccarlar ana merkezi Asur şehrinde bulundurmuşlar ama zamanla Kaniş'te iskan etmeye başlamışlardır. Bu ticaretin en yoğun olduğu dönem Kültepe'deki ikinci tabakaya rastlamaktadır. Tabletlerin çoğu bu tabakaya ait evlerde keşfedilmiştir¹⁰⁶.

Tüccarların kolonilerinin merkezi Kültepe(Kaniş)'dir. Diğer ticaret merkezleri buraya bağlanmıştır. Metinlerde adı geçen diğer Karum adları şöyledir: Burushattum, Durhumit, Tawinia, Wahşuşana, Zalpa, Banda, Hanakna, Karahna, Mama, Şalatuvar, Şamuha, Tuhpia, Ulama, Waşhania. Ayrıca yirmidört tane de Wabartum adı geçmektedir¹⁰⁷.

Kaniş II. tabaka, Anadolu'nun II. bin yıllarını aydınlatması açısından önemlidir. Bu tabakada Asurlu ve yerli tüccarlara ait tabletler ortaya çıkmıştır. Bu tabletler yaklaşık olarak M.Ö.2000'lerde Mezopotamya Anadolu ilişkilerini yansıtan tek kaynaktır. Tabletlere Kapadokya vesikaları veya Kültepe tabletleri adı verilmiştir¹⁰⁸.

Bu vesikalar Asurlu tüccarlara ait olduğundan Asur lehçesi ve çivi yazısıyla yazılmıştır. 1948'de Tahsin ÖZGÜÇ başkanlığında başlayan kazılar tablet sayısını çoğaltsa da bu zamana kadar 2000 kadar tablet dünyanın çeşitli müzelerine dağılmıştır¹⁰⁹.

Bu vesikalarda genellikle ticari ve hukuki konular yazılmıştır. Ticaretin gerekli kıldığı lazım gelen kurallar beyan edilmiştir. Ayrıca hukuki alan içerisinde evlenme, boşanma gibi sosyal ilişkiler de işlenmiştir. Vesikalar arasında mektuplar, resmi yazışmalar bulunmaktadır. Bu vesikalarla Anadolu Asur koloni çağının sosyal, siyasal, ekonomik hayatı hakkında bilgi edinmek mümkün olmuştur. Bu vesikaların 19.ve 18. yüzyıllar arasındaki dönemi kapsadığı görülmektedir¹¹⁰.

Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın hangi tarihler arasında yaşandığını belirlemek için Asur kronolojilerinden ve Asur, Babil kralları gibi kral

¹⁰⁶ Uçankuş, 2000: 335; Koçak, 2009: 210; Kinal, 1998: 60-61

¹⁰⁷ Darga, 1998: 127; Kinal, 1998: 68; Özgüç, 2002: 402; Sevin, 1999: 122

¹⁰⁸ Kuhrt, 2010: 117; Başdemir, 1999: 27

¹⁰⁹ Uçankuş, 2000: 338; Kinal, 1998: 69; Harmankaya-Erdoğu, 2002: Kültepe

¹¹⁰ Darga, 1998: 141

listelerinden yararlanılmıştır. M.Ö.2000 yılının ilk çeyreğine yerleştirilen Koloni Çağı yaklaşık olarak iki yüzyıl daha devam etmiştir¹¹¹.

3.1. Asur Koloniler Çağında Tokat

M.Ö II. binyılın başlarında Anadolu'nun tanık olduğu en önemli olay kuşkusuz ki, ticaret yapmak amacıyla Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarların beraberlerinde yazılarını da getirmeleri ve böylece Anadolu'da tarih çağlarının başlamış olmasıdır¹¹². Kültepe¹¹³ (Kaneş), Alişar¹¹⁴ ve Boğazköy'de¹¹⁵ (Hattuşas) bulunmuş olan, çoğu ticari ve ekonomik konuları içeren yazılı belgeler sayesinde Anadolu'nun siyasi ve kültürel durumu hakkında önemli bilgiler öğrenilmiştir¹¹⁶.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Anadolu da ticari ağ sistemli bir şekilde kurulmuştur. Bu ağların bir kısmı da Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki Tokat'ın sınırları içinden geçmekteydi. Karadeniz sahil kesimi ile bugünkü Kayseri'de yer alan Kaneş Karum arasındaki bağlantı, olasılıkla Eskiçağ'dan beri kullanılan "Kayseri Yolu" olarak adlandırılan Amasya-Zile-Hanözü-Karamağra-Boğazlıyan-Erkilet-Kayseri yolu ile sağlanmış olabilir¹¹⁷. Bu yol üzerinde araştırdığımız alan içerisinde karşımıza çıkan Maşat Höyük'te (Tappigga) bulunan tabletler incelendiğinde burasının Hititlerin bir eyalet merkezi olduğu anlaşılmaktadır¹¹⁸. Buna bağlı olarak bazı tabletlerin içeriğini; güvenliği sağlayacak ordunun hareketi, kaçaklar, esirler, teslim olanlar, sürgün edilenler, halkın iskanı, suçluların cezalandırılması ve ekinlerin güvenliği hakkındaki konular oluşturmuştur¹¹⁹. Ayrıca envanter metinleri olarak isimlendirilen belgelerde şahıs, rehine, asker, ekin, günlük ve savaş aletleri listeleri yer almaktadır. Tappigga'nın bulunduğu konum açısından ne kadar önemli bir noktada olduğu metinlerdeki konulardan anlaşılmaktadır¹²⁰. Bu yolun büyük bir kısmının Maşat Höyük tarafından kontrol edilmesi, Maşat'ın tüccarlar için bir güvenlik merkezi olduğunun göstergesidir. Maşat'ın Kaneş Karumu ve Zalpa¹²¹ Karumu arasında bir kavşak olması Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda vazgeçilmez

¹¹¹ Sevin, 1999: 119; Memiş, 2001: 86; Kınal, 1998: 61

¹¹² Dinçol, 1982: 23-24; Kınal, 1998: 68; Macqueen, 2001: 22 vd.

¹¹³ Darga, 1998: 127; Harmankaya-Erdoğan, 2002: Kültepe; Sevin, 1999: 119; Koçak, 2009: 210; Kuhrt, 2010: 117-125

¹¹⁴ Koşay, 1974 :XV; Harmankaya, 2002: Alişar

¹¹⁵ Seeher, 1996: 323-339

¹¹⁶ Özgüç, 2002: 402

¹¹⁷ Baydur, 1970: 19; Özgüç, 1982: 69-70

¹¹⁸ Alp, 1986: 229

¹¹⁹ Alp, 1978: 177

¹²⁰ Özgüç, 2002: 447

¹²¹ Larsen, 1976: 273 vd. ; Kıymet, 2004: 53; Götze, 1964: 116

bir merkez olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı Maşat, Hitit ve Kaşka¹²² mücadelelerinin yaşandığı yer de olmuştur¹²³.

Bölge, Kaneş Karum'a uğramadan Asur'a ve Kuzey Suriye'ye giden yol üzerindedir. Eskiçağ'dan günümüze kadar kullanılmış olan bu yol, Samsun-Amasya-Tokat veya Zile-Artova-Yıldızeli-Sivas-Kangal-Tohma hattını izleyerek Malatya'ya ulaşır, Kaneş Karum'dan gelen kuzey ticaret yoluyla birleşerek Adıyaman-Samsat'a inmiş ve burada da güney ticaret yoluyla birleştikten sonra Kuzey Suriye'ye devam etmiş olmalıdır¹²⁴. Bu yolun büyük bir bölümü araştırma alanımızdan geçmektedir. Amasya- Tokat arasında bulunan Turhal(Gaizura) ticari ve konaklama merkezi olarak değerlendirilmiş olabilir. Ulutepe de bu konaklama yerleri arasındadır¹²⁵.Turhal'dan başlayıp Tokat'a(Dozimon) kadar uzanan Kazova (Dozimonitis) üzerindeki eski anayol incelendiğinde yolu kontrol edecek noktalar belirginleşmektedir. Kat kasabesindeki Katmerkaya, Şenyurt kasabesindeki Ali Tepesi ve Songüt Köyü'nün kurulduğu mevkiye bakınca buraların yol üzerindeki ya konaklama yada güvenlik amaçlı kullanılabilecek oldukları ortaya çıkmaktadır¹²⁶.

Dozimon'dan hareket edecek bir kervanın bir günlük alacağı yol kadar uzakta bulunan Sivas yolu üzerindeki Aktepe'nin(Bolus), hem yola hemde bölgeye hakim bir nokta olması Asur tüccarların uğrak yerleri arasında olabileceğini gösterir¹²⁷. Bir diğer yol olan Zile(Anzela) ve Artova(Versia) arasındaki antik kent Sulusaray(Sebestopolis), Koloni Çağı'nda da önemli bir ticaret merkezi olarak kabul edilebilir¹²⁸.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'yu Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan iki ana yolun olduğu bilinmektedir. Amasya'dan itibaren Taşova'ya kadar Yeşilirmak(İris) Vadisi boyunca uzanan yol, bundan sonra Kelkit Çayı(Lykos Nehri) Vadisi boyunca, Erbaa Ovası, Niksar(Kariba-Neo Kaesarea), Reşadiye, Koyulhisar üzerinden Suşehri'ne ve oradan da Çoruh Nehri Vadisi'ne doğru uzanmaktadır¹²⁹. Bu yol üzerinde bulunan Horoztepe'nin ticaret güzegahı olduğu, ticari değeri bulunan mallarla belirlenmiştir. Horoztepe konumuyla Erbaa

¹²² Ünal, 2003: 55; Cornelius, 1958: 225-251; Pehlivan, 1991: 28; Memiş, 1990: 110; Taşdöner, 2006: 89; Taşdöner, 2005: 50

¹²³ Özgüç, 1982: 68-69

¹²⁴ Ramsay, 1961: 304; Ökse, 2005 : 22

¹²⁵ Özcan, 1985: 24

¹²⁶ Özçağlar, 1988: 35

¹²⁷ Özgüç, 1978: 37-38

¹²⁸ Umar, 2000: 277; Karakaya, 1988: 20

¹²⁹ Karakaya, 1988: 23

Ovası'nı ve buradan devam eden Niksar'a doğru uzanan yolun üzerindedir¹³⁰. Yine Niksar-Erbaa arasında konumlanan Hun Tepe, ticaretin güvenliği için oluşturulacak garnizon için konumlanmış gibidir¹³¹.

Çorum'dan itibaren Düvenci Ovası'nı izleyen yol, Mecitözü'nden gelerek Amasya Ovası'na ulaşmakta ve burada Tokat(Dozimon) üzerinden gelen ve bölgeyi Doğu Anadolu'ya bağlayan ana yolla birleşerek Amasya'ya ulaşmaktaydı¹³². Bir kavşak konumundaki Dozimon'un İç Anadolu'dan doğuya ve Karadeniz Bölgesi'ne açılan bir kapı olması ticari önemini artırmaktaydı. Bunun içindir ki Asur Koloni Çağı'nda da dikkatleri üzerinde toplamış olabileceğini söyleyebiliriz.

İki büyük şehir Hattuşaş ile Tapigga(Maşat Höyük) arasındaki yol ise büyük olasılıkla bölgenin topografya yapısına uygun olarak, Deveci Dağları'nın kuzey yamaçları boyunca bugünkü karayolunun da geçtiği güzergahı takip etmiş olmalıdır¹³³. Bölgenin ticari yol ağı incelendiğinde kültür ve ticaret merkezlerine yaygın karayolu ağı ile bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Mezopotamya'dan Anadolu içlerine kadar gelen Asurluların bölgemizde de ticaret yaptıkları başta Tappigga'da yapılan kazılardan anlaşılmaktadır.

Yukarıda bölgeden geçen ticaret yollarını ve önemleri üzerinde durarak açıklamaya çalıştık.

Tokat'ın Asur Ticaret Kolonilerini Çağı'nı incelerken yukarıda ki bilgilerin doğruluğunun ispatını ortaya koyacak nitelikte olan Eski Asurca yazılmış iki çivi yazılı tableti K.R. Veenhof okumuştur¹³⁴. Bu tabletlerden Kt 91/k 437 numaralı olan da kaybolan ticari malını arayan bir Asur tüccarın yolculuğunu ve bu yolculuk sırasında geçtiği, konakladığı şehirleri yazmaktadır. Kt 92/k 3 numaralı tablette ise güneyden kuzeye doğru yapılan bir yolculuğun harcamaları kayıt altına alınmıştır¹³⁵. Tabletlerde geçen yer adları Hitit metinlerin de "Yukarı Ülke" olarak ifade edilen bölgedeki şehir isimleriyle kısmen aynıdır. Tokat ili de "Yukarı Ülke" bölgesinde yer aldığından il tarihi için oldukça önemli belgelerdir¹³⁶.

¹³⁰ French, 1987: 193

¹³¹ Kökten, 1948: 223

¹³² Karakaya, 1988: 24

¹³³ Özgüç, 1978: 38

¹³⁴ Kuzuoğlu, 2013: 197-207

¹³⁵ Kuzuoğlu, 2013: 198

¹³⁶ Alp, 2002: 84; Alp, 1977: 638 vd; Kuzuoğlu, 2013: 198

Asur tabletlerinde geçen şehirlerin konumu hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat Hititler döneminde şehirlerle çevrili olarak karşımıza çıkan Tokat ve çevresinin şehir isimlerinin yardımıyla kısmen Koloni Çağı aydınlanmıştır.

Kt 91/k 437 numaralı tablette yer isimleri Butnatum, Hanaknak, Hanika, Wazida, Kubilsan, Tapiggas, Taedezina, Turhumit ve Wahsusana sırasıyla yazmaktadır¹³⁷. Bu yer isimlerinden Hanaknak, Turhumit ve Wahsusana Hitit ve Asur tabletlerin de geçmektedir. Diğer yer isimleri ise ilk defa Asur Tabletleri içinde geçmektedir¹³⁸.

3.1.1. Butnatum

Yukarda bahsettiğimiz tablette bakıldığında ilk yer ismi olarak geçmektedir. Bu da tüccarın yolculuğunda ilk ulaştığı yer olduğunu göstermektedir. Tüccarın burada 1,5 şekel kalayı konaklamak için ödediği yazmaktadır¹³⁹.

Kelime anlamına bakıldığında Akadça bututtu kelimesi ile ilişkilendirilmiş, fıstık ağacı, fıstık meyvesi, olarak anlamlandırılmıştır¹⁴⁰. Hititçede karşılık bulamayan bu kelime tabletlerde ekmek ile birlikte kullanılmaktadır¹⁴¹.

Anadolu coğrafyasına mukayese edilerek incelenen Butnatum, Güneydoğu Anadolu, Kuzey Akdeniz ve Orta Karadeniz geçiş bölgelerinde görülen Buttum yani yabani fıstık ağacıyla açıklanmıştır. Kış aylarında yapraklarını döken, tohumu yenen ve tohumundan yağ elde edilen bu ağaçtan bıdım sabunu yapılır¹⁴².

Butnatum isminin Zile Yalinyazı'daki Tapigga ile aynı yer olduğu ifade edilen Tapiggas birlikte yer almasından dolayı bu şehrin buraya yakın bir yer olduğu kesinleşmektedir. Fıstık ağacının yetişmesi için iklim olarak Karadeniz ikliminin makro etkisinin olacağı bir yer olması gereklidir¹⁴³. Bu da Tokat'ın kuzey batı veya batısında bu yerleşim yerinin konumlandığı bilgisini verir¹⁴⁴.

¹³⁷ Veenhof, 2006: 779

¹³⁸ Kuzuoğlu, 2013: 199; Alp: 1977: 640

¹³⁹ Veenhof, 2006: 779

¹⁴⁰ Veenhof, 2006: 779

¹⁴¹ Ertem, 1974: 70-71

¹⁴² Baytop, 1994: 55

¹⁴³ Özçağlar, 1991: 63

¹⁴⁴ Kuzuoğlu, 2013: 200

3.1.2.Hanaknak

Butnatum'dan sonra Hanaknak'a gelen tücar burada malını aramaya devam etmiştir. Bu bilgi iki yerleşim yerinin komşu olduğunu göstermektedir. Burada 6 şekel kalay ödeme yaptığı kaydedilmiştir¹⁴⁵. Hanaknak adı Kültepe II. tabakada Wabartum olarak geçmektedir¹⁴⁶. Ayrıca Kt 89/k 230 tabletinde ise Karum merkezi olarak Asur kaynaklarında yer almıştır¹⁴⁷. Hanaknak, Tappigga yakınlarındaki yerleşim yerine bakıldığında Hannanaka yer adı ile vokal olarak çok benzemektedir¹⁴⁸. Tappigga ile de aynı tablette yer alması buraya yakın olduğunu gösterir ve Hanaknak Yeşilirmak havzasında aranmalıdır¹⁴⁹.

3.1.3.Hanika

Hanaknak'dan sonra tablete Hanika ismi kaydedilmiştir. Tabletin 7-8. satırlarından bu yerleşim yerinde bir han olduğu tüccarın kalmak için 3 şekel kalay verdiği anlaşılmıştır¹⁵⁰. Yerleşim adının Hitit tabletlerinde geçen Haninkawa ile ses benzerliği olduğu görülmüştür¹⁵¹. Tappigga ile olan ilişkisi sebebiyle de Maşat Höyük yakınlarında olabilir¹⁵².

3.1.4.Wazida

Kt 91/k 437 numaralı tablette Hanika'dan önce Kulbilsan'dan sonra yer almaktadır. 3 şekel kalayın barınmak için kullanıldığı yazmaktadır¹⁵³. Maşat Höyük ve çevresindeki yerlerle ilişkisi dikkate alınırssa Tappigga' ya yakın yerde olabilir¹⁵⁴.

3.1.5.Kubilsan

Kt 91/k 437 numaralı tablette Wazida'dan sonra Tapaggas'dan önce tüccarın uğradığı yer olarak kayıt edilmiştir. Tablette burası şehir olarak yazılmış ve 3 şekel gümüşün ödendiği yazılıdır¹⁵⁵. Kubisan'nın Maşat Höyük'le bir tutulan Tapaggas ile birlikte geçmesi Maşat'ta yakın bir yerde olduğunu gösterir¹⁵⁶.

¹⁴⁵ Veenhof, 2006: 779

¹⁴⁶ Bayram, 1994: 233; Bilgiç-Bayram, 1995: 38

¹⁴⁷ Veenhof, 2006: 781

¹⁴⁸ Alp, 1986: 277

¹⁴⁹ Kuzuoğlu, 2013: 200

¹⁵⁰ Veenhof, 2006: 781

¹⁵¹ Alp, 1977: 640; Alp, 1986: 278

¹⁵² Kuzuoğlu, 2007: 87; Kuzuoğlu, 2013: 2000

¹⁵³ Veenhof, 2006: 779

¹⁵⁴ Kuzuoğlu, 2013: 200

¹⁵⁵ Veenhof, 2006: 779

¹⁵⁶ Alp, 1977: 639-642; Alp, 1992: 8

3.1.6. Tapaggas

Bölge tarihinin aydınlanmasında bize kültür kalıntıları ve yazılı kaynaklarıyla cömertçe davranan Hititlerin önemli bir eyaleti ve Hititlerin düşmanlarına karşı askeri üst olarak kullandığı¹⁵⁷ Tappigga şehri ile bir tutulmaktadır¹⁵⁸. Tappigga yani Maşat Höyük'te yapılan kazı çalışmalarında Karum'daki Ib tabakası ile Tappigga V. tabakanın çağdaş olduğu ve tabakanında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın sonlarına tekabül ettiği ortaya çıkmıştır. V. yapı tabakası Kaniş ve Acemhöyük'te yaşanan yangınlara benzer şekildeki bir afetle son bulduğu görülmüştür¹⁵⁹. Kt 91/k 437 numaralı tablette Kubilsan'dan sonra Taedizina'dan önce yazılmıştır. Tüccarın bu şehirde kassum memuruna 1 buçuk şekel kalay ödediği yazmaktadır. Buranın Maşat Höyük ile ilişkilendirilmesi diğer ismi geçen yer adları ile ya sınırdış yada ilişki içinde olduğunu yani aynı coğrafya içerisinde olduğunu göstermektedir¹⁶⁰.

3.1.7. Taedizina

Kt 91/k 437 numaralı metinle Asur metinlerinde yeni görülen bir yer ismidir. Bu şehre gelen tüccar burada bir kolye yaptırmak istemiş ve buraya kalay bırakmıştır. Bu işlem içinde bir sanatkara ücret ödediği yazılıdır¹⁶¹. Tapiggas şehrinde sonra bu yere geldiği tabletten anlaşılmaktadır. Bu da şehrin Maşat Höyük'le birbirine yakın ve aynı coğrafya üzerinde olabileceklerini göstermektedir¹⁶².

3.1.8. Turhumit

Hitit ve M.Ö.II. bin Suriye metinlerinde Turmitta şeklinde telaffuz edilen bu yer adının Eski Asurca metinlerinden Karum ve önemli bir bakır üretim merkezi olduğu anlaşılmaktadır¹⁶³. Tablette buranın Maşat Höyük'le sınırdış olduğu ve bu iki yerleşimin arasında bir nehir olduğu anlaşılmıştır. İki yerleşim yeri arasında bulunan bu nehrin Çekerek Nehri olabileceği ve bu yer adının Suluova olabileceği üzerinde durulmaktadır¹⁶⁴.

Kt 92/k 3 numaralı tablete bakıldığında sırayla Huruma, Luhuzatti, X, Samuha, Hatikaitra, Kutina, Karahna ve Kuburnat şehir isimleri kayıt edilmiştir.

¹⁵⁷ Alp, 1977: 639-642; Alp, 1992: 8

¹⁵⁸ Kuzuoğlu, 2013: 201

¹⁵⁹ Özgüç, 1981: 373

¹⁶⁰ Kuzuoğlu, 2007: 92

¹⁶¹ Veenhof, 2006: 779

¹⁶² Alp, 1992: 8; Kuzuoğlu: 2007: 92

¹⁶³ Bayram, 1994: 233; Bilgiç-Bayram: 1995: 38

¹⁶⁴ Mellart, 1982: 30

Hattikaitra ve Kutina'nın Koloni Çağı yer isimleri arasında oldukları, diğerlerinin ise ilk defa rastlandığı bilinmektedir¹⁶⁵. Bu yerleşim yerlerinin bazılarının Tokat il sınırları içerisinde olduğu savunulmaktadır¹⁶⁶.

3.1.9.Samuha

Yerleşim yeri hakkında tablet önemli bilgi vermektedir. Tablette yapılan harcamalar yazılmış ve Samuha'ya varmadan önce bir köprüden geçildiği ve burada geçiş ödemesi yapıldığı yazmaktadır. Bu bilgi dikkate alınarak bu şehrin bir nehir kenarında veya yakınında olduğu bilgisi çıkarılmıştır¹⁶⁷.

Bir çok yerde yer adı olarak geçen Samuha Kültepe II. tabakasında wabartum, 1b tabakasında da Karum olarak geçmektedir. Hitit tabletlerinde Yukarı Ülke olarak anılan bölgede Erzincan-Sivas arasında askeri ve idari bir şehir olarak etrafının surlarla çevrili olduğu ve bir nehir kenarında olduğu bilgisi öğrenilmiştir¹⁶⁸. Asur ve Hitit kaynaklarına bakıldığında bu şehrin Sivas yakınlarındaki Kayalıpınar¹⁶⁹ ile aynı yer olduğu üzerinde durulmaktadır¹⁷⁰.

3.1.10.Hatikaitra

Kt 92/k 3 numaralı tablet'te ilk defa tespit edilen bu yer adı 16. satırda yazmaktadır. Burada 3 şekel kalayın ödendiği yazmaktadır. Harcananın ne amaçla yapıldığı hakkında bir bilgi yoktur¹⁷¹. Kayalıpınar ile aynı yer olduğu düşünülen Samuha ve Tokat il sınırı içindeki Sulusaray arasında bir yer olduğu seyahate çıkan kişinin izlediği yol dikkate alındığında ortaya çıkmaktadır. Tablet'te Samuha'ya yakınlığının da ortaya çıkması burasının Tokat-Sivas sınırında olma ihtimali artırmaktadır¹⁷².

3.1.11.Kutia

Güneyden kuzeye doğru yapılan seyahat'te bir sonraki uğrak yeri olarak Kutia şehri yazmaktadır. Burada 1 buçuk şekel kalayın şehir yöneticisine ödendiği

¹⁶⁵ Veenhof, 2006: 779

¹⁶⁶ Veenhof, 2006: 779; Kuzuoğlu, 2007: 90; Kuzuoğlu, 2013: 199; Alp, 1986: 232; Alp, 2001: 49

¹⁶⁷ Veenhof, 2006: 779

¹⁶⁸ Larsen, 1976: 239; Bayram, 1994: 233; Yiğit, 1989: 5

¹⁶⁹ Karpe, 2011: 407-419

¹⁷⁰ Kuzuoğlu, 2007: 94

¹⁷¹ Veenhof, 2006: 780

¹⁷² Kuzuoğlu, 2013: 202

belirtilmiştir¹⁷³. Burasının Hatikaitra ile Sulusaray arasında yerleştirilen Karahna şehri yakınlarında olabileceği savunulmaktadır¹⁷⁴.

3.1.12.Karahna

Kt 92/k 3 numaralı tablette bu yerin konumu hakkında önemli bilgi vermektedir. Güneyden kuzeye ilerleyen kişi Kutia'dan sonra Kuburnat'dan önce Karahna yazmıştır. Sırayla güzergahların yazıldığı dikkate alınınca buranın bu iki yerleşim yeri arasında olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada 12 şekel kalayın ödendiği bilgisi de tablete işlenmiştir¹⁷⁵.

Kültepe II. tabakasında wabartum olarak geçen Karahna¹⁷⁶, Hititler döneminde önemli merkezlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁷. Maşat Höyük yakınlarında aranan Karahna'nın¹⁷⁸ Sulusaray'la aynı yer olduğu kabul edilse de Tokat'ın güneyindeki Aktepe/Bolus'a yerleştirmeler de olmuştur¹⁷⁹. Ayrıca hem Maşat hemde Ortaköy de bulunan tabletlerde bu yer isminin geçtiği görülmüştür¹⁸⁰. Birde Maşat Höyük yakınlarındaki Kuburnat ile birlikte geçmesi Karahna'nın da aynı coğrafyada olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir¹⁸¹.

3.1.13.Kuburnat

Kt 92/k 3 tabletinde gezginin Karahna'dan sonra buraya geldiği bilgisi çıkmaktadır. Kuburnat'a gelmek için işçilere 3 şekel gümüş ödediği yazmaktadır. Bu yer adı Kültepe II. tabakasında tabletlerde karşımıza çıkmaktadır¹⁸². Karahna' dan sonra yazılması ve Karahna'nın da Sulusaray'la bir tutulması Tokat coğrafyasına yakın bir yerde olduğunu göstermektedir. Turhal ve Zile arasında yada Aktepe'de olabileceğine dair görüşler savunulmaktadır¹⁸³.

Gerek ticaret ağları üzerindeki büyük kült merkezlerinin varlığı gerekse iki tablette isimleri geçen yerleşim yerleri dikkate alındığında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Tokat ve çevresinin yoğun bir şekilde iskan gördüğü anlaşılmaktadır.

¹⁷³ Veenhof, 2006: 780

¹⁷⁴ Kuzuoğlu, 2013: 203

¹⁷⁵ Veenhof, 2006: 780

¹⁷⁶ Bayram, 1994: 233

¹⁷⁷ Alp, 2001: 49

¹⁷⁸ Alp, 2001: 49

¹⁷⁹ Barjamovic, 2011: 441

¹⁸⁰ Süel, 2005: 684

¹⁸¹ Kuzuoğlu, 2013: 203

¹⁸² Bayram, 1997: 64

¹⁸³ Barjamoviç, 2011: 411

Ticaret merkezleri olarak geçen yer isimleri b6lgenin bu çağda ticari faaliyetler için kullanıldığını g6sterir. Tokat'ın coğrafi yapısı incelendiğinde b6lgeler arası geçiş noktasında olması daha ismi geçmeyen birçok yerin varlığına kanıttır.

IV. BÖLÜM

4.HİTİT DEVLETİ

4.1.Hititlerin Kökeni ve Hititlerle İlgili İlk Çalışmalar

Hititlerin Anadolu'ya nereden ve nasıl geldikleri hakkında farklı görüşler vardır. İlk görüş, Hind-Avrupalı kavimler¹⁸⁴ gibi, Hititlerin de batıdan yani boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelmiş olmalarıdır. Bu görüş için daha sonraki Akalar, Frigler ve Galatların göçleri örnek gösterilerek desteklenmek istenmiştir. Daha sonra Hititlerin dil yapısı incelenerek, Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya girdikleri ve bir müddet Yeşilirmak Havzası'nda oturduktan sonra, daha batıya yani Kızılırmak Havzası'na yerleştiklerine dair ikinci bir görüş ortaya atılmıştır. Fakat bu görüşü destekleyen yeterli arkeolojik kanıtlar yoktur. Üçüncü görüş ise, Kuzey Suriye'de yapılan kazılar sonucu, Hititlerin Orta Anadolu'ya yerleşmeden önce Münbit Hilal bölgesinde oturduklarıdır¹⁸⁵.

Yukarıdaki görüşlerin yanı sıra dikkati çeken husus, Hititlerin dil yapısıdır. İncelendiğinde Hititlerin Anadolu'nun yerli bir kavmi olduğu görüşü güçlenmektedir. Çünkü Hititçede Hattice, Hurrice, Luwice, Sümerce ve diğer bazı Anadolu dillerinden geçme pek çok kelime bulunmaktadır. Bu kadar çok kavmin dilinden etkilenebilmesi ve onlardan pek çok kelimeyi kendi diline kazandırabilmesi için Hititlerin, yukarıda adı geçen kavimlerle yüzlerce yıl bir arada yaşaması icap eder ki, bu da onların dışarıdan bir kavimler göçü neticesinde Anadolu'ya gelmiş oldukları yolunda ileri sürülen iddiaları zayıflatmaktadır. Eğer Hititler bir kavimler göçü neticesinde Anadolu'ya gelmiş olsalardı, bu kadar kısa bir zaman içerisinde bu kadar çok kavmin dilinden, dininden ve kültüründen etkilenmeleri mümkün olamazdı. İşte bütün bu hususlar, Hititlerin karma kökenli bir kavim olması ihtimalini akla getirir¹⁸⁶.

¹⁸⁴Macqueen, 2001: 27

¹⁸⁵Kınal, 1998: 82

¹⁸⁶Memiş, 2001: 54

Akurgal, mezarlarda bulunan yapıtlarda yerli halkın buraya sonradan göç eden ve daha sonra üstün konuma geçen bir halkla karışmasının izlerini görmektedir. Akurgal'a göre mezar armağanlarının yapım tarzı Anadolu ustalara işaret ederken güneş kursu, boğa ve geyik motifleri buraya özgü değildir ve yabancı etki izleri taşımaktadır¹⁸⁷.

Hitit isminin anlamı meselesine gelindiğinde ise aslında bu konu da pek aydınlatılmamış ve tartışmaya açık bir konu olarak kabul edilir. Hititlerin kavim olarak adları, ilk defa, İsrailoğulları'nın kutsal kitapları olan Eski Ahit'te geçer. Bu kutsal kitapta, Museviler "vaat edilmiş topraklara" girdikleri zaman Filistin'de karşılaştıkları birçok kavimden birinin de Hititler olduğu ifade edilir. Filistin'in yerli kavimlerinden olarak geçen Hititler yine Eski Ahit'te geçtiği gibi Amalek güney diyarının dağlık bölgesinde oturuyorlardı¹⁸⁸. Eski Ahit'te, "ht halkı" olarak geçer. "ht" kelimesi aslında, "Hatti"¹⁸⁹ adının İbraniceleştirilmiş biçimi olup, Sami dillerde sesli harf bulunmadığından, bu kavmin ismi için yalnız "ht" harfleri kullanılmıştır. Asur vesikalarında, bu kavim ve ülkesi, "Heta" olarak geçerken, Mısır hiyeroglif yazısında, "ht" değeri taşıyan hiyeroglif işareti kullanılmıştır¹⁹⁰.

Hitit dünyasını keşfedenler bu millete bu adı vermişlerdir. Fakat Hitit adını taşıyan bu millet hiçbir zaman kendisini bu şekilde adlandırmamış, kendilerine Nesice(Nesaumnili) konuşanlar, oturdukları Anadolu'ya da Hatti Ülkesi demişlerdir¹⁹¹.

Bilim dünyasının Hititler ile ilk karşılaşması 1887 yılına rastlar. Orta Mısır'daki Tell El-Amarna'da yapılan kaçak kazılarla bulunan büyük bir tablet arşivine ait ilk belgeler bu tarihte pazarlarda satılmaya başlamıştır. Bütün bunlar, Martin Luther'in İncil çevirisinde, İbranice "Hittim" in karşılığı olarak kullanılan Hititler ya da Hetoğullarının M.Ö. II. Bin yılda büyük bir siyasal güç olarak bütün Ön Asya'ya kendilerini kabul ettirdiklerinin kanıtıydı. Burada hemen şu konu belirtilmesi gerekir ki, İncil'de, M.Ö. I. Bin yılda Filistin'de yaşamış oldukları söylenen Hititler ile, M.Ö. II. bin yılda Anadolu'da bir devlet kurmuş olan Hititler aynı kişiler değillerdi; ancak daha sonra bahsedileceği gibi, bunlar da dil bakımından asıl Hititlerin

¹⁸⁷ Akurgal, 1997: 67

¹⁸⁸ Gurney, 1990: 15

¹⁸⁹ Aslında Hitit kavmi, kendilerini Hattiler olarak isimlendirmişlerdir. Fakat Eski Ahit'ten Batı dillerine çevrilirken yanlış çevrilmiş ve mevcut olmayan bir isim ortaya çıkmıştır ki bu da günümüzde kullandığımız Hitit ismidir.

¹⁹⁰ Memiş, 2001: 54-55

¹⁹¹ Dinçol, 2006: 64-91

akrabası, onların bir bakıma devamı idiler¹⁹². Hitit insanların eski adlarını bırakıp yeni yurtlarında kullanılan adı benimsemeleri, yerli halk olan asil Hattilere bir dostluk göstergesi olabilir. Kendi öz adları, anayurtları konusunda bir ipucu verebilirdi¹⁹³. Fakat bu konuyla ilgili bilgiler sınırlıdır daha çok araştırılması gerekmektedir.

Hitit Krallığı'nın 17. yüzyılın ortalarında kurulmasıyla birlikte Anadolu'da Hititler kendi dillerine uyarlayarak kullandıkları Eski Babil üslubundaki çivi yazısını kullanmışlardır¹⁹⁴. Bu yazıyı Hititler krallığın erken dönemlerinde Kuzey Suriye'ye yaptıkları seferler sırasında tanımışlardır¹⁹⁵.

Yukarıda bahsettiğimiz El-Amarna¹⁹⁶ belgeleri arasında 2 mektup vardı. Bunlar o güne kadar bilinmeyen bir dille fakat çiviyazısı ile yazılmışlardı. Bu belgeleri 1902 yılında inceleyen Norveçli bilim adamı Knudtzon, bu mektupların dilinin bir Hind-Avrupa dili olduğunu dünyaya duyurdu. Ne var ki Knudtzon'un bu buluşu, diğer bilim adamları arasında kuşkuyla karşılandı ve hiç yandaş bulamadı. Aradan 4 yıl geçtikten sonra, 1834 yılında Ch. Texier tarafından bulunan Ankara'nın 150 km. kadar doğusundaki Boğazköy'de H. Winckler tarafından 1906 yılında başlatılan kazılarda, yukarıda sözünü ettiğimiz El-Amarna'da bulunmuş ve Arzawa kralına gönderildiği anlaşıldığı için adına "Arzawa Mektupları" denilen bu iki belgenin yazıldığı dilde kaleme alınmış olan başka tabletler de bulunmuştur. Winckler kazılarını 1913 yılına kadar sürdürdükten sonra ölünce, Alman Şarkiyat Cemiyeti, aslen bir Çek bilgini olan B. Hronzy'i İstanbul'a göndererek, Boğazköy'den çıkan bu tabletleri incelemesini istedi. Bu sırada başlayan Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Hronzy İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki çalışmalarını kısa kesmek zorunda kaldıysa da araştırmalarını olumlu bir yönde geliştirmeyi başararak 24 Kasım 1915 tarihinde Berlin Ön Asya Cemiyeti'nde verdiği "Hitit sorununun çözümü" konulu bir konferansta bu belgelerdeki dilin gerçekten bir Hint- Avrupa dili olduğu tezini tekrar ortaya attı. Aynı yılın içinde yayımlanan bir kitapta Hronzy, Eski Yunanca, Latince ve Eski Hintçe ile yaptığı karşılaştırmalarda birçok Hititçe sözcüğün anlamını saptamayı ve Hitit dilinin ilk gramer kurallarını ortaya koymayı

¹⁹² Dinçol, 1982: 24

¹⁹³ Memiş, 2001: 55

¹⁹⁴ Yiğit, 2005: 83

¹⁹⁵ Yiğit, 2005: 37

¹⁹⁶ Kınal, 1998: 98; Memiş, 2001: 110-111

başardı. Böylece bugün ‘‘Hititoloji’’ olarak tanınan bilim dalının doğuşu gerçekleşmiş oldu¹⁹⁷.

4.2. Hititlerin Siyasi Tarihi

Anadolu'nun önemli uygarlıklarından biri olan ve merkezi İç Anadolu bölgesinin kuzeyinde yer alan Hitit devleti varlığını, M.Ö. 1650-1200 yılları arasında sürdürmüştür.

Hititlerin başkenti Hattuş'ın¹⁹⁸ bulunması ve Boğazköy, Maşat gibi merkezlerde bulunan arşivlere ulaşılması ile hem Hitit toplumu hem de Anadolu'nun daha önceki halkları olan Hatti, Luwi, Pala, Hurriler hakkında değerli bilgilere ulaşılmıştır¹⁹⁹.

Hititler kendilerinden önceki Anadolu uygarlıklarının yanı sıra Asur, Babil, Sümer, Mısır gibi çağdaşları olan uygarlıklarla da iletişim içinde olmuşlardır²⁰⁰.

Günümüze ulaşmış bulunan on binlerce çivi yazılı tablet ve Anadolu'nun birçok köşesinde rastladığımız kalıntılar vasıtasıyla M.Ö. 2. binyılda ortaya koydukları yüksek kültürle tanıdığımız Hititler Anadolu da ilk kez geniş kapsamlı bir siyasal birliği oluşturmuşlardır²⁰¹.

M.Ö. 17. yüzyıl ortalarından M.Ö. 12. yüzyıl başlarına kadar Anadolu'nun siyasal hayatına şekil veren Hitit Devleti, bu dönemde tüm Ön Asya'nın da en dikkati çeken güçlerinden birini olmuştur. Geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyu varlığını sürdüren bu devlet, birçok küçük devleti ve kentleri egemenliğine alarak bir imparatorluk düzeyine yükselmiş ve tarih sahnesinden silinene kadar ana hatları belirli ama zaman içinde değişiklikler gösteren siyasal ve kültürel gelişmeler yaşamıştır²⁰².

Hititlerin siyasi tarihini aşağıdaki başlıklarla inceleyecek olursak;

4.2.1. Eski Hitit Devleti

4.2.1.1. I. Hattuşili

Birbirini izleyen akınlarla Orta Anadolu içlerine yayılan Hititler, zamanla etki alanlarını genişletmişler, Hattili Prenslerin arazilerine hakim olmuşlardır. Asur Ticaret Kolonileri'nin geç evresinde (M.Ö. 1800-M.Ö. 1730) Kuşşara Kralı Pithana

¹⁹⁷ Dinçol, 1982: 241

¹⁹⁸ Aktüre, 2004: 134-168

¹⁹⁹ Akurgal, 2003: 50-51

²⁰⁰ Dinçol, 1982: 26

²⁰¹ Ünal, 2002: 60

²⁰² Kınal, 1982: 140

ve oğlu Anitta tarih sahnesine çıktılar. Onlar Hitit diline Naşice adını veren Kaniş/Neşa şehrini zaptedip krallığın ilk merkezi yaptılar. M.Ö. 1700'lerde Kuşşara kralı Anitta, Hatti Kralı Pijusti'yi yenip şehrini tahrip ettiğini bir metinde şu şekilde anlatmaktadır²⁰³: "Geceleyin yaptığım bir saldırı ile şehri aldım. Yerine yaban otu ekdim. Benden sonra her kim kral olur ve Hattuş'u yeniden iskan ederse gökyüzünün (Fırtına Tanrısı'nın) laneti üzerinde olsun."²⁰⁴.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan sonra küçük krallıklar halindeki Anadolu yönetimini elinde tutan Kuşşara Krallığı, Hitit krallarının ataları kabul edilmiştir. Kuşşara krallarından sonra Hitit tahtına Puşarumma sülalesinden gelen krallar geçmişlerdir. Bu sülale hakkında bilgi veren en eski vesikalardan biri Hattuşaş arşivinde bulunan I. Hattuşili'nin vasiyetnamesidir²⁰⁵.

Hititlerin bu dönemde bilinen ilk hükümdarı Labarna'dır. Labarna, Hattuşaş şehrini aldıktan sonra 'Hattuşili' lakabını almıştır²⁰⁶. I. Hattuşili'nin faaliyetlerini bize en iyi anlatan vesikalar Telepinus Fermanı ile Boğazköy'de 1957 kazılarında bulunan maddi uygarlık kalıntılarıdır²⁰⁷. Bu kral döneminde Anadolu, Hurrilerin büyük baskısı altına girmiştir. Kralın, Arzawa ve Halep Seferleri Hititlerin, Akdeniz ticaretine girmesini sağlamıştır²⁰⁸.

I. Hattuşili'ye ait olan ve ondan önceki iç olaylar hakkında bilgi veren vasiyetname, o dönemde yetkisi fazla olan Asiller meclisi Pankuş ile komutanlardan oluşan Dugudlar Meclisi'ne hitap etmektedir²⁰⁹.

4.2.1.2. I. Murşili

Babil'i yıkarak Hammurabi sülalesine son vermiştir. İmparatorluğun Yakındoğu'ya ve deniz kıyısına ulaşma politikasını resmileştirmiştir²¹⁰. Babasının bıraktığı sınırları genişletmiş ve isyan eden Halep Krallığı'nı sona erdirmiştir. Böylelikle o dönemde dünyanın en büyük kültür merkezi Babil'i zaptederek (M.Ö. 1550) Hititler ile Mezopotamya medeniyeti karşı karşıya gelmişlerdir. Bu durumda Mezopotamya medeniyeti, Anadolu'yu etkilemiştir. Kral'da bu kültürden etkilenmiş ve birçok bilim adamı, sanatkar, katip ve mimarı Anadolu'ya getirerek burada

²⁰³ Dinçol, 1982: 26

²⁰⁴ Akurgal, 2003: 43

²⁰⁵ Memiş, 2001: 95-96; Kınal, 1998: 96

²⁰⁶ Ünal, 2002: 69

²⁰⁷ Memiş, 2001: 96

²⁰⁸ Ünal, 2001: 96

²⁰⁹ Kınal, 1998: 96

²¹⁰ Akurgal, 1997: 64

mevcut olan Anadolu kültürünü oluşturan bir mozağin oluşmasını sağlamıştır. Bunun yanında Anadolu o dönemde küçük krallar tarafından idare edilmekteydi. Babil seferinden sonra I. Murşili Telepinus metninden öğrenildiğine göre, eniştesi olan Hantili ve onun kayınbiraderi olan Zidanta tarafından öldürüldü²¹¹.

4.2.1.3. Gasıp Krallar Dönemi

Hantili, Murşili'yi öldürerek başa geçmiştir. Bu kralın başa geçmesiyle Puşarumma sülalesi sona ermiş ve Gasıp Krallar Devri başlamıştır. Bu dönemden itibaren kral Telepinus'a kadar Hititler fetret dönemini yaşamıştır. Başa geçen herkes selefini öldürerek geçmiştir. Bu karışık ortamdan en çok Hurriler ve Kaşkalar yararlanmışlardır. Bunun üzerine başkent Hattuşaş surlarla çevrilmiştir. Hantili kendi döneminde idareyi ele alsada o da öldürüldü. Hantili'den sonra tahta geçen Zidanta ve I. Huzziya da Hantili ile aynı kaderi paylaşarak öldürüldüler²¹².

Zidanta; I.Mursili ve I.Hantili'nin öldürülmesinde etkili olurken, onun döneminde Hurri saldırıları devam etmiştir. Çukurova'nın Hurrilerin eline geçmesiyle de Zidanta Kizzuvatna Krallığı ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştır²¹³. Bu kral tıpkı selefleri olan krallar gibi kendi oğlu tarafından öldürülmüştür²¹⁴.

Bu dönemde Hitit devleti, Torosların güneyindeki ülkeleri, Güney ve Güneydoğu Anadolu'daki diğer bölgeleri yeniden Mitanni Krallığı'na kaptırdı. Telepinus tahta geçince, saraydaki kan davalarını durdurmayı başardı. Önceki kralların uzak bölgelere yaptıkları seferleri durdurarak, Anadolu'yu kendi içinde tutarlı bir idari teşkilat altına almaya çalıştı. Bu amaçla eyalet sistemini kurdu. Telepinus Fermanı olarak bilinen fermanı yayımlayarak, taht verasetini belli kurallara bağladı²¹⁵.

II. Tuthalya'ya ait bir metinde, Kaşkaların I. Hantili zamanında Nerik şehrini yerle bir ettikleri ve bu sebepten dolayı bu şehrin dört yüz yıl ıssız kaldığı yazılmaktadır²¹⁶.

Kaşka saldırıları karşısında zor durumda kalan başkent Hattuşa'yı koruyan surların bir kısmı yenilenmiş ve onarımdan geçirilmiştir. Ancak kuzeyden gelen bu savaşçı topluma karşı sadece başkent Hattuşa'yı korumanın yeterli olmadığını

²¹¹ Akurgal, 1997: 64

²¹² Dinçol, 1982: 30

²¹³ Karauğuz, 2002: 257

²¹⁴ Memiş, 2001: 100-101

²¹⁵ Memiş, 2001: 100-102

²¹⁶ Taşdöner, 2005: 50

anlayan kral Hantili, Hattuşa'nın kuzeyi arasında kalan topraklardaki birçok şehir ve diğer yerleşmeleri de tahkim ettirerek, adeta savunma çizgisi oluşturmuştur²¹⁷.

4.2.1.4. Telepinus

Telepinus, tahta geçtikten sonra, Güneybatı Anadolu'da isyan eden Arzawa ülkelerine başarılı bir sefer düzenler. Fakat güney sınırında durumlar daha zordur. Adaniya, Kizzuvatna ve güney kıyıları elden çıkmıştı. Bu durum karşısında Telepinus, Kizzuvatna Kralı İspatalsu ile bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştır²¹⁸.

Bu kral döneminde Hurri tehlikesi ve bir yandan da taht entrikalarıyla uğraşmıştır. Tahta çıkış yarasını çıkarılmıştır. Böylece ülkeyi zayıflatan iç kavgaları önlemiştir. Arzawa ile anlaşma yaparak Hitit Devleti'nin bir yabancı krallıkla gerçekleştirdiği ilk antlaşmayı imzalamıştır²¹⁹. Telepinus'un en önemli işlerinden birisi Telepinus Fermanı'nı yayımlamış olmasıdır. Bu fermanla kendisinden önceki kargaşalıkları anlatmış ve bu olayların tekrar baş göstermesine meydan vermemek için bir takım tedbirler öne sürmüş ve tavsiye de bulunmuştur. Bunun yanında kendi yapmış olduğu işlerden bahsetmiştir²²⁰.

Kral fermanında ailesi için veraset kanunu meydana getirmiştir. Böylelikle bir nevi krallığı kendi soyuna emanet etmiştir. Telepinus devrini Orta Krallık adı verilen dönem izler. Aynı zamanda I. Tuthaliya, Hititler'in amansız düşmanı Kaşkalar'la da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Metinlerde Tuthaliya zamanında, Fırat'ın yukarı yatağında kalan bölgelere ve Kuzey Mezopotamya'da Hurrilere karşı yapılan askeri sevkiyatlardan söz edilmektedir. Bu başarılarla I. Tuthaliya'nın Hatti ülkesinde krallığın gücünü yeniden sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak I. Tuthaliya'nın hükümdarlık alanı genelde Anadolu ile sınırlı kalmıştır²²¹.

4.2.1.5. Karanlık Çağ

Ön Asya memleketlerinde Hind-ari kabilelerinin isyan hareketleriyle M.Ö. XVI. asır ortalarından M.Ö. XV. asrın yarısına kadar devam eden bir dönemdir. Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'yu etkileyen bu dönem hakkında fazla bilgi olmaması nedeniyle Karanlık Çağ denilmiştir.

²¹⁷ Pehlivan, 1991: 35

²¹⁸ Akurgal, 2003: 64

²¹⁹ Akurgal, 1997: 66

²²⁰ Kinal, 1998: 90

²²¹ Kinal, 1998: 91

Bu döneme Avrupa Tarihi'nin Ortaçağı'na kıyasen ‘‘Eski Şark'ın Ortaçağı’’ da denilebilir. Zira tıpkı orada olduğu gibi burada da ilk defa bu zamanda bir feodalizm sistemi ortaya çıkmıştır²²². Bu Karanlık Çağ Telepinus ile Şuppiluliuma arasındaki zaman dilimine denk gelir.

Karanlık Çağ'a tekabül eden Orta Hitit Devleti ile ilgili sınırlı bilgiler bulunmaktadır. Bu dönemdeki kral adları kurban listelerinden ve bazı kralların mühürlerinden öğrenilmektedir.

Bu dönem kralları ;

1. Alluwanni
2. II. Hantili
3. II. Zidanza
4. II. Huzzia 'dır.

Bunlardan Alluwanna ile Huzzia'nın ‘‘Tabarna Mühürleri’’ bulunmaktadır.²²³ Alluwanna'nın bu mührü Boğazköy kazılarında bulunmuştur²²⁴.

Boğazköy'de bulunmuş olan bir kurban listesinde, Alluwamma ve karısı Harapsili'nin adları geçmektedir. Yine Boğazköy'de bulunan, iki bağış belgesine ait mühür baskılarında Alluwamma'nın adı geçmektedir. Baskılarda; ‘‘Tabarna, Büyük Kral Alluwamma'nın mühründe ‘‘Kim değiştirirse öldürülecektir.’’ sözlerinin yazılı olması bu mührün Kral Alluwamma'ya ait olduğunu gösterir. Bahsetmiş olduğumuz bu bağış belgeleri, Eski Krallık Dönemi'nde, büyük kralın istediklerine devlet malından bağışladığı mülkün belgesidir²²⁵.

Boğazköy kurban listelerinde, Alluwamma'dan sonra, Kral Hantili yer almaktadır. Bu kralla ilgili başka bir bilgi yoktur. Söz konusu kurban listelerinde kral Hantili'den sonra, Zidanta ile karısı İyaya'nın adı geçer. Bu kraldan sonra, Kral Huzzia ve karısı Summiri'nin adları yer alır. Ayrıca, Boğazköy bağış belgelerinden birine ait mühür baskısında ‘‘Büyük Kral Tabarna Huzzia'nın mühründe ‘‘sözleri kim değiştirirse öldürülecektir’’ şeklindeki yazı, mührün II.Huzzia'ya ait olduğu kanaatine götürmüştür. Bu mührün I. Huzzia'ya mı ait yoksa II.Huzzia'ya mı ait olduğu konusundaki çelişkilere karşılık, Kral Alluwamma'nın mührü ile bulunan bu mühür karşılaştırılmış ve Alluwamma'nın mühründen daha gelişmiş olduğu anlaşılmıştır. Böylece, bu mührün II. Huzzia'ya ait olduğu kesinlik kazanmıştır²²⁶.

²²² Kinal, 1998: 92

²²³ Memiş, 2001: 102

²²⁴ Kinal, 2001: 96

²²⁵ Akurgal, 2003:116; Dinçol, 1982: 32

²²⁶ Akurgal ,2003: 64-116; Macqueen, 2001: 49

4.2.2. Yeni Hitit devleti (M.Ö. 1460-1190)

4.2.2.1. II.Tuthalya

Hurriler, muhtemelen Zagros Dağları üzerinden gelen Hint Avrupalı bir kavim olan Mitannilerin öncülüğünde Kuzey Suriye'yi ele geçirdiler. Halep bir süre Mitannilerin elinde kaldı. Aynı dönemlerde Hititlerin batı sınırında da işler iyi değildi. Ahiyavva Kralı Attarissiya, Arzawa'nın kentlerinin birçoğunu ele geçirdi. Attarissiya'dan kaçan Madduwatta isimli biri Hitit ülkesine sığındı. Kaşkalar ise bu dönemde Hititleri devamlı düzenledikleri seferlerle zor durumda bırakıyorlardı²²⁷. II.Tuthalya, Assuwa ülkeleri ile savaş halindeyken, Kaşkalar Hatti Ülkesi'ne akınlar yapmışlardır. Tuthaliya savaştan geri döndüğünde Kaşkaları Hattuşa'dan uzaklaştırmış ve düşman birlikleri ile Tiwara'da savaşmıştır²²⁸.

I. Arnuwanda – Aşmunikal çiftinden kalan bu döneme ait metinde, Kaşkalar tarafından işgal edilerek ele geçirilen Hitit toprakları olarak Nerik, Hurşama, Kaştama, Serisa, Himmuwa, Taggasta, Kammama, Zalpuwa, Kapiruha, Hurna, Dankuşna Tapasawa, Kazzapa, Tarukka, İlaluha, Zihhana, Şipidduwa, Uaşhaia ve Patalliia belirtilmektedir²²⁹.

I. Arnuwanda döneminde ayrıca Kaşka beyleri ile yapılan toprak bağış belgelerine ve Hitit krallarına karşı ihanet etmeyi önleyici yemin metinlerine de rastlanmaktadır. Bu dönemde ele geçen Kaşkaları konu alan belgelere bakıldığında, Hitit Devleti'nin güçsüzlüğü nedeniyle Kaşkalarla antlaşma yoluna gidildiği ve Kuzey Anadolu topraklarının geri alınması için uğraşılmadığı görülmektedir. I. Arnuwanda–Aşmunikal'e ait dua metninden Kaşkaların bu dönemde yapılan antlaşmaya uymadıkları anlaşılmaktadır²³⁰.

Böyle bir dönemde II. Tuthalya Hititlerin başına geçti. Bütün bu zorluklarla baş etmek zorundaydı. Kaybedilmiş kraliyet topraklarının geri alınması için harekete geçti. II. Tuthalya'nın yıllıklarından öğrenilenlere göre Assuwa (Balıkesir-Bursa-Çanakkale) kralının yenilgiye uğratıldığı aynı belgede yine Issuva memleketinin (Malatya civarı) ele geçirildiği yazılıdır²³¹.

Kuzey Suriye hâkimiyeti için bu dönemde Hititlerle Mitannilerin mücadele halinde oldukları görülüyor. Mitannilerle Mısırlılar arasında bir antlaşma

²²⁷ Gurney, 1990: 21; Akurgal, 2003: 68

²²⁸ Gurney, 1959: 120-121; Gurney, 2001: 33; Kıymet, 2004: 81; Pehlivan, 1991: 30; Ceylan, 1996: 9; Murat, 1998: 437

²²⁹ Murat, 1998: 437; Dinçol, 1982: 35

²³⁰ Kıymet, 2004: 82; Pehlivan, 1991: 30; Dinçol, 1982: 35

²³¹ Gurney, 1990: 34; Memiş, 2001: 108 ; Ünal, 2002: 73

imzalanmıştı. Mitannilerin başındaki I. Artatama ile Mısır firavunu IV. Tutmosis arasındaki ilişkiler bir anlaşma ile sınırlı kalmamış, I. Artatama kızını IV. Tutmosis'e gelin olarak göndererek akrabalık bağı kurmuş ve böylelikle Mitanniler gücünü Hititler'e karşı arttırmıştır. Yine bu dönemde bölgede olan Hititler'e bağlı bazı prenslikler ve beylikler Mitanni tarafına geçmiştir²³².

II. Tuthalya, Kuzey Suriye'ye bir sefer düzenleyerek Mitanniler'i yenmiş, Halep'i tahrip ettiği de yine kayıtlara geçmiştir. II. Tuthalya yine bu dönemde batıya da bir sefer düzenleyerek Ahhiyava Kralı Attarissiya'yı yenilgiye uğrattı. Zapt edilen memleketleri, kendisine sığınan ve daha önce vasal krallık verilen Madduwatta kontrol edecekti. Ama yine de gelişen olaylar, Hitit hakimiyetinin Batı Anadolu'da zaafa düştüğünü gösterirken, Ahhiyawa, Assuva ve Harriyati krallıkları bölgeye hakim duruma geldiler²³³.

II. Tuthalya Döneminde Hititler, yeniden güçlendiler. Yazılı kaynaklarda II. Tuthalya, I. Hattusili, I. Mursili, I. Suppiluliuma gibi büyük Hitit krallarıyla birlikte anılır. Onunla birlikte başa geçen sülale zamanında Hititler başarılı ve parlak bir dönem yaşamışlardır²³⁴.

Halefi I. Arnuvanda zamanında ise Kaşkalar kuzeyde bulunan birçok Hitit kentini istila etti. Ahhiyava Krallığı ile anlaşılan Madduwatta faaliyetlerini artırarak Arzawa'nın tamamını işgal etti²³⁵. III. Tuthalya döneminde durum gittikçe kötüleşiyordu. Ülkenin içinde bulunduğu durumu gören devletin ileri gelenleri ve o günkü ordu komutanı olan I. Suppiluliuma, yasalara aykırı da olsa III. Tuthalya'yı öldürerek Hitit tahtını ele geçirdi²³⁶.

4.2.2.2. I. Şuppiluliuma

Şuppiluliuma, Hitit krallığına geçmeden önce Kaşkalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kaşkalar Pittagatalli idaresinde, Hatti ülkesinin sınırlarından içerilere girmeye başladılar. Geçtikleri her şehirde halka eziyet ettiler, soygunlar yaptılar. Şuppiluliuma onlarla karşılaştığında on iki kabile bir araya gelmişti. Bu karşılaşma sonucunda Kaşka liderini öldürmüştür ve Kaşkaların eline geçen topraklar geri alınmıştır. I. Şuppiluliuma Kaşka akınlarını Hitit ülkesinden uzak tutmak için Tumana ve Istahara'da emniyetli üsler oluşturarak aradaki sınırı daimi askeri üslerle

²³² Memiş, 2001: 108-109

²³³ Memiş, 2001: 108-109

²³⁴ Akurgal, 1997: 70

²³⁵ Gurney, 1990: 34

²³⁶ Memiş, 2001:110

kuvvetlendirmiş, Pala ve Tumana'nın idaresini de baş meşedi olan Zida'nın oğlu Hutupiianza'ya vermiştir²³⁷.

Suppiluliuma ilk önce başkent dış surlarını, dev duvarları yaptırdı. Başkent onun döneminde daha büyük ve gösterilişiydi²³⁸.

Son dönemlerde iyi gitmeyen ve elden çıkmış olan Kuzey Suriye hakimiyetini ve politikasını yeniden sağlama yoluna gitti. Burada karşısında amansız düşmanları Mitanniler vardı. Mitanniler üzerine yaptığı ilk seferde başarısız olan Suppiluliuma vazgeçemedi. Düşmanı Mitannileri hiç beklemedikleri bir şekilde, ana savunma hattı olan Kuzey Suriye üzerinden değil de Fırat nehrini geçerek, aniden Mitannilerin başkenti olan Wassukanni'ye yürüdü. Şehir direnemedi ve düştü. Suppiluliuma şehre girerek kenti yağmaladı. Kuzey Suriye'deki kentlere, küçük beyliklere boyun eğdirdi²³⁹.

Bu sıralarda Mısır firavunu IV. Amenofis, "Atonisme" denilen yeni bir dinle uğraşıyordu. Bu yeni dinin inşası ile ilgilenen IV. Amenofis, dış siyasete gereken önemi vermemişti²⁴⁰.

Suppiluliuma, Şam da Abina yakınlarına kadar ilerledi. Mısırlılar'a bağlı olan Kadeş kenti Hitit saldırısına karşı dirense de bu şehir de Hititlerin eline geçti. Hititler Asi Nehri'ni geçmezken Lübnan'ı kendine sınır haline getirdi²⁴¹.

Bazı sebeplerden ötürü Suppiluliuma başkente geri döndü. Mitanni Devleti ve kralı Tuşratta yenilgiye uğratılamamıştı. Suppiluliuma bunlardan başka Kaşkalar üzerine seferler düzenlerken, Batı Anadolu'da da Arzawa diyarına girmiş, Kizzuwatna, Hayaşa Krallıkları'yla da anlaşma yapmıştı²⁴².

Hitit kralı Anadolu'da durumu kontrol altına alırken Mitanni devleti'nin içi kaynıyordu. Hitit saldırısı karşısında Mısırdan yardım isteyen Mitanniler bir karşılık bulamamışlardı. Kral Tuşratta'yı bir suikastle ortadan kaldıran bir grup, oğlu Artatama'yı Mitanni tahtının başına geçirdiler. Mitanniler, Mısırlılar'a güvenmiyorlardı. Kendileri yardım istedikleri halde Mısır, Hitit saldırısı karşısında Mitanniler'e yardım etmemişti. Bu yüzden Mitanni kralı, Asurlularla ilişkileri geliştirdi. I. Suppiluliuma, yarım bıraktığı işi tamamlamak için Karkamış önlerine geldi. Karkamış bir kuşatmadan sonra ele geçirildi. Suppiluliuma oğlu olan

²³⁷ Murat, 1998: 437; Güterbock, 1956: 108 – 110; Kıymet 2004: 86; Memiş, 2001:141

²³⁸ Lloyd, 1997: 38

²³⁹ Lloyd, 1997: 38

²⁴⁰ Memiş, 2001: 184; Ünal, 2002: 77

²⁴¹ Lloyd, 1997: 38

²⁴² Karauguz, 2002: 42-70

Piyasili'yi Karkamış'a kral olarak bırakırken diğer oğlu Telepinus'u Halep'e kral olarak tayin etti. Kendine sığınan Tusratta'nın oğullarından birini Karkamış kralı Piyassili'nin yanına vererek Wassukkani üzerine sefere gönderdi. Sefer başarılı oldu. Wassukkani ele geçirilip Tuşratta'nın oğlu Hititlere bağlı bir kral olarak başa geçirildi²⁴³.

Ancak bu krallık Asurlular'la Hititler arasında bir tampon devlet de olsa Asurlular'ın ilerleyişine engel olamadı.

Bu olaylar yaşanırken çok ilginç bir durum ortaya çıktı. Kocasını kaybeden firavunun dul karısı Suppiluliuma'nın ününü duymuş ve ona bir mektup yazmıştı. Mektupta şöyle diyordu; "Kocam öldü, oğlum da yok. Dediklerine göre çok oğlum varmış; birini bana verebilirsin, o benim kocam olsun. Kölelerimden birini kendime koca olarak almak istemiyorum. Kocam olmalarına gönlüm razı değil."²⁴⁴ Fakat durum şaşırtıcı olduğundan, Suppiluliuma, durumu tetkik için Mısır'a elçiler gönderdi. Elçiler Mısır kraliçesinden ikinci bir mektup getirdiler. Mektupta Mısır kraliçesi şöyle diyordu: "Niçin, "beni kandırıyorlar", diyorsun? Eğer bir oğlum olmuş olsaydı, bir yabancıya kendi sıkıntımı açar mıydım? Böyle konuşmakla beni aşağıladın. Kocam olan kişi ölmüştür. Ve hiç oğlum yok. Asla kendi tebamdan birini almam ve kendisi ile evlenmem. Senden başka kimseye yazmadım. Herkes senin birçok oğlum olduğunu söylüyor; birini bana ver ki kocam olsun."²⁴⁵

Suppiluliuma durumu değerlendirdi ve oğlunun birini Mısır'a gönderdi. Fakat bu sırada Mısırlılar tarafından Mısır'a varmadan öldürüldü.

Bu olaydan etkilenen Suppiluliuma Mısır'a karşı intikam seferi düzenlemiş ve Mısır hudut şehirlerini tahrip ederek beraberinde birçok esiri Hitit ülkesine getirmişti. Ancak getirilen esirlerdeki veba, bütün Hititleri etkilemiş, I. Suppiluliuma çıktığı bir Kaşka seferi esnasında vebadan ölmüştü. Onun hemen ardından gelen II. Arnuvanda da bir yıl sonra vebadan ölmüştür²⁴⁶. Suppiluliuma'nın ölümünden sonra Kaşkalar daha da cesaretini artırarak Tumanna ve Pala eyaletleriyle birlikte Turhal, Amasya, Merzifon'a kadar uzanan toprakları ele geçirmişlerdir²⁴⁷.

²⁴³ Gurney, 1990: 36-37

²⁴⁴ Lloyd, 1997: 39

²⁴⁵ Gurney, 1990: 36; Lloyd, 1997: 39

²⁴⁶ Memiş, 2001: 118-109

²⁴⁷ Memiş, 2001: 60

Bütün bu olayları anlatan vesikalar II. Murşili tarafından yazdırılmış olan Veba duaları metinleri ve Suppiluliuma'nın kahramanlıklarını anlatan tablet vesikalarıdır²⁴⁸.

4.2.2.3. II. Murşili ve Sonrası

Bu dönemde Asurlular bir tampon devlet haline gelmiş olan Mitannileri ilhak etti. Karkamış kralı Piyassili'nin Kummani'ye bir dini törene katılmak için gelirken ölmesi üzerine, Karkamış kenti bağımsızlık için ayaklandı²⁴⁹.

Yine Arzawa bu dönemde Hititler'e baş kaldırmış ve hatta Mısırlılar'la dostluk ilişkilerini geliştirerek yazışmalarda bulunmaktan geri durmuyordu. Arzawa üzerine sefere çıkan II. Murşili, Arzawa'yı yerle bir etti. Arzawa ülkesinin başına Hitit prensesleriyle evlenmiş ve Hititler'e yakın beyler iş başına getirildi²⁵⁰.

Kaşkalar'da her zamanki gibi yine hareketliydi. Kral II. Mursili, iktidarı süresince bunlarla uğraşmak zorunda kaldı. Özellikle Kaşkalar'ı tehlikeli düşman olarak görmüş ve onlara karşı çeşitli önlemler almaya çalışmıştı. II. Murşili Kaşkalar'a karşı kendinden öncekilere göre daha düzenli saldırı düzenleyen Hitit kralıdır. Buna rağmen Kaşka toplumunu geçici olarak durdurabilmiştir. Bu dönemde Hitit-Kaşka sınırında yer yer değişiklikler olmuştur. Ancak Kaşkalar, güney kesimlerini oluşturan Ilgaz-Osmancık-Gümüşhacıköy Amasya'nın kuzeyi-Turhal ve son dönemlerde Kelkit Vadisi'ni ellerinde tutmuştur²⁵¹.

Kaşkalar üzerine kral II. Murşili tam on sefer düzenledi. Ama burada yerleşik güçlü bir muhattap olmadığından, ne zaman Hititler zaafa düşse Kaşkalar saldırıya geçiyorlardı²⁵². II. Murşili döneminde Hititler, Kuzey Anadolu'da bir türlü itaat altına alamadıkları düşmanlarını sınır kalelerinden oluşan sağlam bir hat kurarak denetlemeye çalışmışlardır. Ancak sınırdaki garnizonlar Kaşka halkının akınlarını durdurmada hiçbir zaman yeterli olamamıştır. En küçük bir zayıflama belirtisi gören kabileler, ilk fırsatta istila hareketlerine tekrar başlamışlardır²⁵³. II. Murşili döneminde Kaşkalar'la bir anlaşma yapıldığı Boğazköy'de bulunan tabletten anlaşılmaktadır²⁵⁴.

²⁴⁸ Memiş, 2001: 112

²⁴⁹ Lloyd, 1997: 40-41

²⁵⁰ Akurgal, 2003: 78

²⁵¹ Pehlivan, 1991: 28; Schuler, 1965: 52

²⁵² Alparslan, 2006: 92-95

²⁵³ Kıymet, 2004: 88

²⁵⁴ Taşdöner, 2005: 37; Büyükkaracı, 1988: 52-53; Ünal, 2003: 50; Alp, 2000: 135

Karkamış'ın isyanıyla başlayan Fırat kıyılarında ve Suriye'de yaşanan ayaklanmaların bastırılmasında II. Murşili başarılı oldu. Bölge yeniden itaat altına alındı²⁵⁵.

Murşili'nin ardından fazla zorluk çekmeden tahta geçen Kral Muwattali zamanında Yukarı Ülke'nin yönetimi kendisine verilen ve Hakmiş'de Krallığı'nı ilan eden Hattuşili'nin, Kaşkaları savaşlar ve antlaşmalarla kontrol altına almayı başardığını görmekteyiz²⁵⁶. Hattuşili'nin kendi komutası altında Kadeş Savaşı'na götürdüğü ordusunda Kaşkaları askerler de bulunmaktaydı²⁵⁷.

Muvattalli, yirmi yıldan fazla "Büyük Kral" olarak hüküm sürmüştür. Küçük kardeşi Hattuşili, askeri birliklerin başında, saray memuru olarak, kuzey sınırının sürekli huzursuz bölgelerinde ve Hattuşa'da vali olarak hükümdara birçok alanda hizmet vermiştir. Bu dönemde Muvattalli sarayını, Tanrı ve atalarının heykelleri ile birlikte Hattuşa'dan Tarhuntaşa'ya taşımıştır²⁵⁸. Muvattalli zamanında Orta Suriye'deki Amurru bölgesi nedeniyle, Hititlerin anlaşmazlığa düştüğü ülke Mısır'dı. Bu anlaşmazlık Kadeş Savaşı'na yol açtı²⁵⁹.

Günümüzde Mısır'daki Karnak, Luksor, Abu Simbel Mabet Duvarları ve Ramsesseum'un pylonlarının üzerindeki kabartmalarda, Yakınoğu'nun geçmişindeki en ünlü savaşlardan biri olan Kadeş Savaşı'nın tasviri görülmektedir. Kabartmalara II. Ramses'in Hitit Kralı II. Muvattalli'yi yenerek elde ettiği zaferin kutlandığı hiyeroglif metinler eşlik etmektedir. Firavun çok iyi hazırlanarak savaş alanında bizzat bulunmasına rağmen, savaşın asıl galibi Hititler olmuştur. Amurru yeniden Hitit yönetimi altına girmiş, ayrılıkçı yerel kral Benteşina ise Anadolu'ya sürülmüş, Kadeş Kalesi Hitit denetiminde kalmıştır²⁶⁰.

Büyük Kral II. Muvattalli öldüğünde eski bir kurala uyulmuş ve imparatorluğun en güçlü adamı olan kardeşi Hattuşili yerine, oğlu III. Murşili/Urhi-Teşup tahta geçmiştir²⁶¹. O, başkenti Tarhuntaşa'dan, yeniden Hattuşa'ya taşımıştır.

²⁵⁵ Gurney, 1990: 37-38

²⁵⁶ Dinçol, 1982: 44; Macqueen, 2001: 48

²⁵⁷ Ünal, 1974: 79 vd.

²⁵⁸ Lloyd, 1997: 42

²⁵⁹ Ünal, 2002: 80

²⁶⁰ Kinal, 1998: 112-113

²⁶¹ Akurgal, 2003: 85

Bölgede II. Muvattali döneminden ve Kadeş Savaşı'ndan bu yana III. Hattuşili hüküm sürmekteydi²⁶².

III. Murşili'nin yedi yıllık yönetimine son veren Hattuşili, Asur ve Babil hükümdarları ile olduğu gibi II. Ramses ile de hükümdarlar arasındaki olağan ilişkilerini sürdürmüştür. I. Şuppiluliuma'dan beri süregelen savaş durumunu sona erdirmiş ve Mısır ile Kadeş Barış Antlaşması'nı imzalamıştır²⁶³. Antlaşma Hattuşa'da ortaya çıkarılan ve günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kil tabletten anlaşılmaktadır. Akadça yazılmıştır²⁶⁴. Ayrıca Mısır-Karnak Ramesseum'da Mısır hiyeroglifi ile kaleme alınmış kopyaları görülmektedir. II. Ramses ile yapılan barış antlaşması, Hattuşili'nin hükümdarlık döneminde ulaştığı bir zirvedir. Bu başarı kendisinin rakipleri Asur ve Babil ile Ege'deki rakibi Ahhiyava karşısındaki konumunu güçlendirmiştir²⁶⁵.

Kurallara uygun olmaksızın tahta çıkmış olmasına rağmen, III. Hattuşili önemli politik başarılar ve uluslararası takdir kazanmıştır. Ancak Hattuşa'da tahtına çıkacak kişi ile ilgili düzenlemeyi yapmak da kendisi için önemliydi. Önceden seçilen varisten vazgeçilmiş ve yerine Prens IV. Tuthaliya seçilmişti. Tuthaliya tahta çıktıktan sonra Tarhuntaşşa Kralı Kurunta ile antlaşma yapmış ve Tarhuntaşşa ülkesinin sınırları yeniden çizilmiştir. II. Muvattali'nin oğlu olarak hanedandan gelen krala, imparatorluk hiyerarşisi içinde Karkamış Kralı ile aynı düzeyde yer verilmiştir²⁶⁶.

Hitit İmparatorluğu'nun bilinen son hükümdarı IV. Tuthaliya'nın oğlu II. Şuppiluliuma, baş gösteren yiyecek sıkıntısıyla daha da gerginleşen duruma rağmen bazı askeri başarılar elde etmiştir. Hattuşa'da bugün Güneykale olarak adlandırılan kesimdeki bir yazıtta, II. Şuppiluliuma'nın askeri birliklerinin Orta ve Güneybatı Anadolu'da başarıyla savaştığından, Tarhuntaşşa'da da hükümdarın yeniden otorite kurduğundan söz edilir. Çivi yazılı belgeler de, Kargamış Kralı ve doğrudan Büyük Kral tarafından denetlenen Alaşiya (Kıbrıs) Ülkesi'yle antlaşma yapıldığı belirtilir²⁶⁷.

²⁶² Ünal, 2002: 82

²⁶³ Sevin, 2003: 156; Karauğuz, 2002: 240-250

²⁶⁴ Dinçol, 1982: 49

²⁶⁵ Kinal, 1998: 121-122

²⁶⁶ Kinal, 1998: 116

²⁶⁷ Akurgal, 2003: 91-95; Memiş, 2001: 137

4.3. Tapigga Eyaleti

Tapigga eyaleti, Zile'nin kuş uçuşu 20 km. güneyinde ve Maşat Ovası'nın ortasındaki eski adıyla Maşat Köyü'nün (günümüzde Yalinyazı) 1500 m. batısında yer alan arkeolojik kazının yapıldığı yerdir²⁶⁸. Tapigga eyaleti ile Hititlerin başkenti Hattuşa arasındaki mesafe 116 km.'dir²⁶⁹. Başkente, Alacahöyük, Alaca, Kazankaya, Eski Yapar gibi önemli Hitit merkezlerinin üzerinde olduğu yollarla bağlanmaktadır²⁷⁰.

Sedat Alp, Maşat'ta bulunan tabletlerin üzerindeki çalışmaları sonucunda, buranın Hititçe adının Tapigga olduğunu tespit etmiştir²⁷¹. Tapigga şehrinin adını III. Tuthalya'ya Maşat baş katibinin yazdığı mektuplar belirtmektedir.

Hititlerin geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve III. Hattuşili'ye ait otobiyografi de ülkenin "Aşağı ve Yukarı Ülke" olarak ayrıldığı ve ülkede eyalet siteminin kurulduğu görülmüştür. Bu eyaletlerde birçok kent kurulmuştur²⁷². Bu kentler arasındaki Tapigga'nın Yukarı Ülke coğrafyası içerisinde önemli bir Hitit merkezi olduğu ve askeri bir üs olarak kullanıldığı III. Tuthalya döneminde başkentle yapılan yazışmalardan anlaşılmıştır. Bu yazışmalardan Tapigga şehrinde bulunan görevli Kaşşu'nun emrine Yukarı Ülke'deki askeri birliklerin verilmesi buranın Eyalet merkezi olabileceğini göstermektedir. Kaşşu, Kaşkalar'la yapılan barış görüşmelerinde etkili bir rol oynamaktadır ve burası bu ülke için önemli bir coğrafyadır²⁷³. Ayrıca III. Hattuşili'nin otobiyografisinden Tapigga'nın önemli bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Otobiyografide "Kardeşim Muvattali arkamdan geldi ve Anziliya ve Tapigga'yı tahkim etti" yazmaktadır. Bu belgeye göre hem Hattuşili hemde Muvattali döneminde Maşat'la Hititler yakın ilişki içerisindeydi. Buradaki Anziliya Alp tarafından bugünkü Zile olarak çözümlenmiştir²⁷⁴. Alp yine bu tabletleri inceleyerek Hititler döneminde coğrafi bazı yer adlarını belirlemiştir. Bunlar; Yozgat-Tokat sınırındaki Çekerek Nehri'ni Zuliha, Çekerek Nehri'nin batısındaki

²⁶⁸ Özgüç, 1978: 1

²⁶⁹ Alp, 1977: 637; Alp, 1978: 195; Bryce, 2003: 31; Sevinç, 2008: 21

²⁷⁰ Özgüç, 1980: 305

²⁷¹ Alp, 1977: 640; Alp, 1986: 227

²⁷² Sevinç, 2003: 164; Murat, 1998a: 179

²⁷³ Alp, 1991: 13-14; Murat, 1998a: 182; Murat, 1998b: 437

²⁷⁴ Alp, 2002: 137

Karadağı'nı Şakaddunuwa, Buzluk dağını Sispinuwa, Emir Dağı'nı da Sarpunwa olarak eşleştirmiştir²⁷⁵.

Hitit ülkesinin başkentini, ülkenin kuzeydoğusundaki Kaşka, Azzi-Hayaşa, güneybatısındaki Arzava ve güneydoğusundaki Hurri gibi düşman topluluklarına karşı koruyacak sınır güçleri oluşturulduğunda Tapigga'nın başkente ulaşacak düşmanlar için kurulacak savunma sistemi içerisinde üsleneceği vazife oldukça önemlidir²⁷⁶.

Tapigga, tesadüf üzerine 1943 yılında bulunan Hititçe yazılı tabletle dikkatleri üzerine toplamıştır²⁷⁷. 1945 yılında kısa süreli olarak Akurgal başkanlığında Maşat'ta kazı yapılırsa da uzun bir ara verilerek 1973-1984 yılları arasında Tahsin Özgüç başkanlığında kazı çalışmaları ve höyüğün çevresinde yüzey araştırmaları yapılmıştır²⁷⁸. Kazı çalışmalarıyla Maşat Höyük'te Geç Kalkolitik-Tunç-Demir Çağları'nın yaşandığına dair kültür dokuları tespit edilmiştir²⁷⁹.

Maşat Höyük kazıları sonucunda Hitit Dönemi'ne ait V yapı tabakasına sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu yapı tabakaları höyükte sırasıyla incelendiğinde V. tabaka Asur Ticaret Kolonileri'nin sonlarından başlayarak I. tabakasına tarihlenen M.Ö. 1300-1200 yıllarına kadar devam eden bir dönemde Hitit Devleti'ni temsil etmektedir²⁸⁰.

V. tabakanın sona ermesine neden olan yangının, Kaniş ve Acemhöyük yangınlarına benzemesi aynı felaketle son bulduğuna işaret etmektedir²⁸¹.

Tapigga'nın IV. tabakası Eski Hitit Devleti Dönemi'ni temsil etmektedir. Bu dönemde burada bulunan mühürlerin özellikleri, seramiklerde kullanılan teknik ve şekiller bu döneme aittir²⁸².

Hitit ve Tapigga'nın ilişkisinin açıklanmasında en önemli tabaka olan III. tabaka da buranın oldukça geliştiği ve taş temelli, kerpiç duvardan yapılmış iki veya

²⁷⁵ Alp, 1977: 646

²⁷⁶ Murat, 1998b: 435; Murat, 1998a: 186

²⁷⁷ Güterbock, 1943: 389

²⁷⁸ Akurgal, 1946: 220-222; Özgüç, 1978: 1; Özgüç, 1982: 69-71

²⁷⁹ Özsaıt, 1999: 90; Özsaıt, 2000: 330

²⁸⁰ Özgüç, 1981: 373

²⁸¹ Özgüç, 1981: 373

²⁸² Girginer, 2008: 33

üç katlı bir sarayın inşa edildiği ortaya çıkmıştır²⁸³. Bir avlu ve çok sayıda odadan oluşan bu sarayın 8 ile 9 numaralı odalarında çok sayıda çivi yazılı tablet bulunmuştur. Burada bulunan tabletler Hattuşaş'ta bulunan tabletler dışında bulunan ilk tabletler olması nedeniyle Hitit tarihi için büyük önem taşımaktadır²⁸⁴.

Bu saray bölgenin ekonomik, siyasal yönetiminin yapıldığı merkezi temsil etmektedir²⁸⁵. Tabletlerin çoğu mektup şeklinde ve içerik olarak askeri bir üs olarak değerlendirilen Maşat'ın Kaşka saldırılarına karşı asker ve yardım istemelerini içerir²⁸⁶. Belgelerden öğrenilenlere göre, bu tabaka M.Ö. 1400 yıllarına tarihlendirilmiştir. Orta Hitit yazısı şeklinde bulunan tabletlerin başkentle burayı yöneten görevli arasındaki yazışmaları içerdiği ve Kaşka saldırıları ile görevlinin depoladığı tabletlerin yakılan sarayla birlikte dağıldığı ve buranın Kaşkalar eline geçtiği bilinmektedir²⁸⁷.

III. tabaka da bulunan iki tablet üzerinde II. Tuthalya ve karısının isminin yazıldığı damga mührünün varlığıyla tabakanın bu Hitit kralı ile çağdaş olduğu anlaşılmıştır. Bu kral zamanında Kaşkalar'ın Hititler'le olan ilişkileri bilinmektedir. Başkent'in yakıldığı bir dönem olduğu için Tapigga sarayının da bu kral döneminde yakıldığını gösterir²⁸⁸.

Yakılarak yıkılan III. tabakadan sonra inşa edilen II. tabakada 16 odası bulunan büyük bir bina kurulmuştur. Tapigga eyaletinin yönetim binası olarak kullanılmıştır. L şeklinde inşa edilen binada birçok tablet bulunmuştur. Bulunan tabletler hukuk, güvenlik, sosyal ve siyasi konuları işlemiştir. Orta Hitit yazısı ile yazılmış bu tabletlerin yanı sıra, bölgenin coğrafyası için önemli olan yer adlarının yer aldığı hiyeroglifli bullalar²⁸⁹ ve I. Suppiluliuma'nın lejantını taşıyan bulla ele

²⁸³ Sevin, 2003: 32

²⁸⁴ Özgüç, 1978: 7; Alp, 1978: 177

²⁸⁵ Özgüç, 1978: 11

²⁸⁶ Bryce, 2003: 32

²⁸⁷ Özgüç, 1978: 12

²⁸⁸ Özgüç, 1980: 308

²⁸⁹ Bulla, bir yere gönderilmek üzere hazırlanan dokümanların kapatılması için, bugünkü anlamda noter görevlileri ve şahitler huzurunda, kil çamuruna yüzük taşı, resmi mühür veya parmak izi basılarak oluşturulan kapatma aparatıdır.

geçmiştir. II. Tuthalya döneminde yanan Tapigga şehri güçlü I. Şuppiluliuma döneminde tekrar inşa edilmiş ve II. tabaka bu kralla çağdaştır²⁹⁰.

Tapigga'da Hitit varlığını kanıtlayan I. Tabaka, Hititlerin son yüzyılına denk gelmektedir. Burada diğer dönemlere göre daha küçük binaların yapıldığı görülmektedir. Bu döneme ait tabletlerde İmparatorluk Çağı yazısıyla dini konuları anlatan tabletler, hiyeroglifli bullalar gibi belgeler ve Hitit seramiği bulunmuştur. III. Tuthalya döneminde yaşanan olaylar olabileceği düşüncesi ile III. Hattuşili'ye ait belgelerde Kaşkalar'ın Hitit ülkesini yıktığını ve Nenaşşa'yı kendilerine sınır yaptığı anlaşılmıştır²⁹¹. Bu tabaka da diğer tabakalar gibi büyük bir yangınla son bulmuştur²⁹².

Maşat Höyük'te yapılan kazı çalışmaları sonuçları ve ele geçen yazılı kaynaklarla Hititlerin Kaşka tehlikesine karşı askeri bir üs olduğu ve Yukarı Ülke'nin büyük bir alanını kaplayan Yukarı Yeşilirmak kavsinde merkez konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle III. Tuthalya döneminde burası bir eyalet merkezi gibi görünmektedir. Kaşkalar'la olan mücadelede III. Tuthalya'nın buraya asker göndermekle zorunlu olduğu yazışmalardan görülmektedir. Maşat'ın düşman eline geçmesi Hitit devleti için var olup olmama anlamına gelmektedir.

Şuppiluliuma döneminde yeniden inşa edilen Tapigga şehrinin bir daha ihtişamına kavuşamadığı görülmektedir. Bu dönemden sonrada iç kavgalar ve dış güçlerin durmaksızın süren saldırıları ile Hitit devletinin yıkılma sürecinde buranın da artık Hitit egemenliğinde durmadığını, sürekli el değiştirdiğini görmekteyiz. Hititler'in son yüzyılında da buranın önemini kaybettiğini ve Kaşkalara karşı üs ve sınırın korunması için Anzaliya(Zile) şehrinin öneminin arttığı görülmektedir.

4.4. Hitit Devleti'nin Yıkılışı

Hitit Devleti yukarda bahsettiğimiz saltanat kargaşaları ve devamında ülkede baş gösteren huzursuzluklarla uğraşırken birde dışarıdan gelen düşman eklenince, yarım bin yıldan beri süregelen bu büyük siyasi düzen M.Ö.1200'de çökmüştür²⁹³. Çünkü karadan ve denizden gelen bu yeni düşman öyle anlaşılıyor ki gerçekten güçlü

²⁹⁰ Girgiren, 2008: 32; Özgüç, 1978: 14; Özgüç: 67; Alp, 1978: 1777

²⁹¹ Murat, 1998a: 182

²⁹² Özgüç, 1982: 67

²⁹³ Sevin, 2003:171

idi. Öyle ki yalnız Troia'yı ve Hattuşaş'ı yıkmadı, aynı düşman karadan ve denizden olmak üzere bütün Yakındoğu'ya ve Mısır'a saldırdı²⁹⁴.

Hitit Devleti'nin ayakta olduğu son yıllara tarihlenen yazılı kaynaklar, sefalet içinde olduğu belirtilen Anadolu'ya, Suriye ve Mısır'dan büyük miktarlarda tahıl sevk edildiğini kanıtlamaktadır²⁹⁵. Aynı zamanda Anadolu'daki huzursuzluklar ve Suriye üzerindeki Hitit etkisinin azalması da Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasında neden ya da sonuç olarak değerlendirilmektedir. Fakat yukarıda değindiğimiz gibi çöküş konusundaki en önemli görüş 1200 yıllarında batıdan gelen ve Deniz Kavimleri diye adlandırılan toplulukların istilasıdır. Birde Hitit devletinin komşu topluluklarla olan siyasi münasebetlerinin payı yıkılmada önemli etkindir. Zira sadece Kaşkaları ele alırsak, devletin kuruluşundan yıkılana kadar uğraştığı bir düşman olduğu görülmektedir²⁹⁶.

Bu sonun, bütün Yakın Doğu ve anayurt Yunanistan'daki birçok Tunç Çağı krallığının çökmesiyle bağlantılı ayaklanmalar ortamında gerçekleştiği görülmektedir²⁹⁷. Bununla birlikte, bazı krallıkların ve uygarlıkların ayaklanmalara karşın çökmediği ve Hitit uygarlık unsurlarının da eski krallığın çevresindeki bölgelerde birçok yüzyıl boyunca varlığını korumaya devam ettiği kaydedilmektedir.

Özellikle 500 yıl ayakta kaldıkları ve M.Ö. 900'de Asur Kralı II. Sargon'a yenilerek son buldukları görülmüştür. M.Ö. 717-708 tarihlerine kadar kültürel ve siyasal olarak büyük önem taşıyan Geç Hitit Krallıkları olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Geç Hitit Krallıkları'nın, Hitit kraliyet hanedanı mensuplarının, Demir Çağı'nın ilk yüzyılları içerisinde, iktidarı kesintisiz bir ardıllık zinciri içinde ellerinde tuttıkları belirtilmektedir²⁹⁸.

²⁹⁴ Akurgal, 1997: 108

²⁹⁵ Macqueen, 2001: 55

²⁹⁶ Akurgal, 2001: 96

²⁹⁷ Memiş, 2001: 169-170

²⁹⁸ Dinçol, 1982: 122

V.BÖLÜM

5. TOKAT VE ÇEVRESİNDE TESBİT EDİLEN ERKEN TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ

5.1. Ulutepe

Ulutepe, Tokat'ın Turhal ilçesinin 20 km kuzeybatısında bir vadi içinde yer alan Ulutepe Beldesi'nin 500 m güneyinde, Gevenlik Tepesi denilen mevkide bulunmaktadır. Yaklaşık yüksekliği 40 m olan doğal bir tepenin kuzey yamacında şekillenen yerleşmede Tokat Müzesi Müdürlüğü tarafından 1976 yılında bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Bugüne değin kazıyla ilgili kapsamlı bir yayın yapılmamıştır. Müze eski Müdüresi B. Özcan tarafından hazırlanmış olan Tokat Müzesi'ni tanıtan küçük bir rehberde Ulutepe'den çok kısa bir şekilde bahsedilmiştir. Söz konusu bu rehberde B. Özcan'ın belirttiğine göre yerleşme alanı yalnız Erken Tunç Çağı III'de bir tabaka ile temsil edilmektedir²⁹⁹.

Ulutepe'de ele geçmiş olan eserler başlıca iki gruba ayrılırlar. Bunlar çanak-çömlekler ve küçük buluntulardır. Çanak-çömlekler Geç Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı I'e tarihlenmiştir. Ulutepe, Erken Tunç Çağı çanak-çömleği bir çömlek ve bir ayrışik kaptan oluşmaktadır. Dışa açılan ağızlı, düşük ve şişkin gövdeli, yuvarlatılmış dipli çömlek, ağız kenarından başlayıp gövde üzerine birleşen yuvarlak kesitli çift kulpa sahiptir. Orta mineral ile orta bitki katkılı koyu devetüyü rengi hamurlu bu çömlek hamurunun renginde astarlı ve orta ağızlıdır³⁰⁰. Erken Tunç Çağı'na ait diğer örnek bölmeli bir kaptır. Bu bölmeli kap düz yükselen ağız kenarlı olup dik kenarlı bir tipe sahiptir. Ortasında yer alan bir bölmenin ikiye böldüğü kabın düz örgülü bir hasır üzerinde şekillendirilmiş olduğu dibindeki izlerden gözlenmektedir. Bölmeli kap orta mineral ile orta bitki katkılı, kahverengi hamurlu olup hamurunun renginde astarlıdır. Bu kabın tip olarak tam bir benzeri İkiztepe

²⁹⁹ Özcan, 1985: 24

³⁰⁰ Işın, 1991: 171-191

Erken Tunç Çağı I Erken Kültür Katı'nda ele geçmiştir. İkiztepe örneğinde olduğu gibi Ulutepe bölmeli kabının dibinde de hasır izleri görülmüştür³⁰¹.

Ulutepe'de mezarlarda ele geçmiş olduğu bildirilen sarmal tipteki tunç bilezik uzunluğu 15.4 cm, çapı 5.8 cm, kalınlığı 0.6 cm'dir³⁰². Hem İkiztepe Erken Tunç Çağı III mezarlığındaki benzerlerini hatırlatırlar hem de her iki yerleşmenin de benzer ölü gömme geleneklerine sahip olduğunu belirlemiştir³⁰³.

5.2.Maşat Höyük

Maşat Höyük, Zile'nin, kuş uçuşu 20 km güneyinde, Ankara'nın 312 km kuzeydoğusunda ve bugün de aynı adı taşıyan Maşat Ovası'nın ortasındaki Maşat Köyü'nün (Yalinyazı) 1500 m batısındadır³⁰⁴.

Maşat Ovası çok verimli bir bölge olup, çevresi ağaçlarla ve etrafı yer yer sık ormanlarla kaplı dağlarla çevrilidir. Ova sulu tarım için uygundur fakat su kaynağı yer altındadır. Bugün köylüler tarlalarını kuyulardan çıkardıkları sularla sulamaktadırlar. Kasım Özü adıyla bilinen dere köyün batısından akmaktadır. Bir başka dere de köyün ortasından akmaktadır. Bu dereler Maşat Höyük'ün hemen kuzeyindeki Çekerek Nehri'ne birleşip bağlanmaktadır. Bununla beraber bu dereler uzun süre kurumuş durumda kalmaktadırlar. Bugün dere yatakları, bunların eski çağlarda da arazinin suyunu sağladığını göstermektedir³⁰⁵.

Köyün batı ve güneybatısında, düz ovada I. zamanın mermerleşmiş kalker blokları, büyük kitleler halinde yükselmektedir. Maşat Höyük bunlardan bir tanesi üstünde oluşmuştur. Bu kaya tabanı Maşat Höyük'ün en yüksek noktası ve eski şehrin merkezidir. Bu kayalık kitle, üstündeki şehrin tahkimini kolaylaştırmıştır. Höyüğün ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 29 m'dir. Şekil itibari ile oval biçimli olan tepe doğu-batı yönünde 450 m, kuzey-güney yönünde ise 225 m uzunluğundadır. İç Anadolu'daki höyüklerle karşılaştırıldığında büyük höyük sınıfı içerisine konulmaktadır³⁰⁶.

³⁰¹ Alkim, 2003: lev.XLIII/3

³⁰² Bilgi, 2001: 14

³⁰³ Dönmez, 2007: 75-85

³⁰⁴ Harmankaya-Erdoğan, 2002: Maşat; Özgüç, 1978: 1

³⁰⁵ Özgüç, 1978: 38

³⁰⁶ Özgüç, 1978: 38

Maşat Höyük büyük bir şehrin kurulması için gerekli bütün olanaklara sahiptir. Yapı malzemesi için gerekli taşın ve ağacın kolayca sağlanabileceği bir coğrafyadadır. Eski kuzey-güney yolu veya yerlilerin "Kayseri Yolu" dediği anayol, ovayı Maşat Höyük'ün güneydoğusunda geçerek devam etmektedir. Böylece, Samsun-Kayseri eski yolu Maşat'ın güneydoğusundan ve Devenci Dağları'ndan geçmektedir³⁰⁷.

Hitit dönemine ait bir tabletin 1943 yılında yüzeyde bulunmasından sonra yayımlanması ile höyüğe olan ilgi artmıştır. E. Akurgal'ın başkanlığında 1945 yılında başlatılan ilk kazı çalışması T. Özgüç, N. Özgüç ve Y. Boysal'dan oluşan bir heyetle yapılmıştır. Bu kazının asıl amacı, bulunan tabletinde dahil edildiği arşivi bulmaktır. Burada bulunan tabletlerle Maşat höyük diye bilinen tepenin M.Ö. II. bin deki Tapigga kenti olduğu bilgisi edinilmiştir. 1945 kazısından sonra uzun süre Tapigga kenti üzerinde bir kazı yapılmamıştır. 1973-1984 yılları arasında Tahsin Özgüç başkanlığında sürdürülmüştür. Bu kazılarda yine temel amaç Hitit Çağı'nı aydınlatmak olmuştur. Fakat yapıların temel kesimlerinde Erken Tunç Çağı özelliklerine rastlanmıştır³⁰⁸.

Maşat Höyük'ün Erken Tunç Çağı buluntularını inceleyen K. Emre; eldeki bilgilere göre daha çok çanak çömlek analizlerine dayanarak höyükte Son Kalkolitik-Erken Tunç Çağı I; Erken Tunç Çağı II; Erken Tunç Çağı III'ün ilk ve orta safhalarının var olduğunu ileri sürmektedir³⁰⁹.

Tepe de III. Hitit katını simgeleyen bir saray bulunmaktadır. Bu sarayın temelinin Erken Tunç Çağı yapısı bozularak kurulduğu kazılar sonucu belirtilmiştir. Geniş bir alanda ortaya çıkan bu yapının kuzey kesimlerinin altında, parçalar halinde Erken Tunç Çağı özelliklerini korumaktadır³¹⁰.

Maşat Höyük, Erken Tunç Çağı delilleri içerisine mezarları, pişmiş toprakları ve madenden yapılmış eserleri koyabiliriz. Tepenin yamaçları tarla olarak kullanılması ile çift sürme ve erozyon sonucunda kalıntıları yüzeye

³⁰⁷ Özgüç, 1978: 39

³⁰⁸ Harmankaya-Erdoğu, 2002: Maşat

³⁰⁹ Kutlu, 1979: 11

³¹⁰ Özgüç, 1981: 372

yaklaşmıştır. Çevresindeki tarım arazilerinin yüzeyinde döneme ait keramikler çok fazla görülmektedir.

Mimari yapısını incelediğimizde, büyük kireç taşların tek sıra ve küçük taşlardan yapılmış temellerin de iki sıra halinde işlendiği, üstünde kerpiç duvarları ile kare ve dörtgen biçimli odalardan oluşan yapı dar bir alanda da olsa tepenin kuzey yamaçlarında bulunmuştur³¹¹. Bu yapı Demir Çağı'na kadar devam eden tepenin yerleşim süresi içerisinde II. Hitit tabakasına ait “sunaklı bina” tarafından bozulmuştur. Erken Tunç Çağı son yapı katını “sunaklı bina” denilen binanın temeli temsil etmektedir. En az iki katlı olduğu anlaşılan yapının ilk odasının taş duvarları taban seviyesinden 1.5 m yükselmektir. Kerpiç duvar bunun üzerine oturtulmuştur. Yapıların duvarları kalın sıva tekniği ile örtülmüştür. Duvarlarda, sarayda olduğu gibi çok sık olarak ağaç dikmeler ve kerpiç duvarların üzerine bastığı yatay ağaç kirişler kullanılmıştır³¹². Yapıların odaları kare ve dikdörtgen olarak oluşurken, boyutları birbirinden farklıdır. Kare planlı odanın en büyüğünün uzunluğu 3.5 m'den büyük değildir. Dikdörtgen planlı odalar ise genel itibari ile 3x2.5 boyutundadır³¹³. Kare planlı bir odada, kuzey duvarına bağlı, taban seviyesinden 50 cm yüksekliği olan bir ocak, sunak ortaya çıkarılmıştır³¹⁴. Bu yapıların da yine Maşat Höyük'ün tamamını etkisi altına alan büyük bir yangınla yıkıldığı görülmektedir³¹⁵.

Tepenin batı yamacında açılan alanda, Erken Tunç Çağı'nın evlerinin temelleri yüzeye çok yakın olup anakaya üzerine kurulmuştur. Tepe üzerinde yapılan kazı alanının güney-doğu köşesinde Erken Tunç Çağı'na ait iki yapı katının varlığı belirlenmiştir. Tapigga sarayının güney kanadı Erken Tunç Çağı evlerinin yıkıntısı üzerine kurulmuştur³¹⁶.

Höyüğün kuzey yamacında biri toprak diğerleri küp olmak üzere dört mezarın küçük de olsa bizi bir yerleşme içi mezarlığı ile karşı karşıya olduğumuzu anlatmaktadır. İskeletleri inceleyen Şenyürek ise bunların tümünde yedi iskeletin var

³¹¹Kutlu, 1979: 1-2

³¹²Özgüç, 1978: 13

³¹³Kutlu, 1979: 2

³¹⁴Özgüç, 1978, 13

³¹⁵Özgüç, 1978: 13

³¹⁶Kutlu, 1979: 3

olduğunu bildirmektedir³¹⁷. Toprak mezarda; hocker biçiminde gömülmüş, yanında armağan olarak yalnız bir iğne bırakılmış bir kişi yatmaktadır. Bu iğnenin olasılıkla kefen iğnesi olduğu tahmin edilmektedir. Yan yana yerleştirilmiş küp mezarların ise ağızları doğuya bakmaktadır. Küplerin ağızları taşlarla desteklenmiştir. Bu küpler koyu kahverengi astarlı ve açkılı bir maldan üretilmişlerdir. İskeletler yine hocker biçiminde başları dibe gelecek şekilde yerleştirilmiş olarak bulunmuştur. İki mezarda sadece kefen iğnesi bulunmuştur. Kadın iskeletinin olduğu üçüncü küpe bakır/tunç iğne; bir küpe ve bilezik ile çeşitli maddeden yapılmış boncuklar mezar hediyesi olarak bırakılmıştır. Gömüt hediyelerinden tümünün şimdilik kadın gömütü olduğu sonucu çıkarılabilir. İki mezarın dışındakiler 20 yaşın altındadır. İki kişinin ise 20 yaşın çok üstünde bir yaşta ölmekleri belirtilmektedir³¹⁸. Bu mezarların bize sunduğu bilgi oldukça önemlidir. Zira Maşat Tepe'de Erken Tunç Çağı'nda yaşayan insanların öldükten sonraki bir yaşama inandığı ve ölen kişilerin yaşamlarını devam ettirmeleri için eşyalar ve hediyelerin sunulduğu adeti görülmektedir. Bir başka küp ise Hitit saray avlusu altında bulunmuştur. Bu mezar içinde de bir iğne, bir çift küpe, bir bilezik, dağ kristali, fayans ve tunç boncuklar ele geçmiştir. Mezarlar dağınık bir halde her evin içerisinde bulunmaktadır. Yerleşim yeri içerisinde topluca bir alan da gömme adeti saptanamamıştır³¹⁹. Bu buluntular Erken Tunç Çağı'nda Maşat Höyük bölgesinde yerleşim yeri içine gömme adetinin varlığı bilgisini kanıtlamaktadır. İkiztepe'yi, Horoztepe'yi, Tekeköy'ü değerlendiren E.Kutlu burada yerleşim dışı ölü gömme adetinin varlığına dikkat çekmiştir. Bu çağda ölü gömmelerinde belirli bir yöne göre gömme adeti yoktur³²⁰.

Maşat Höyük Erken Tunç Çağı keramikleri, Yeşilirmak-Kızılırmak arasındaki yerleşim alanlarında bulunan keramik özellikleri ile aynıdır. Özellikle Alaca Höyük keramiği ile ayırmak zordur³²¹.

Bu çağın çanak-çömleklerinin hepsi el yapımıdır. Kum ve saman katkılı hamurdan çoğunlukla kırmızı astarlı ve açkılı maldan parçalar vardır. Sayısı az olan kahverengi, gri ve sarı astarlı maldan da kaplar ele geçmiştir³²². Buradan bulunan malların çeşitliliği azdır. Bu çeşitler arasına fincanlar, maşrapalar, çanaklar, gaga

³¹⁷ Şenyürek, 1946: 231

³¹⁸ Şenyürek, 1946: 238

³¹⁹ Kutlu, 1979: 4

³²⁰ Kutlu, 1979: 4

³²¹ Kutlu, 1979: 5

³²² Kutlu, 1979: 5

ağızlı testiler, çaydanlıklar, çift kulplu bardaklar, kapaklar, vazolar, küpler vs. girmektedir. Boyutları büyük olan kaplarda hamurun kabalaştığı ve ince mallarda hamurun daha özenli olduğu görülmektedir³²³.

Alacahöyük ve Dündartepe'de çok görülen kertik bezemeliler azdır. Dışı siyah, içi kırmızı astarlı açkılı kapların beyaz boya ile bezemeli olanları vardır. Paralel çizgiler, baklava dilimi ve zik zak motifleri en sevilen motiflerdir. Bu mal gruplarından başka ve hemen ana kayanın üzerinde yakalanan farklı bir mal grubu ile de karşılaşmıştır. Dışı siyah, içi gri, içi dışı kahverengi, dışı boz, içi siyah astarlı ve açkılı olan bu malda çanak ve meyveliklerin omuzları keskindir. Bu mal üstte anlatılan mal gruplarından daha eskiye tarihlenmektedir. Emre Kutlu tarafından Erken Tunç Çağı I. evre olarak tanımlanmaktadır³²⁴.

Çok az sayıda ele geçen ve benzerleri Büyük Güllücek ve Alacahöyük Son Kalkolitik Çağ yerleşmelerinde görülen gri astarlı, derin çizgi ve nokta bezemeli parça ile boz renkli astarlı geniş yiv bezemeli parça höyükte bir Son Kalkolitik Çağ yerleşmesinin varlığını şüpheyle işaret etmektedir. Kazıda bu tabakaya rastlanılmamıştır³²⁵.

Maşat Höyük'te bulunan dışı siyah, içi boz astarlı, parlak perdahlı bir başka vazo Horoztepe³²⁶ ve Alişar'da bulunanlara benzemektedir.

Erken Tunç Çağı'nın her tabakasında pişmiş topraktan ağırşak, dokuma ağırlıkları, fırçalar, figürinler, silindir biçimli nesnelere ele geçmiştir³²⁷.

Maşat Höyük'te Erken Tunç Çağı katında, Anadolu'nun diğer yerleşim yeri gibi burada da kemikten yapılmış eserler de vardır. Bu eserleri; delgi, okucu, geyik boynuzundan yapılmış çekiçler olarak sınıflandırabiliriz.

Maşat'ta İç Anadolu Bölgesi'nin birçok Erken Tunç Çağı yerleşiminde olduğu gibi depas parçaları Erken Tunç Çağı III. evresinde bulunmuştur. Çanak çömlek tipleri arasında ele geçen çaydanlık parçalarının Asur Koloni Dönemi

³²³ Kutlu, 1979: 6-7

³²⁴ Kutlu, 1979: 8-9

³²⁵ Kutlu, 1979: 9

³²⁶ Özgüç-Akok, 1957: 205

³²⁷ Harmankaya-Erdoğan, 2002: Maşat

çaydanlıklarının ön tipi olduğu ve bunların maden benzerlerinin Alacahöyük, Kayapınar³²⁸ ve Horoztepe'de ele geçtiği belirtilmektedir. M.Ö. 3. bin yıl Maşat'ın bütün İç Anadolu Bölgesi'nde görüldüğü gibi bir yıkım ile son bulduğu kabul edilmektedir. Özellikle M.Ö. 2. bin yılında Tapigga³²⁹ adıyla çok önemli bir kent olan Maşat'ın M.Ö. 3. bin yılında da aynı özelliği taşıyıp taşıyamadığı sorusuna cevap vermek zordur. Erken Tunç Çağı yapılarının üstteki Hitit ve Demir Çağı yapıları yüzünden bozulmuş olması kazının daha çok M.Ö. 2. bin yıl kentinin açılımına yönelik oluşu bu soruyu cevaplandırmamızı biraz zorlaştırmaktadır. Erken Tunç Çağı'nda bir beyliğin başkenti olduğunu iddia etmek buluntuların fakirliğinden dolayı olanaksızdır. Böyle önemli bir yerleşmeyi kuşatan bir sorun varlığı da belirtilmemiştir. Kuzey Anadolu Bölgesi'nin yerel Erken Tunç Çağı yerleşmelerinde görülen bulgulara sahip küçük bir yerleşme yeri olduğu ileri sürülebilir³³⁰.

5.3. Kazıklı Höyük

Zile'nin 24 km güneybatısında yer alan Kazıklı Köyü'nün 2 km güneyinde, doğal bir tepe üzerindedir. Çapı 80 m, yüksekliği de yaklaşık 5 m olan höyüğün yüzeyinde Erken Tunç Çağı yerleşmesine ait keramikler görülmektedir. Tarım arazisi olarak kullanmak maksadıyla tepenin yamaçları aşındırılmış ve tepenin yüksekliği ova seviyesine yaklaşarak yerleşkenin tahribatı hayli artmıştır. Kuzey-batı kesimi tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Iğdır Ovası'nın ortasında bulunan tepe Tokat-Kırıkkale yolunun yaklaşık olarak 800 metre kuzeyinde yer almaktadır. Tepe esas itibari ile Iğdır Ovası'nın diğer eski yerleşim yerlerine göre daha güneyde mevkilenmiştir³³¹.

5.4. Yüzellik Tepe

Zile'nin 32 km güneybatısında yer alan Iğdır Köyü'nün 4.5 km. güneydoğusunda, Büyüközlü Köyü'nün 2 km kuzeydoğusunda, Reşadiye-Iğdır yolunun hemen doğusunda, 125 m çapında ve yaklaşık 40 m yüksekliğinde doğal bir tepedir. Eteğinde pir su kaynağı vardır. Yer yer tahrip edilmiş olan yerleşmenin yüzeyinde yoğun olarak Erken Tunç Çağı keramiklerine, tepenin kuzeydoğu kesiminde ise Roma Çağı yerleşmesine tanıklık eden keramiklere vardır³³².

³²⁸ Temizer, 1954: 324-325

³²⁹ Alp, 1977: 637-643

³³⁰ Özgüç, 1981: 74; Harmankaya-Erdoğu, 2002: Maşat

³³¹ Özsait, 1999: 75

³³² Özsait, 1999: 75

5.5. Medrese Tepe

Zile'nin 22 km. güneybatısında yer alan Reşadiye Kasabası'nın 1 km. kuzeybatısında, Çekerek-Zile asfaltının 100 m. batısında, yaklaşık 150 m. çapında ve 8 m. yüksekliğindedir. Ovaya hakim bir noktada bulunan tepe Maşat Ovası'na açılan Reşadiye-Maşat-Hanözü yolun kontrolü noktasında önemli bir mevkidedir. Yer yer tahrip edilen yerleşmenin yüzeyinde Tunç ve Demir Çağı keramikleri görülmektedir. Medrese Tepe, T. Özgüç'ün (Maşat Höyük /i (Ank. 1982) s. 71 'de" ... Çekerek'ten sonra Zile istikametindeki ilk höyük, Iğdır ile Reşadiye arasındaki höyüktür" dediği yerleşme olabilir, bunun haricinde açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır³³³.

5.6. Akdoğan-Kale Tepe

Zile'nin 10 km. batısında yer alan Akdoğan Köyü'nün 1.5 km. güneydoğusundaki Kale Tepe'nin, kuzeyinde Zuvallık mevkii, doğusunda Dayıoğlunun Eşme, batısında derin yatak içinde akan Kayalı Deresi'nin bulunduğu Kale Tepesi yerleşmesinin çapı 100 m., yüksekliği de Kayalı Deresi'nden 40 m, ovidan ise 35 m.dir.Ormanlık bir alanda yer alan Kale Tepe'nin yüzeyi ve çevresi ağaçlarla kaplıdır. Hemen her yönüyle önem taşıyan yerleşme, define arayıcıları tarafından fazlaca tahrip edilmiştir. Tepenin kuzey yamacında kaçak kazı sonucunda yaklaşık 5 m açılan çukurda kültür katlarının tüm özellikleri ile ortaya çıktığı görülmektedir. Höyük yüzeyinde yoğun olarak Son Kalkolitik Çağ, Tunç ve Demir Çağı yerleşmesine ait keramikler bulunmaktadır. Akdoğan-Kale Tepe, eğer sistematik olarak kazılabilseydi, burası da Karadeniz Bölgesi kronolojisinin tam olarak oturmasını sağlayabilirdi, görüşünü Mehmet Özsait hoca savunmaktadır³³⁴.

5.7. Kösele Tepesi

Zile'nin 7 km doğusunda yer alan Emirören (Emirveren)Köyü'nün 300 m. güneybatısında, Abdal Musa Türbesi'nin hemen yanında, doğal bir tepe üzerindedir. Yerleşmenin etekleri tarım nedeniyle önemli ölçüde tahrip edilmektedir. Ayrıca, yerleşmenin üst kesiminde yapılan su deposu da bu tahribatı arttırmıştır. Yaklaşık 400 m çapındaki bir doğal tepe üzerinde bulunan Kösele Tepe yerleşmesinin yüzeyindeki buluntulardan, buraya Erken Tunç Çağı II de yoğun olarak yerleşildiği anlaşılmaktadır. Burasının M.Ö. II. binyılda ve Demir Çağı'nda da yerleşme yeri özelliğini koruduğu görülmektedir. Emirören Köyü bir Ortaçağ kalesinin üzerindedir. Kale surlarının, kulelerinin büyük kesimi bugün ayaktadır ve üzerinde yılların

³³³ Özsait, 1999: 75

³³⁴ Özsait, 1999: 78

onarım ve tadilat izlerini taşımaktadır. Ayrıca sarnıçları da bulunan bu kalenin uzmanlarınca araştırılması, bölge tarihinin bir kesiminin daha aydınlığa çıkmasına yardımcı olacaktır³³⁵.

5.8. Höyük

Maşat'ın 7 km kuzeydoğusunda, aynı adı taşıyan Höyük Köyü 'nün içinde sağlam, tahribe uğramamış bir höyüktür. 35 hanelik küçük köy höyüğün yüzeyini köy mezarlığı olarak kullanılmaktadır. Höyüğün güney eteği tarla ve ağaçlarla çevrili olup güneyi dağ sırtlarına, doğusu ağaçlık ve ekili sırtlara bakıyor. Kuzeyi açık bir ova olan höyüğün batısı dalgalı araziden oluşan sırtlar halinde Maşat Ovası'na doğru uzanmaktadır. Ova seviyesinden yüksekliği 25 m olup üstü düz, çok dik bir höyüktür. Çapı yaklaşık olarak 250 m çapındadır. Höyüğün kuzeydoğusunda iri taşlarla harçsız olarak inşa edilmiş bir şehir surunun izleri görülmektedir. Höyüğün üzerindeki mezarlarda surlardan sökülen taşlar kullanılmıştır. Höyüğün kuzeybatısında Afetinözü Deresi akmaktadır. Höyüğün doğusunda Kızılcın, kuzeybatısında Maşat–Zile yolu üstündeki Hatıppınar köyleri bulunmaktadır. Höyük Maşat –Zile yolu kavşağına 2 km uzaklıktadır.

Tahsin Özgüç'ün Maşat Höyük'ün çevresinde yaptığı araştırmalar sonucunda bu höyükte topladığı seramik ve kaçak kazı tahrip alanlarının kesitlerine göre Hitit Çağı'nda büyük bir şehir olduğu bilgisini ortaya koymuştur. Erken Tunç Çağı seramiği ve kesitlerdeki kalın yığıntı höyüğün bu çağda geniş bir yerleşim alanı halinde olduğunu göstermektedir³³⁶.

5.9. Hüseyin Gazi-Kaletepe

Niksar'ın 8 km kadar güneydoğusunda yer alan Hüseyin Gazi Köyü'ndeki Kaletepe'de bir Erken Tunç çağı yerleşmesi tespit edilmiştir. Keramikler Kaletepe'nin köye bakan etek ve yamaçlarından itibaren tepeye kadar açılan yolun her tarafında bulunmaktadır. Kaletepe'ye Erken Tunç Çağı'ndan sonra, Orta Tunç ve Frig Çağı'nda, daha sonra da Roma Çağı'nda yeniden yerleşilmiştir. Tepenin kayalık kısmına Roma Çağı'nda bir kaya mezarı da yapılmıştır. Kaletepe bugünkü Erzincan, Sivas, Amasya ve İstanbul istikametinde yön bulan modern yol üzerinde bulunan döneke kavşağını kuş bakışı 2 km uzaktan kontrol edecek bir noktadır. Tepenin

³³⁵ Özsait, 1999: 79

³³⁶ Özgüç, 1982: 69

zirvesi mezarlık olarak kullanılmakta ve üzerinde Anadolu'nun alperenlerinden Melikgazi'nin kardeşi Hüseyin Gazi'nin mezarı bulunmaktadır³³⁷.

5.10. Engüren Höyük

Yazıbağı Köyü'nün 4 km güneydoğusunda, Yeşilirmak'ın 500 m Kuzeybatısında yer alan höyüğün batı etekleri üzerine ev yapılarak tahrip edilmiştir. 30x150 m boyutlarında ve 4 m. kadar yüksekliği olan höyük yüzeyinde Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, M.Ö. II. binyıl, Frig ve Orta Çağ yerleşmelerine ait keramikler bulunmuştur. Engüren Höyük Turhal-Tokat eski yolunun 400 metre kadar güneyinde yer almaktadır. Böyle eski çağ yol şebekesinde bir kontrol merkezi olacağı gibi yani zamanda Kazova'nın da hakimiyeti noktasında da değerlendirilecek bir mevkidedir³³⁸.

5.11. Ali Tepesi

Şenyurt Beldesi'ndeki çalışmada, mahalli olarak Ali Tepesi ismini taşıyan bir yükseltiyi inceledik. Üçgözen'in 2 km. kuzeyinde yer alan Ali Tepesi Durbin'in kayıtlarındaki Üçgözen olmalıdır. Zira çevrede yaptığımız araştırmalarda Üçgözen'e Ali Tepesi'nden daha yakın olan bir yerleşme yeri bulamadıklarını yüzey araştırmasında Mehmet Özsait dile getirmektedir. Taban çapı yaklaşık 125 m, yüksekliği 35 m kadar olan Ali Tepesi tümülüse benzemektedir, neredeyse yarıdan kesilerek uçak alanı gibi düzeltilmiştir. Düzeltilen kesimde ana toprağa kadar inilmiştir. Burada, Durbin'in de işaret ettiği gibi kaliteli, boyalı ve monokrom Frig keramiklerinin yanı sıra, tepenin eteklerinde Hellenistik ve Roma çağına ait keramikler vardır. Farklı olarak da tepenin güney ve güneybatısında geçen zaman içinde yapılan tahribatlar sonucu gün ışığına çıkan Kalkolitik çağ ve Erken Tunç çağı yerleşmelerine ait keramikler bulunmuştur³³⁹.

5.12. Deliktaş

Deliktaş, Asarcık'ın (Şenyurt) 2 km kadar kuzeybatısında, Mercimek Dağı'nın (1203 m.) güneydoğu eteklerindeki fazla geniş olmayan düz alanda yapılmış bir sarnıç ile dağın doğu cephesinde, ovanın ve yoldan görülen bir kaya mezarı bulunmaktadır. Sarnıcın bulunduğu düzlükte, kaya mezarının önünde ve çevresinde yapılan araştırmalarda, İlk Tunç çağı, Orta Tunç çağı ve Frig çağı yerleşmelerine ait boyalı ve monokrom keramikler bulunmuştur. Yine, keramiklerden buraya Roma

³³⁷ Özsait, 1998: 91

³³⁸ Özsait, 1998: 94

³³⁹ Özsait, 1998: 94

Çağı'nda da yerleşildiği anlaşılmaktadır. Kayalığın Kazova'ya bakan kesiminde görülen sarnıç ve kaya mezarı bu son dönemde yerleşenler tarafından yapılmış olmalıdır.

Anakayaya oyulmuş ve oval olan sarnıcın boyutları 2.40x.90 cm, mevcut derinliği de 4 m dir. Kaya mezarı, semerdam şeklinde oyulmuş (iç yüksekliği 1.20 m.), tek klinelidir (2.20x0.60 m.)³⁴⁰.

5.13.Katmerkaya

Turhal-Çaylı-Şenyurt arasındaki mevkinde, TİGEM arazisi girişinde Katmerkaya yerleşmesi tespit edilmiştir. Turhal-Şenyurt karayolunun Kazova Tarım İşletmeleri'nin (TİGEM) girişinin hemen kuzeybatısında ve Çaylı Köyü'nün kuş uçuşu 4 km. batısındaki Katmerkaya, işletmenin kuzeybatısını çeviren sarp Eğer Tepe'nin (696 m.)alçak olan ikinci yükseltisi üzerindedir. Turhal-Tokat yoluna hakim bir yerdedir. Yaklaşık olarak 80x125 m. boyutlarında, 30 m. kadar yüksekliği olan kayalık yerleşmenin yüzeyinde, Erken Tunç I, Orta Tunç, Demir Çağı'na (boyalı ve monokrom Frig) ait iyi işçilik gösteren keramikler bulunmuştur³⁴¹.

5.14. Kale Tepe

Pazar ilçesinin güneybatısında yer alan Kaledere-Üzümören köyleri civarında Kalederesi'nin 1 km kuzeyinde, Üzümören Köyü'nün 4 km. kuzeybatısındaki Kale Tepe yerleşmesi bulunmaktadır. Fırat Suyu 'nun 200 m kuzeybatısında, verimli ovanın ortasında, çapı 100 m, yüksekliği de 20 m olan yerleşmenin yüzeyinde Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait keramikler tespit edilmiştir. Yerleşkenin güneyinde bir turizm işletmesi mevcuttur³⁴².

5.15. Dökmetepe Höyüğü

Höyük Pazar ilçesi sınırları içerisinde Çay Köy mevkiindedir. Tokat-Zile eski karayolunun yaklaşık olarak 2 km güneyinde bulunmaktadır. Kazova'ya hakim bir noktaya konumlanmış tepe uzaktan bakıldığında tümülüs görüntüsü vermektedir. Çapı 50 m, yüksekliği 80 m olan tepenin üst seviyesi 7-8 m genişliğinde iki yarma ile parçalanmıştır. Höyüğün üzerinde yapılan kaçak kazılar sonucunda etrafa yayılan seramikler incelenmiştir. Çok sayıda ele geçen bu seramikler Erken Tunç, Hitit ve Frig Dönemi seramik özellikleri göstermektedir. Höyük Roma Döneminin geç devirlerine kadar yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Kültür Bakanlığı tarafından

³⁴⁰ Özsait, 1998: 94

³⁴¹ Özsait, 1998: 95

³⁴² Özsait, 1998: 95

16.04.1993 tarihli 1430 numaralı tescil numarasıyla 1. ve 3. dereceden arkeolojik sit alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır³⁴³.

5.16. Düzdökmetepe Höyüğü

Tokat'ın Pazar ilçesine bağlı eski Tokat-Zile karayolunun 2 km kuzeyindeki Çay Köy sınırları içerisinde yer almaktadır. Kazova'ya hakim bir görüntüye sahip olan höyük tescilli Dökmetepe Höyüğü'nün doğusundadır. D.S.İ. sulama kanalının güneyindedir. Kuzey-güney yönünde oval biçimli olup yaklaşık 300x200 m boyutlarındadır. Eğimi oldukça az olan höyüğün yüzeyi düzdür. Höyük 19.11.1999 tarihli 2508 tescil numarasıyla arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. Yüzeyde yoğun biçimde İlk Çağ seramik parçalarına rastlanmaktadır. İncelenen keramikler içerisinde Erken Tunç Çağı'nın son evresine uygunluk gösteren keramikler bulunmuştur³⁴⁴.

5.17. Yassitepe Höyüğü

Höyüktepe de denilen Yassitepe Höyük'ü Erbaa ilçesi Aşağı Çandır Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Erbaa Ovası'nın tam ortasında yer alan tepe çok geniş bir yer kaplayarak ovayı kontrol etmektedir. Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü'nce ovanın taban kesiminde yapılan tesviye çalışmalarında bol miktarda pişmiş toprak seramik parçaları ortaya çıkmıştır. Erken Tunç, Hitit ve Frig dönemlerine ait olan bu parçalar höyüğün tarihiyle Erbaa'nın tarihine de ışık tutmaktadır. Höyüğün büyük bir kısmında halen tarım yapılmaktadır. Yassitepe 16.08.1989 tarihli 463 tescil numarasıyla 1. dereceden arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir³⁴⁵.

5.18. Kayapınar Höyüğü

Kayapınar, Artova ilçesinin 17 km. kuzeyinde, Taşpınar Köyü'nün 11 km. kuzeyinde, Ayazmayeni Köyü'nün 3 km. güneyindedir. Sivas-Samsun demir yolunun, Artova-Ulus istasyonları arasındadır. Kaynağını Akdağ'dan alan Bebek Deresi'nin Silis Vadisi'nden akan kolunun yamacında konumlanmıştır. Höyük Akdağ silsilelerinde yer yer görülen kalker bloklardan birisi üzerindedir³⁴⁶.

Tepe, işlek yollarla ilişkisi bulunan, yanındaki pınardan başka, akarsuları bol olan, taş malzemesi hazır, ormanlık bir bölge içinde ve korunması kolay bir yerde kurulmuştur. Kültür dolgusu kalınlığının 2.5 m olduğu; 45 m genişliğinde; 70 m

³⁴³ Akyüz, 2010: 362

³⁴⁴ Akyüz, 2010: 363

³⁴⁵ Akyüz, 2010: 266

³⁴⁶ Temizer, 1954: 317

uzunluğunda küçük oval biçimli bir tepedir. Altındaki dereden 60 m yüksektedir. Tepenin alt tarafındaki vadi oldukça verimli topraklara sahiptir³⁴⁷.

Höyüğün 1949 yılında bir define kazısına izin verilmesiyle bu kazıda arkeolojik buluntuların bulunması; ilgiyi bu höyüğe çekmiştir. 1952 yılında ise R. Temizer tepenin üstünde, kuzey kesiminde bir kurtarma kazısına başlamıştır. Ayrıca kuzeyde mevcut olan tahribat kesiti de dikkatli bir şekilde incelenmiştir³⁴⁸.

R. Temizer'in kurtarma kazısı ve kuzeydeki kesitin incelenmesi sonucunda dört yerleşme tabakası saptanmıştır. I. tabaka Frig; II. tabaka Hitit Dönemi; III. tabaka Alishar I a-b kültürü; IV. tabaka ise hafirine göre Son Kalkolitik Çağ'a konmaktadır. Hitit Dönemi yerleşmesinin, tepenin orta kısmında olduğu ve kuzeydeki kesitte görülmemesinden dolayı küçük bir yerleşme olduğu sonucu ortaya konmuştur. IV. tabaka ise hemen ana kayanın üzerindedir. Kültür toprağının rengi koyudur. III. tabakanın toprak rengi ise açık renkli olup yer yer kırmızı izler vardır. III. tabakanın birkaç yapı katlı olduğu bildirilmektedir³⁴⁹.

Temizer'in kazıları daha çok üst tabakaların anlaşılmasına yöneliktir. Hafir tarafından Kalkolitik Çağ'a konan IV. tabakada ve Tunç Çağ'na tarihlenen III. tabakada mimari kalıntılar ortaya çıkmamıştır. Kuzey kesitte temelleri IV. tabakaya kadar inen yapı duvarları ve bir ocak kalıntısı görülmüştür. IV. tabakada da tabanlar izlenmiştir. Çanak Çömlek; Üstteki III. tabakada; Alishar Ia-b katlarında görülen çanak çömleklere benzeyen parçalar elde edilmiştir. Genelde iri kum katkılı hamurlu, içi dışı kahverengi astarlı malın bu tabakanın tümünde görüldüğü söylenmektedir³⁵⁰. Bu maldan ele geçen bir tüm kapta gövdede derin ve düzensiz oyuklarla süsleme yapılmıştır. Ayrıca açık kahverengi astarlı, açkılı maldan da az sayıda parça vardır. IV. tabakada ise kırmızı, kahverengi, gri, siyah astarlı, açkılı mallardan parçalar kuzey kesitinden toplanmıştır. Keramik meyvelikler, hafifçe içeri çekik, bazıları dışarı taşık ağız kenarlı boyunlu ve meme kulplu derin çanaklar görülmekte ve İç Anadolu Bölgesi biçimlerine uygun biçimler bulunmaktadır³⁵¹.

³⁴⁷Temizer, 1954: 318

³⁴⁸Temizer, 1954: 317

³⁴⁹Temizer, 1954: 318

³⁵⁰ Temizer, 1954: 324

³⁵¹ Temizer, 1954: 325

Kayapınar Höyüğü'nün Erken Tunç Çağı tabakalarında ortaya çıkan ve definciler tarafından bulunan maden bulguları özellikle bakır/tunç kapları ile ilgi çekicidir. Üç adet madeni kap bulunmuştur. Kayapınar'ın en ilginç buluntusu emzikli bir çaydanlıktır. Yuvarlak dipli, yuvarlak gövdeli, iki yivli ağızlı kabın her iki tarafında oynar başlıklı kulp bağlantı yerleri vardır. Buradaki deliklerden geçirilen çubuk, sepet tutucusu vazifesini görmekte ve kabın rahatlıkla taşınmasını sağlamaktadır. Kulp yerleri gövdeye lehimlenerek oturtulmuştur. Kulp yerleri ve gövdenin döküm olduğu ileri sürülmektedir³⁵². Diğer bulgular arasında ele geçen bir vazounun alt kısmı eksiktir. Ağız dışarı doğru taşkın olarak yapılmıştır. Bir başka madeni kap ise ağız kısmı eksik olan bir testidir. Gövdesi zik zak yivlerle süslüdür. Dibi hafifçe çukurdur. İnce uzun namlulu, üçgen sap dilli kama ise tek perçin deliklidir. Kuzey Anadolu-Kafkasya tipinde, Karaz'da bulunan balta ile benzer sap deliğinin üst ve alt kısmı kalınlaştırılmış bir balta da bulunmuştur. 5 adet olarak bulunan iğnelere üçü mercimek başlıdır. Uzun gövdeleri başa giren kısımda kalınlaştırılmıştır. Ucu dövölüp, kıvrılıp baş haline getirilen bir başka iğne yine MÖ III. bin yılın üretimidir³⁵³. Yukarı Kızılırmak Havzası'nda yapılan araştırmalarda Erken Transkafkasya tipinde seramikler bulunmuştur. Özellikle incelediğimiz coğrafyaya sınır olan Sivas Yıldızeli ilçesindeki Kayalıpınar'da bulunan keramiklerle benzerlik gösteren Kayapınar buluntular Kafkaslardan Tokat coğrafyasına kadar uzanan Kafkas kültürüne işaret etmektedir³⁵⁴.

İlk yerleşim tüm bulgularıyla Erken Tunç Çağı I. evresine tarihlenmiştir. Kazı başkanının Tunç çağı olarak nitelendirdiği yerleşim ise olasılıkla Alacahöyük kral mezarları ve Alişar I b tabakası ile de çağdaştır. MÖ III. bin yılın orta ve sonuna tarihlenen bir yerleşimdir³⁵⁵.

5.19. Horoztepe

Horoztepe, depremle yıkılıp tekrar şehirleştirilen Erbaa'nın³⁵⁶ yeni yerleşim yerinin güneydoğusunda ve Dere Mahallesi'nin karşısındaki yüksek araziye verilen addır. Yeşilirmak'a dökülen İnat Deresi'nin oluşturduğu vadiye hakim ve bu derenin Erbaa'dan ayrılan sırtlarının devamını oluşturan doğal bir tepedir. Burası bir höyük olmayıp Erbaa Ovası'na hakim yüksek arazinin bir kesimi şeklindedir. Bugün

³⁵² Temizer, 1954: 326

³⁵³ Temizer, 1954: 327

³⁵⁴ Ökse, 2005: 68

³⁵⁵ Temizer, 1954: 330

³⁵⁶ Yenihan, 2011: 50-51

Horoztepe ve civarının en tepe kısmında tütün tarlaları varken tepenin büyük bir kısmı yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır. Günümüzdeki tepeden 1956 yılının Tahsin Özgüç ve Mahmut Akok'un Horoztepesi'nden eser yoktur. Bu bilim adamları bu tepede bol miktarda tarih öncesi çanak-çömlek parçalarını, obsidyen ve çakmak taşı aletlerini, dimek ve el değirmeni taşlarını incelemiştir. Genel itibariyle burasının düz bir iskan yeri olduğu açıkça görülmektedir. Yeni Erbaa kurulduktan sonra bu tepenin bir kısmı mezarlık olarak kullanılmıştır. İncelenen ilk eserler bu mezarlıkta yapılan mezar kazısı sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu mezarlıklar yerleşim yerine çevrilmiştir³⁵⁷.

Yukarda belirttiğimiz gibi yeni Erbaa'nın modern mezarlığı olarak kullanılan Horoztepesi'nde yapılan mezar kazısı sonucunda ortaya çıkan eserlerle tepeye ilgi bir anda artmıştır. Bu olaydan daha önce 1944 yılında K. Kökten, tepenin antik değeri olduğunu tespit etmiştir. Horoztepesi'ndeki höyüklerde Tunç Çağı, Hitit ve Frig dönemlerine ait birçok mal bulmuştur. 1954 yılında ise R. Temizer bu tepenin Alacahöyük tipinde bir özellik göstermekte olduğunu beyan etmiştir³⁵⁸. Özgüç ve Akok Horoztepesi mevkiinde 1956 yılında sistematik olarak çalışmalar başlatmıştır. Bu çalışmaların sonunda Horoztepesi'ni bilinen Alacahöyük³⁵⁹ ve Mahmatlar'dan sonra üçüncü önemli merkez ve arkeolojik yerleşim yeri olarak kabul edilmiştir. Tepedeki kazıların biri tepenin zirvesinde diğeri ise güneydeki mezarlık alanında yapılmıştır³⁶⁰. Horoztepesi'nden çıkarılan eserlerin bir kısmı Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde, Tokat ve Amasya Müzeleri'nde bulunmaktadır. Bir kısmı da yurt dışına kaçırılmış Newyork ve Paris Müzeleri'nde sergilenmektedir³⁶¹. Kaçak kazılarla çıkarılan birçok eser koleksiyoncuların eline geçmiştir. Bu koleksiyonculardan biriside Hüseyin Kocabaş'tır. Hüseyin Kocabaş'ın koleksiyonunda bulunan eserler T.Özgüç tarafından incelenerek tarihlendirilmiştir³⁶².

Mezar kazısı sonucunda ortaya çıkan Horoztepe eserlerinin iki tanesi dışında tamamı tunç veya bakır madenlerinden yapılmıştır. 13 parçadan oluşan eserler; bir

³⁵⁷ Özgüç-Akok, 1957: 202

³⁵⁸ Temizer, 1954: 25

³⁵⁹ Koşay, 1973: 90

³⁶⁰ Özgüç, 1958: 27

³⁶¹ Yenihan, 2011: 10

³⁶² Özgüç, 1964: 19

güneş kursu, iki boğa, bir geyik heykelciği, dört hançer veya mızrak ucu, bir sapı delikli balta, iki mızrak ucu, bir keski ve bir çalparadan oluşmaktadır³⁶³.

Güneş kursu ortadan ikiye bölünmüş özel bir çerçeve halindedir. Anadolu da eşine rastlanmayan Horoztepe Kursu devirlerin belirlenmesinde tek yardımcı unsurdur. Birbirlerine dik köşeler meydana getirmek üzere bağlanan çerçeve sağ, sol ve orta çerçeve kollarına açılan ikişer delikten birbirine paralel iki çubuk geçirilmek suretiyle altı göze bölünmüştür. Çerçevenin üstünde kolayca hareket edebilen yuvarlak kesitli çubukların uzunca uçları madeni levhalar sallandıkça ses çıkarmaktadır. Çerçevenin üç yanındaki yassı çubukların üzerine hayvan heykelcikleri yapılmıştır. Üstteki boynuzları altışar çatalı, kulaklı baba geyiğin önünde üç yavru dişi geyik yürümektedir. Yanlarda ki çubuklara basan ikişer dağ keçisini de birer aslan takip etmekte olup aslanlarda öndeki keçinin kuyruğunu ısırılmaktadır. Dağ keçilerinin geriye doğru uzanan boynuzları daha kısa, boyun ve burunları geyiklerinkinden kısadır. Geyik ve dağ keçilerinin tırnakları gösterilmemiştir. Sopa gibi kısa, kalın bacakların, aynı tarzda işlenmiş kalın boyunların uzuvları gösterilmemiş; yüzünün, boyunlarının, boynuzların üslubu Alacahöyük geyiklerinin üslubundan farksızdır. Ağır, kitlevi bir döküm metoduyla yapılmıştır. Sapı ile birlikte yüksekliği 24.5 cm, genişliği 16 cm'dir³⁶⁴. Burada bulunan bütün madeni eşyalar dökme tekniğidir ki Anadolu da bu kadar dökümcülük tekniğinin ilerlediği yer yoktur³⁶⁵.

Horoztepe'yi Alacahöyük'e bağlayan bir diğer eser ise başı delikli olan çalparadır. Bilindiği gibi bunlar Alacahöyük'te bakır ve gümüşten yapılmış halde bol miktarda bulunmaktadır. Bu bakımdan Horoztepe çalparası Alacahöyük'ü yalnızlıktan kurtarmıştır³⁶⁶. Eski Tunç devrinin yerel özellik gösteren baltalarına Horoztepe çok enteresan bir örnek ilave etmiş bulunmaktadır. Bu diğer Anadolu baltalarına bakılınca daha ince ve daha uzun olup sap deliğine yakın bir küt kısmı çekice benzer şekilde düzeltilmiştir. Ucu sivri bir çıkıntı halinde olan baltanın

³⁶³ Özgüç-Akok, 1957: 203

³⁶⁴ Özgüç-Akok, 1957: 203

³⁶⁵ Kınal, 1998: 44

³⁶⁶ Özgüç-Akok, 1957: 205

Anadolu ve Ön Asya'da örneği bulunmamaktadır. Sapı delikli olması hususiyetiyle Mahmatlar³⁶⁷, Polatlı, Kayapınar ve Karaz' da bulunan baltalara eşlik etmektedir³⁶⁸.

Çanak-çömleğin hepsinin elde yapılmış olduğu, çoğunun içi dışı koyu gri, siyah astarlı, perdahlı, içi kırmızı, dışı koyu gri, siyah astarlıdır. Keramikler az sayıda içi dışı soluk, kirli kırmızı astarlılar teşkil eder. İnce kum taneleri hamurlarına karıştırılmıştır. Bazı parçaların özü gri, bazılarının yarısı gri, yarısı kırmızı renktedir. Bu eserlere süslü küpeler, ince cidarlı meyvelikler, kulpsuz çömlekler, ağız kenarları dışarıya doğru uzanan ince vazolar dahildir. Bu malların bazıları bezemelidir. Bezemeler, kapların boyun ve omuz bölgelerine yapılmıştır. Birbirine paralel çizgiler ve kertikler şeklindedir. Şerit biçimli kulplar görülmektedir. Emzikli çaydanlık; derin çanaklar, kulplu ve kulpsuz çanaklar, ince cidarlı vazolar gibi biçimler izlenmektedir. Düğme kulpların ufak ve uzun-yassı olanları vardır. Dipleri kalın ve düzdür. Meyvelik tipleri de görülmektedir³⁶⁹. Çanak-çömleğin hem tekniği hem de biçimi Dündartepe'de Tunç Çağı'nın son safhasında bulunan çömleğin aynısıdır³⁷⁰.

Horoztepe'de bol miktarda madeni silahlara, mızrak uçlarına, ok uçlarına rastlanmıştır. Bu malların Alacahöyük mezarlarında rastlanan yassı baltalarla Karadeniz sahillerine has yeni silah tipleri de bulunmuştur. Büyük hançerlere benzeyen silahlar yoktur. Dündartepe'deki çanak-çömlek nasıl Horoztepe'deki ile çağdaşsa madeni aletlerde de bu çağdaşlık söz konusudur³⁷¹.

Kazı daha çok çağdaş defin sırasında bulunan bulguların nereden çıktığına yönelik olduğu için düz yerleşme ile alakalı bilgiler pek fazla bilinmemektedir. Ocak kalıntılarının ve bir yerleşme yeri ile ilgili küçük buluntuların varlığından bir iskan ile karşı karşı olduğumuz anlaşılmaktadır. Kazılan alanın küçük oluşundan dolayı mimari kalıntı saptanamamıştır³⁷².

Horoztepe'nin düz yerleşmesinin içinde mezar armağanı konmamış halka ait bir mezarın varlığı, her ne kadar ayrıntılı bilgi verilmemişse de ilginçtir. Bu da bu dönemde halka ait yerleşme içi mezarların varlığını da ortaya koymaktadır³⁷³.

³⁶⁷ Koşay, 1948: 481-484

³⁶⁸ Özgüç-Akok, 1957: 206

³⁶⁹ Özgüç-Akok, 1957: 207

³⁷⁰ Özgüç, 1964: 23-24; Özgüç, 1957: 207

³⁷¹ Özgüç, 1958: 23

³⁷² Harmankaya-Erdoğu, 2002: Dere mahallesi yerleşimi ve mezarlığı

³⁷³ Özgüç, 1958: 26

Kazılarla oda mezar tipinde iki mezar ortaya çıkarılmıştır. Bir tanesi defineci veya burada yaşayan halk tarafından kazılmış ve mezar soyulmuştur. Diğeri ise fazla bir kayıp görmemiş halde bulunmuştur³⁷⁴. Alacahöyük mezarlarında olduğu gibi burada da çamur harçlı taş duvarlara rastlanılmamıştır. Damı düz dam şeklinde olan mezarlar kuzey-güney ve doğu-batı yönündedir. Mezardan biri 8.5x3 m boyutunda, derinliği de 1.25 m ebatındadır. Mezarların içerisine defnedilenler başı güneydoğu, bacakları kuzeybatıya gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Ölü veya mezar hediyeleri çoğunlukla iskeletin yanında bulunmuştur³⁷⁵. Mezarlara konan eserler katlanarak, ezilerek konmuştur. Bu adet Kuzey Anadolu bölgesindeki ormanlık alanlar ki yerleşim yerlerinde uygulanan bir adettir. Cesetlerde cinsiyet belirlemesi yapılamamıştır³⁷⁶.

Tanrı ve tanrıça heykelcikleri arasında bebeğini emziren anne heykelciği, boğa heykelciği, kuş heykelcikleri buradaki Erken Tunç Çağı'nın dini inanışına ışık tutmaktadır. Özgüç bu heykelciği, bir büyük heykeln küçültülmüş kopyası olarak beyan etmiştir³⁷⁷. Burada bulunan bebeğini emziren anne heykeli yüksek dökümcülük sanatına uygundur³⁷⁸. Bu heykelciğin yüksekliği 20.4 cm, omuzları izasındaki genişliği 5.7 cm olup saçsızdır. Kemer kaşlı ve geriye çekik alınlı bu eserin topraktan çıkarıldığı anda göz çukurlarının ortasında siyahı olan beyaz renkli bir macunla dolu olduğu bilinmektedir. Burnu irice olup kemerli değildir. Ağızı derin ve yarıktır, iri kulaklıdır. Boynu uzun olup kalınlığı her tarafta aynıdır. Başının sağ kulağının üstüne madeni bir nesne sokulmuştur. Bebek annesinin sol göğsünü emerken sol elinin dört parmağını açmış, gerdanına dayamıştır. Yüksek sanat değerine sahip olan bu eser incelikle işlenmiş ayakları bir plakete sabitlenerek ayakta durdurulmuştur. Bu eser M.Ö.2000'in çok sevilmekte olan bebekli kadın tanrı motifine bağlanmaktadır³⁷⁹.

Erken Tunç Çağı'nın son evresindeki ölü gömme gelenekleri, Alacahöyük kral mezarlarından başka mezarların da var olduğunu ispat etmiştir. Horoztepe'deki bu mezarların tarihlenmesi için MÖ 2.100 tarihi teklif edilmektedir. Özellikle T. Özgüç, Horoztepe'nin Alacahöyük'e göre daha geç bir döneme kadar devam ettiği

³⁷⁴ Özgüç, 1958: 27

³⁷⁵ Özgüç, 1958: 27

³⁷⁶ Özgüç, 1964: 19

³⁷⁷ Özgüç-Akok, 1957: 205

³⁷⁸ Kınal, 1998: 44

³⁷⁹ Yenihan, 2011: 12

düşüncesindedir. Mezar buluntularının tipolojik ve üslup özellikleriyle Horoztepe'nin Alacahöyük Mezarlarıyla en azından çağdaş olduğu ortaya çıkmaktadır. Mezarların 4 m ötesinden başlayan çağdaş yerleşme yerinde ele geçen çanak çömlek parçaları da aynı tarihleri işaret etmektedir. Bunların benzerleri de Alacahöyük'ün Erken Tunç Çağı yerleşmesi gibi İç Anadolu Bölgesi'nin diğer Erken Tunç Çağı yerleşme yerlerinde bulunmuştur³⁸⁰. Olasılıkla MÖ 3. bin yılın sonunda (ETÇ III evresi) özellikle madencilik çok iyi bilen bir topluluğun Tokat Bölgesi'ndeki maden yataklarını işletmek amacıyla buraya geldiği ve kısa bir süre, İkiztepe de olduğu gibi ahşap malzemedeki yapıları oturdıkları ileri sürülebilir. Bu yerdeki Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı yerleşmelerinin ilişkisine ve her iki dönem arasında bir boşluğun olup olmadığı konusuna da açıklık getirilmemiştir³⁸¹.

5.20.Bolus –Aktepe

Tokat merkeze bağlı eski adı Bolus olan Aktepe köyünün ortasındadır. Sivas- Tokat ana yolu üzerindeki Çamlıbel Bucağı'nın 2300 m. doğusundadır. Kuzey Anadolu höyüklerinin en büyüklerinden olan Aktepe Höyüğü'nün ova seviyesinden yüksekliği 20 m. ve uzunluğu 400 m'dir³⁸². Doğu ve güneydoğu sırtlarına doğru genişlemekte olan köy, tepeni tahrip etmektedir. Tepenin yüzeyi köy mezarlığı olarak kullanılmaktadır³⁸³. Tepenin seramiğini inceleyen Tahsin Özgüç tepede Erken Tunç Çağı'nda yaşam olduğunu belirtmiştir. Burada bulunup Tokat Müzesi'ne getirilen bebeğini emziren anne heykelin Horoztepe ile ilişkili olduğu kesindir. Bu tepe Tokat'ın güney kapısını kontrol altında tutmaktadır³⁸⁴.

5.21.Hun Tepesi

Niksar'ın Buzköy sınırları içerisinde, Talazan Köprüsü'nün güneydoğusunda bulunmaktadır. Kelkit Çayı'nın güney kıyısında yükselen tepe tümülüs görünümündedir. Tepenin doğusundan da Karasu çayı geçmektedir. Höyüğün çapı 125 m. ve yüksekliği yaklaşık 80 m'dir. Az tahribe uğramış olan Hun Tepesinin kuzeyinde açılan çukur ve bağ yolu üzerinde bulduğumuz seramikler uzmanlarca

³⁸⁰ Özgüç-Akok, 1957: 208

³⁸¹ Harmankaya-Erdogru, 2002: Dere Mahallesi Yerleşimi ve Mezarlığı

³⁸² Barjamoviç, 2011: 411

³⁸³ Akyüz, 2011: 101

³⁸⁴ Özgüç, 1978: 37-38

incelenmiş ve Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçaları tespit edilmiştir. Burasının Bizans Dönemi'ne kadar iskan gördüğü tahmin edilmektedir³⁸⁵.

Tepenin batı tarafında iki tane basamaklar halinde yükselen tepe vardır. Bu tepelerin, köylülerle sohbetimizde, yüzeylerinin düzlendiği ve eskiden diğer tepenin yarısına gelecek kadar yükseklikte olduğu; yüzeyin düzlenmesi sonucu birçok seramiğin çıktığı söylendi.

³⁸⁵ Akyüz, 2011: 322; Kökten, 1948: 223

SONUÇ

Anadolu coğrafyasında Eskiçağ yerleşim alanları açısından oldukça önemli yer alan Orta Anadolu Bölgesi'nin kuzeyindeki Tokat'ın tarihi süreçleri hakkında yapılan kazı ve yüzey araştırmaları ışında bilgiler edinilmiştir.

Çalışmamızda Tokat ve çevresinde bugüne kadar yapılan gerek kazı çalışmalarıyla gerekse yüzey araştırmalarıyla en eski yerleşimin Geç Kalkolitik Çağ'da başladığı anlaşılmıştır. Tunç Çağın'dan Demir Çağı'na kadar ele aldığımız Tokat Bölgesinde süreç içerisinde yerleşimlerin yoğunluğu ve sürekliliği değişiklik göstermektedir. Kalkolitik Çağda bu yoğunluğun oldukça az olduğu, Erken Tunç Çağı'nın özellikle II. evresinde en yoğun bir şekilde yerleşildiği, Orta Tunç Çağı'nda ise Erken Tunç Çağı'na oranla daha az yerleşim olduğu ve Geç Tunç Çağı'nda ise yerleşimlerin yoğunluğunun azaldığı ve yeni kurulan yerleşim yerlerinin seçiminde güvenliliğin daha da fazla ön plana çıktığı yapılan çalışmalarla anlaşılmıştır. Geç Tunç Çağındaki yerleşim yeri yoğunluğunun azalmasının Kaşka istilasıyla alakalı olduğu üzerinde durulmaktadır.

Erken Tunç Çağı bulguları olarak cömertçe karşımıza çıkan Horoztepe ve yakınındaki mezarlık alanı Tokat tarihi için oldukça mühim bilgiler sunmaktadır. Özellikle bu çağın son evresinde madencilik bakımından önemli bir yerleşim yeri olarak karşımıza çıkan Horoztepede bölgede bulunan bakır madeninin şekillendiği açıkça ortaya çıkmıştır. Burada geçici bir maden işleme köyünün olduğu ve buradan Alacahöyük gibi Orta Anadolu ve Kuzey Anadolu yerleşim yerleri ile bir ticaret faaliyeti içerisinde bulunduğu üzerinde durulur. Kayapınar da bulunan keramik ve madeni eserlerde ise Erken Transkafkas kültürünün izleri vardır. Maşat'taki keramikler incelendiğinde ise Orta Anadolu seramiklerinin özellikleri kendini göstermektedir. Yine Horoztepe de bulunan madeni eserlerin katlanarak mezarlara yerleştirilmesi Kuzey Anadolu ormanlık alanlarında yaşanan kültürün burada da yaşandığını ortaya koymaktadır. Bölgede yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında birden fazla kültürün etkisinin aynı anda yaşandığı belirlenirken, Yukarı Kızılırmak Havzası'ndan başlayarak Yeşilirmak Havzası'na kadar olan alanın kültür geçiş

kavşağı olduğunu doğrulayacak ciddi veriler bulunmuştur. Erken Tunç Çağı'nın son evresinde bölgede Kappadokia seramiğinin yani Kapadokia kültürünün etkisi daha da fazladır.

Orta Tunç Çağı'nı şekillendiren Asur Ticaret Kolonileri yol ağlarını kurarken değerlendirmek zorunda oldukları Tokat coğrafyasının Hititler döneminde bir paylaşılamayan bölge statüsünde olduğu kazılar ve kazılar sonucunda elde edilen yazılı tabletlerden anlaşılmıştır. Hititlerin Yukarı Ülke eyalet merkezi olarak ifade edilen Tapigga şehri Tokat'ın tarihin aydınlatılmasında önemlidir. Maşat'ın Hitit başkenti ve Orta ve Kuzey Anadolu Hitit merkezleri ile doğrudan kültürel, siyasi ve ekonomik bir bağı vardır.

İncelenen alanda Erken Tunç Çağı'na ait yirmi bir tane yerleşim merkezi belirlenmiştir. Bu yerleşimler; Horoztepe, Hun Tepe, Hüseyin Gazi-Kale Tepe, Yassı Höyük, Aktepe, Kayapınar Höyüğü, Düzdökmetepe Höyüğü, Dökmetepe Höyüğü, Kale Tepe, Katmer Kaya, Deliktaş, Ali Tepesi, Engüren Höyük, Höyük, Kösele Tepesi, Akdoğan-Kale Tepe, Medrese Tepe, Yüzellik Tepe, Kazıklı Höyük, Maşat Höyük, Ulutepe'dir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Tokat bölgesi coğrafi konumu ve ikliminin yaşama elverişli olması, bölgede birçok yerleşim yerinin kurulmasında ve başka kavimler tarafından istila edilmesinde etkili olmuştur. Tunç Çağı'nda Anadolu coğrafyası içerisinde bölge paylaşılamayan bölge olarak gözükmektedir, bir kültür karmaşası yaşamaktadır. Bu çalışmamız bölge tarihinin Tunç Çağı'nda özellikle ilk evresinin aydınlatılması amacıyla yazılmıştır.

KAYNAKLAR

Akurgal 1946

Akurgal E., “Zile Maşat Höyüğü Kazısı”, *Belleten X/37*, 1946, Ankara, 220-222.

Akurgal 1997

Akurgal E., *Anadolu Kültür Tarihi*, 1997, Ankara.

Akurgal 1998

Akurgal E., *Anadolu Kültür Tarihi*, 1998, İstanbul.

Akurgal 2003

Akurgal E., *Anadolu Uygarlıkları*, 2003, İstanbul.

Aktüre 2004

Aktüre S., *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri Tarihi*, 2004, İstanbul.

Akyazı-Tunç 1992

Akyazı M.- Tunç M., *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 35, 1992, Sivas, 35-46.

Akyüz 2010

Akyüz A., *Tokat Merkez ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*, 2010, Tokat.

Algaze-Mısır 1994

Algaze G.- Mısır A., “Titriş Höyük: An Early Bronze Age Urban Center in Southeastern Anatolia”, *KST XVII*, 1994, Ankara, 107-121.

Alkım 1979

Alkım U.A., “İkiztepe Kazısı: İlk Sonuçlar”, 8. *TTKong-I*, 1979, Ankara.

Alkım 1986

Alkım H., “İkiztepe Kazılarında Saptanan Kültür Katları ve Elde Edilen Madeni Eserlerden Örnekler”, *TTKong-III*, 1986, Ankara, 119-132.

Alkım 2003

Alkım U.B., İkiztepe II. Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları (1976-1980), 2003, Ankara.

Alkım 1986

Alkım U.B., “İkiztepe’de Geç Kalkolitik Çağ Seramiği”. *AnAr X*, 1986, 99-109.

Alp 1977

Alp S., “Maşat Höyük’te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında”, *Bulleten 164*, 1977, Ankara, 637-647

Alp 1978

Alp S., “Maşat Höyük’te Keşfedilen Çivi Yazılı Hitit Tabletleri”, *VIII.T.T.Kong.*, 1978, Ankara, 165-196.

Alp 1986

Alp S., “Maşat Tabletlerinin Eski Anadolu Coğrafyasına Katkıları”, *IX.T.T.Kong.*, 1986, Ankara, 227-233

Alp 1991

Alp S., “Hethitische aus Maşat Höyük, 1991, Ankara.

Alp 1992

Alp S., “Hitit Çağı’nda Anadolu Kentleri”, *AD I/IV*, 1992, 5-10.

Alp 2001

Alp S., “Hitit Çağı’nda Anadolu, 2001, İstanbul.

Alp 2002

Alp S., Hitit Çağında Anadolu “Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar”, 2002, Ankara.

Alparslan 2004

Alparslan M. D., “Hititlerde Meslekler”, *Arkeoatlas 3*, 54, 2004.

Alparslan 2006

Alparslan M., “II. Murşili ve Dönemi”, *İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, 2006, İstanbul.

Alparslan 2011

Alparslan M., Anadolu Medeniyetleri, 2011, Eskişehir.

Baltacıođlu 1996

Baltacıoğlu H., “Alacahöyük 1995 Yılı Kazı Çalışmaları”, *KST XVIII/I*, 1996, Ankara, 353-363.

Barjamovic 2011

Barjamovic G., “A Historical Geography Of Anatolia In The Old Assyrian Colony Period”, Carsten Niebuhr Institute Publications, 2011, Museum Tusculanum.

Başdemir 1999

Başdemir K., Eski Anadolu Tarihsel ve Kültürel Süreklilik, 1999, İstanbul

Başol 2006.

Başrol S., “Hitit Askeri Teşkilatı ve Sefer Organizasyonu”, *P.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2006, Denizli.

Bayram 1994

Bayram S., “Kültepe Metinlerinde Geçen Yeni Yer Adları ve Bunların Değerlendirmesi”, *XI. T.T. Kong. Bildirileri Kitabı*, 1994, Ankara.

Baytop 1994

Baytop T., Türkçe Bitki Adları Sözcüğü, 1994, Ankara.

Bilgi 1994

Bilgi Ö., “İkiztepe Kazılarının 1993 Dönemi Sonuçları”, *KST XVI/I*, 1994, Ankara, 141-161.

Bilgi 1996

Bilgi Ö., “İkiztepe Kazılarının 1995 Dönemi Sonuçları”, *KST XVIII/I*, 1996, Ankara, 145-163.

Bilgi 1999

Bilgi Ö., “İkiztepe’de Ele Geçen Son Buluntuların Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Protohistorik Çağ Maden Sanatı Hakkında Yeni Gözlemler”, *XII.TTKong. (12-16 Eylül 1994) I.Cilt*, 1999, 43-44.

Bilgi 2001

Bilgi Ö., “Orta Karadeniz Bölgesi Protohistorik Çağ Maden Sanatının Kökeni ve Gelişimi”, *Bulleten/242*, 2001, Ankara, 1-35.

Bilgi 2010

Bilgi Ö., “İkiztepe Kazıları 2008 Dönemi Sonuçları”, *KST XXXI/IV*, 2010, Ankara, 369-393.

Bilgiç-Bayram 1995

Bilgiç E.-Bayram S., Ankara Kültepe Tabletleri II, 1995, Ankara.

Bryce 2003

Bryce T., Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum, 2003, Ankara.

Büyükkarcı 1988

Büyükkarcı S., “M.Ö. 2. Binyıl Karadeniz Bölgesi Kavimlerinden Kaşkalar’ın Tarihi”, *S.Ü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 1988.

Çelebi 1969

Çelebi E., Seyahatname V, 1969, İstanbul, 69-70 .

Çubuk et al 2011

Çubuk B.- Şahin M.- Akdağlı D., Tokat İl Çevre Durum Raporu , 2011, Tokat.

Darga 1998

Darga M., Hitit sanatı, 1998, İstanbul.

Dinçol 1982

Dinçol A. M., “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları ansiklopedisi-I*, 1982, İstanbul, 17-139.

Dinçol 2006

Dinçol A.M., “Anadolu Uygarlıkları Hititler”, *National Geographic Dergisi*, 2006, 64-91.

Dönmez 1999

Dönmez Ş., “Sinop-Samsun-Amasya İlleri 1998 Yüzey Araştırması”, *AST XVII/II*, 1999, Ankara, 229-245.

Dönmez 2007

Dönmez Ş., “Orta Karadeniz Bölgesi’nde Önemli Bir Geç Kalkolitik-İlk Tunç Çağı Yerleşmesi: Turhal-Ulutepe”, *Refik Duru’ya Armağan*, 2007, İstanbul, 74-85.

Duru 1996

Duru R., “Bademağacı Kazıları”, *KST XVIII/I*, 1996, Ankara, 43-49.

Eder 2006

Eder B., Eski Çağ Tarihi ve Arkeoloji Açısından Geç Tunç Çağı Kavim Göçleri, 2006, İstanbul.

Erciyas 2001

Erciyas, D.B. , Studies In The Archaeology Of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, And Coinage Of Mithradates VI And His Predecessors, 2001.

Eren 1982

Eren H., “Tokat”, *Türk Ansiklopedisi 31*, 1982, Ankara, 277-295.

Erkanal - Günel 1996

Erkanal H.-Günel S., “1995 Yılı Liman Tepe Kazıları”, *KST XVIII/I*, 1996, Ankara, 231-261.

Ertem 1974

Ertem H., Boğazköy Metinlerine Göre Hitit Devri Anadolu’sunun Florası, 1974, Ankara.

Frangipane 1994

Frangipane M., “Arslantepe-Malatya Results of the 1993 Season”, *KST XVI/I*, 1994, Ankara, 165-177.

French 1987

French D.H., “Küçük Asya Roma Yolları ve Miltaşları”. *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1987, Ankara, 191-205.

Girginer 2008

Girginer Ö., “Seramik Buluntuları Işığı Altında M.Ö. II. Binde Çukurova-Orta Anadolu İlişkileri”, *Ç.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2008, Adana.

Gurney 1990

Gurney O. J., Hititler,1990, Ankara.

Güneri 1986

Güneri S., “Orta Anadolu Höyükleri”, *AST IV*, 1986, Ankara, 207-227.

Güterbock 1943

Güterbock H.G., “ Zile Yakınında Maşat’tan Gelme Bir Eti Mektubu”, *DTCFD II/3*, 1943, 389-397.

Güterbock 1956

Güterbock H.G., “The Deeds of Suppiluliuma as Told By His Son Murşili II”, *JCS X*, 1956.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Alacahöyük” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Alişar” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Dündartepe” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Horoztepe” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “İkiztepe” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Karaz” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Kargamış” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Kayapınar” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Kültepe” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya- Erdoğan 2002

Harmankaya S.-Erdoğan B., “Maşat” *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul.

Harmankaya 2002

Harmankaya S., “Türkiye ilk tunç çağı araştırmaları üzerine bir değerlendirme”, *Arkeolojik Yerleşmeleri IV-İlk Tunç*,2002, İstanbul, 7-28.

Kaptan 1982

Kaptan E., “Türkiye Madencilik Tarihine Ait Tokat Bölgesini Kapsayan Yeni Buluntular”, *Maden Tetkik ve Arama Enst. Derg*23/ 94, 1982 , 150-162

Kaptan 1977

Kaptan E., 1977, “Murgul madenindeki ana yatak kökenli eski devirlere ait bir buluntu”, *Maden Tetkik ve Arama Enst. Derg*/89, 1977, 90-94.

Kaptan 1986

Kaptan E., “Erbaa-Kozlu bölgesindeki eski bakır madeni ocağında Türkiye madencilik tarihi için yapılan yeni bir araştırma”,*Maden Tetkik ve Arama Enst., Rap/ 6460*, 1986

Karayaka 1988

Karakaya N., “Eski Çağ Tarihinde Tokat”, *İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1988, İstanbul.

Karpe-Karpe 2011

Karpe V. M.-Karpe A. M., “Kayalıpınar’da Yapılan Araştırmalar”,*XXVIV. AST/2*, 2001, Malatya.

Karageçi 2011

Karageçi M., “Kars- Akyaka’da Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar”, *K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2011, Kars.

Karauğuz 1996

Karauğuz, G., “Hitit Coğrafi İsimlerinin Eski Anadolu Tarihi Açısından Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1996, Konya.

Karauğuz 2002

Karauğuz G., Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri, 2002, Konya.

Kazımoğlu 1990

Kazımoğlu M., “Tokat”, *Büyük ansiklopedi 14*, 1990, İstanbul, 5260-5262. *Tunç*, 2002, İstanbul.

Kınal 1998

Kınal F., Eski Anadolu Tarihi, 1992, Ankara.

Kıymet 2004

Kıymet K., “M. Ö. II. Binde Orta Karadeniz Bölgesi”, *A.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2004, Ankara.

Korfmann 1994

Korfmann M., “1993 Yılı Troia Çalışmaları”, *KST XVII/I*, 1994, Ankara, 239-269.

Korfmann 1996

Korfmann M., “Troia 1995 Kazıları”, *KST XVIII/I*, 1996, Ankara, 213-231.

Koşay 1948

Koşay H. Z., “Amasya Mahmatlar Köyü Definesi”. *Belleten XIV/55*, 481-485.

Koşay 1973

Koşay H. Z., “Alaca Höyük kazıları”, 1963-1967 Çalışmaları ve Keşiflere Ait İlk Raporlar 28, 1973, Ankara.

Kozal 2012

Kozal E., “Son Tunç Çağından Helenistik Döneme Kadar”, *AAD/I*, 2012, İstanbul, 35-41.

Kökten 1944

Kökten K., “Orta, Doğu Kuzey Anadolu’da Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları”, *Belleten VIII/32*, 659-680.

Kökten 1948

Kökten K., “Batı Karadeniz Bölgesi Araştırmaları-1947 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları”, *Bellekten* 12/45, 223-226.

Köroğlu 2011

Köroğlu K., *Anadolu Medeniyetleri*, 2011, Eskişehir.

Kurht 2010

Kurht A., *Eskiçağda Yakındoğu I-II*, 2010, İstanbul.

Kutlu 1979

Kutlu E., “Maşat Höyükte Eski Tunç Çağı-The Early Bronze Age at”, *Bellekten* 169, 1979, Ankara, 20-40.

Kuzuoğlu 2007

Kuzuoğlu R., “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu Kraliçeleri”, *Bellekten* LXXI/262, 2007, Ankara, 795-809,

Kuzuoğlu 2013

Kuzuoğlu R., “Eski Asur Döneminde Tokat ve Çevresi”, *Tokat sempozyumu/I*, Tokat, 2013, 1997-205.

Larsen 1967

Larsen M. T., “Old Assyrian Caravan Proccederus”, *Nederland Historisch Archaeologisch Instuut*, 1967, İstanbul.

Lloyd 1997

Lloyd S., *Türkiye’nin Tarihi*, 1997, Ankara.

Mellart 1982

Mellart J., “Archeological Evidence For Trade and Trade Routes Between Syria and Mesopotamia and Anatolia During the Early and The Begining of The Middle Bronze Age”, *Studi Eblaiti* V, 1982.

Memiş 2001

Memiş E., *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, 2001, Konya.

Memiş 2005

Memiş E., Eski Çağda Türkler, 2005, Konya.

Michael 1996

Michael R., “Mezopotamya ve Eski Yakındoğu”, *ABUA* 9, 1996, İstanbul.

Murat 1998a

Murat L., “Hitit Coğrafyasında Yukarı Ülke ve Tarihi Önemi”, *Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişimi ve DTCF Sempozyumu*, 1998, Ankara, 175-188.

Murat 1998b

Murat L., “Hitit Dünyasında Gaşkalar’ın Yeri, *III. Uluslar arası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1998, Ankara, 435-443.

Nurhat 1984

Nurhat C., “Tokat”, *Yurt Ansiklopedisi X*, 1984, İstanbul, 7065-7090.

Oğuz 1993

Oğuz İ., “Köy Hizmetleri Tokat Araştırma Enstitüsü Arazisinin Toprak Etüdü”, *G.O.P. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Tezi*, 1993, Tokat.

Ökse 2005

Ökse A.T., “Sivas’da Hitit Çağı Öncesi Yerleşim Sistemlerinde Devamlılık ve Değişim”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22/1, 2005, Ankara, 63-72.

Ökse 2005

Ökse A.T., “Kızılırmak ve Fırat Havzalarını Birbirine Bağlayan Eski Kervan Yolları”, *Bilig Dergisi*/34, 2005, Kazakiskan, 15-32.

Özbaşaran 2011

Özbaşaran M., Anadolu Medeniyetleri, 2011, Eskişehir.

Özcan 1985

Özcan B., Tokat Müzesi Rehberi, 1985, İstanbul.

Özcan-Aksay 1996

Özcan A.-Aksay A., “Tokat-Turhal-Almus-Çamlıbel Dolayının Jeolojisi”, 1996, Ankara.

Özçağlar 1988

Özçağlar A., “Kazova'nın Coğrafyası”, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1988, Ankara.

Özçağlar 1989

Özçağlar A., “Zile-Turhal Yöresi'nin Morfografik Özellikleri”, Coğrafya Araştırmaları Dergisi I, 1989, Ankara.

Özçağlar 1991

Özçağlar A., “Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler”, *Coğrafya Araştırmaları*/3, 1991, Ankara, 61-85

Özçağlar 1992

Özçağlar A., “Kazova'nın İklim Özellikleri”, *DTCFD/XXXV*, 1992, Ankara.

Özgüç 1958a

Özgüç T., “Kültepe ve Horoztepe Kazıları”, *Türk Arkeoloji Dergisi VIII-1*, 1958, Ankara, 26-27.

Özgüç 1964

Özgüç T., “Yeni Horoztepe Eserleri”, *Anadolu dergisi* 8, 1964.

Özgüç 1978

Özgüç T., Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki araştırmalar, 1978, Ankara.

Özgüç 1980

Özgüç T., “Excavations at the Hittite Site, Maşat-Höyük: Palace, Archives Mycenaean Pottery”, *American Journal Of Archaeology* 84, 1980, 305-309.

Özgüç 1981

Özgüç T., ‘‘Maşat Höyük-Eski Tapigga Kazıları 1980 Çalışmaları’’, *Belleten* 2-179 , 1981, Ankara, 371-374.

Özgüç 1982

Özgüç T., Maşat Höyük II. Boğazköyün Kuzeydoğusunda bir Hitit Merkezi, 1982, Ankara.

Özgüç 2002

Özgüç T., ‘‘Eski Hitit Çağı Seramiği’’, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu*, 2002, Bonn.

Özgüç-Akok 1957

Özgüç T.-Akok M., ‘‘Horoztepe Eserleri-Object from Horoztepe’’, *Belleten* XXI/82, 1957, Ankara , 201-219.

Özgüç-Akok 1958

Özgüç T.-Akok M., Eski Tunç Devri Mezarlığı ve İskan Yeri, 1958, Ankara.

Özsait 1994

Özsait M., ‘‘1988 Yılı Tokat-Erbaa Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları’’, *TTK* IV, 1994, Ankara, 113-117.

Özsait 1999a

Özsait M., ‘‘1997 Yılı Tokat ve Çevresi YüzeY Araştırması’’, *AST XVI/II*, 1999, Ankara, 89-107.

Özsait 1999b

Özsait M., ‘‘1997 ve 1998 Yılı Tokat-Zile ve Çevresi YüzeY Araştırmaları’’, *AST XVII /II*, 1999, Ankara, 73-89.

Özsait 2000

Özsait M., ‘‘Orta Karadeniz Bölgesi YüzeY Araştırmaları’’, *Türkiye Arkeoloji ve İstanbul Üniversitesi*, 2000, İstanbul ,335-341.

Özsait 2007

Özsait M., “2005 Yılı Tokat İli, Zile ve Turhal İlçeleri Yüzey Araştırması”, *AST XXIV/II*, 2007, Ankara, 451-463

Öztañ 1994

Öztañ A., “1993 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST XVI/I*, 1994, Ankara, 189-199.

Pehlivan 1991

Pehlivan M., “Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve önemi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/2*, 1991, Van, 27-59.

Polat 2012

Polat Y., *Anadolu arkeolojisi*, 2012, Eskişehir.

Saatçiğil 1947

Saatçiğil E., *Düñkü Büküñkü Erbaa*, 1947, İstanbul.

Seeher 1996

Seeher J., “Boğazköy- Hattuşaş 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *KST XVIII/I*, 1996, Ankara, 323-239.

Sever 1999

Sever H., “Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nda (M.Ö.1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler”, *XII.TTK/I*, 1999, Ankara.

Sevin 1999

Sevin V., *Anadolu Arkeolojisi*, 1999, İstanbul.

Sevin 2003

Sevin V., “Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar”, *A.B.U.A.*, 2003, İstanbul.

Sevinç 2008

Sevinç F., “Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi/17*, 2008, 11-32

Sipahi- Yıldırım 2007

Sipahi T.- Yıldırım T., “1998 Yılı Çorum Bölgesi YüzeY Araştırması”, *AST XXIV/II*, 2007, Ankara, 31-41.

Sivas 2011

Sivas H., “Eski Anadolu tarihi”, *Uygarlık Tarihi*, 2011, Eskişehir,72-114.

Süel 2002

Süel A., “Ortaköy Tabletlerinde Geçen Bazı Yeni Coğrafya İsimleri”, *V. Uluslar arası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 2002, Çorum, 679-685.

Şenyürek 1946

Şenyürek M.S., “Maşat höyük Kazısından Çıkarılan Kafataslarının Tetkiki”, *Belleten* 38, 1946, Ankara, 231-243.

Taşdöner 2005

Taşdöner K., “Hititlerin Tarihinde Kaşkaların Rolü ve Önemi”, *K.Ü. Sosyal Bilimler Entitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi*, Afyon, 2005.

Temizer 1954

Temizer R.,“Kayapınar Höyüğü Buluntuları”, *Belleten* 71,1954, Ankara, 317-330.

Topaloğlu 2006

Topaloğlu Y., Ardahan-Çıldır'da Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar, *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2006, Erzurum.

Türkcan 2012

Türkcan U.A., *Anadolu Arkeolojisi*, 2012, Eskişehir.

Umar 2000

Umar B., *Batı Karadeniz Kappodokiası(Pontos)*,2000, İstanbul.

Uçankuş 2000

Uçankuş H. T., *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi*, 2000, Ankara.

Ünal 1974

Ünal A., *Hattuşili III*, 1974, Heilderberg.

Ünal 2001

Ünal A., Hititler Devrinde Anadolu I, 2001, İstanbul.

Ünal 2002

Ünal A., Hititler Devrinde Anadolu, 2002, İstanbul.

Yakar 1976

Yakar J., “Hittite Involment in Western Anatolia”, *An.St.* XXVI, 115-125, 1976.

Yakar 1985

Yakar J., “Regional and Local Schools of Metalwork in Early Age Anatolia”, *Anadolu XXXV*, 1985.

Yalçın 2003

Yalçın Ü., “Anadolu Madenciliği”, *Arkeoatlas 2*, 2003.

Yardımcı 1999

Yardımcı N., “1998 Şanlı Urfa-Harran Ovası Yüzey Araştırmaları”, *AST XVII/II*, 1999, Ankara, 101-115.

Yenihan 2011

Yenihan A., Antik Çağdan Günümüze Erbaa, 2011.

Yiğit 1989

Yiğit T., “Hitit Büyük Kentlerinden Samuha ve Lauzantiia’nın Lokalizasyonu ile Bu Şehirler Hakkında Elde Edilen Bilgiler”, *A.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1989, Ankara.

Yiğit 2004

Yiğit T., “Hitit Krallığı’nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not”, *Tarih Araştırmaları Dergisi/35*, 2004, 219-226.

Yiğit 2005

Yiğit T., “Hitit Çivi Yazısının İlk Ortaya Çıkışı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi 83*, 2005, Ankara.

Veenhof 2006

Veenhof K.R., Aspects of Old Assyrian Trade And Its Terminology, 2006, Leiden.

Zeybek 2002

Zeybek H. İ., “Turhal Ovası ve Yakın Çevresinde Toprak Erozyonu”, *DCD* 8, 2002, Konya, 99-13.

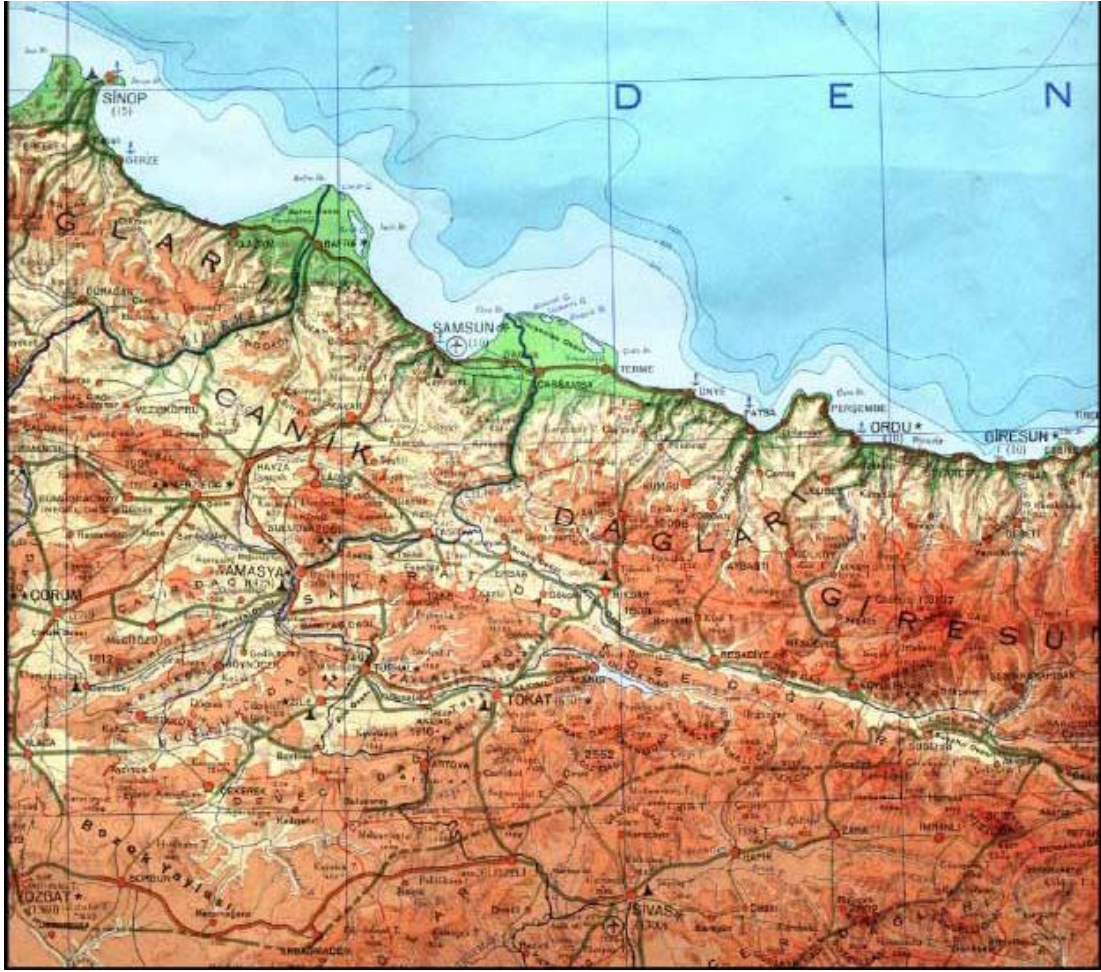
Zeybek 2003

Zeybek H. İ., “Akdağ’ın (Tokat) Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli”, *DCD IX*, 2003, Konya, 117-142.

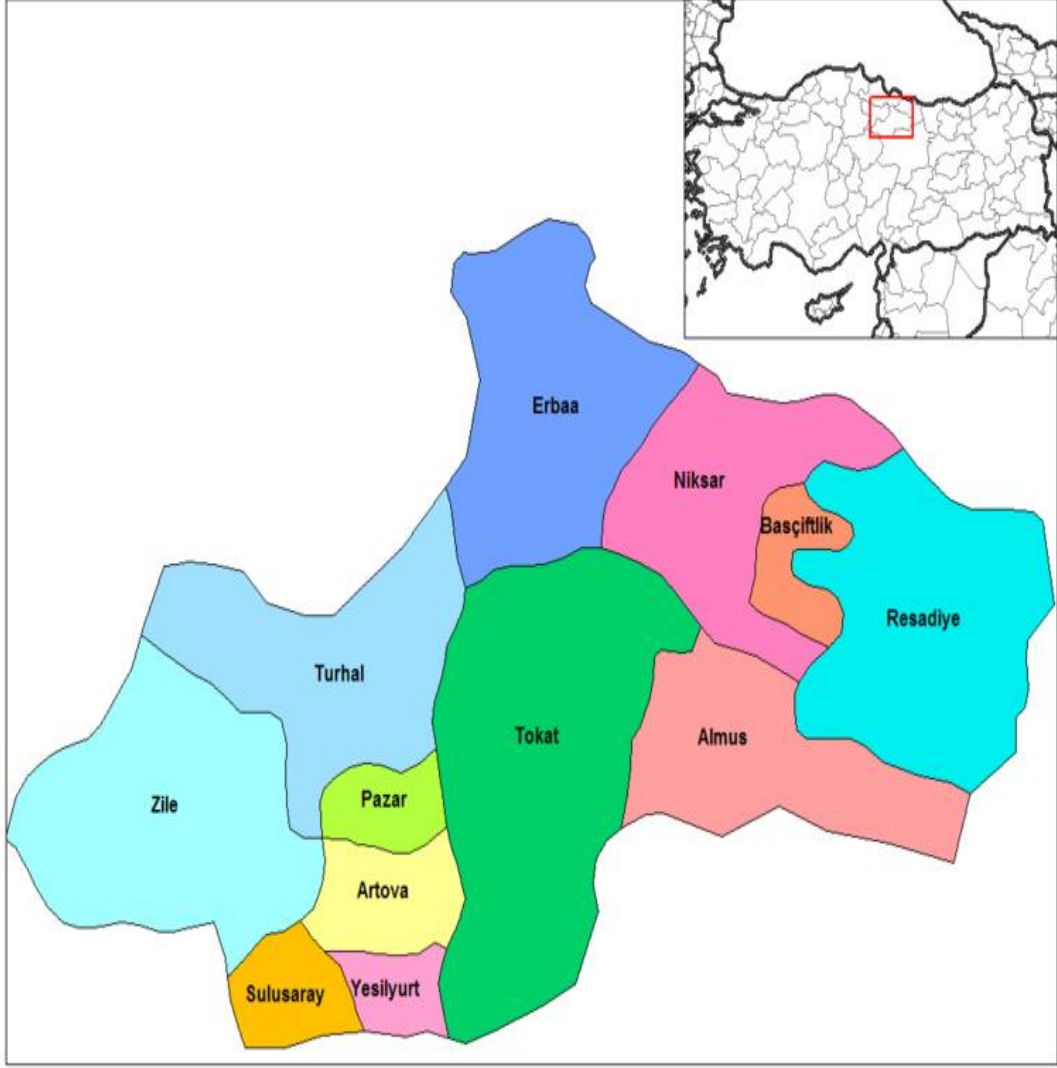
Zeybek 2004

Zeybek H., “ Büyük Göl”, *DCD12* , 2004, Konya, 295-310.

www.turkiyerehberi.gen.tr

LEVHALAR

Harita-1 Kuzey Anadolu Topografya Haritası (Erciyas, 2001: 264)

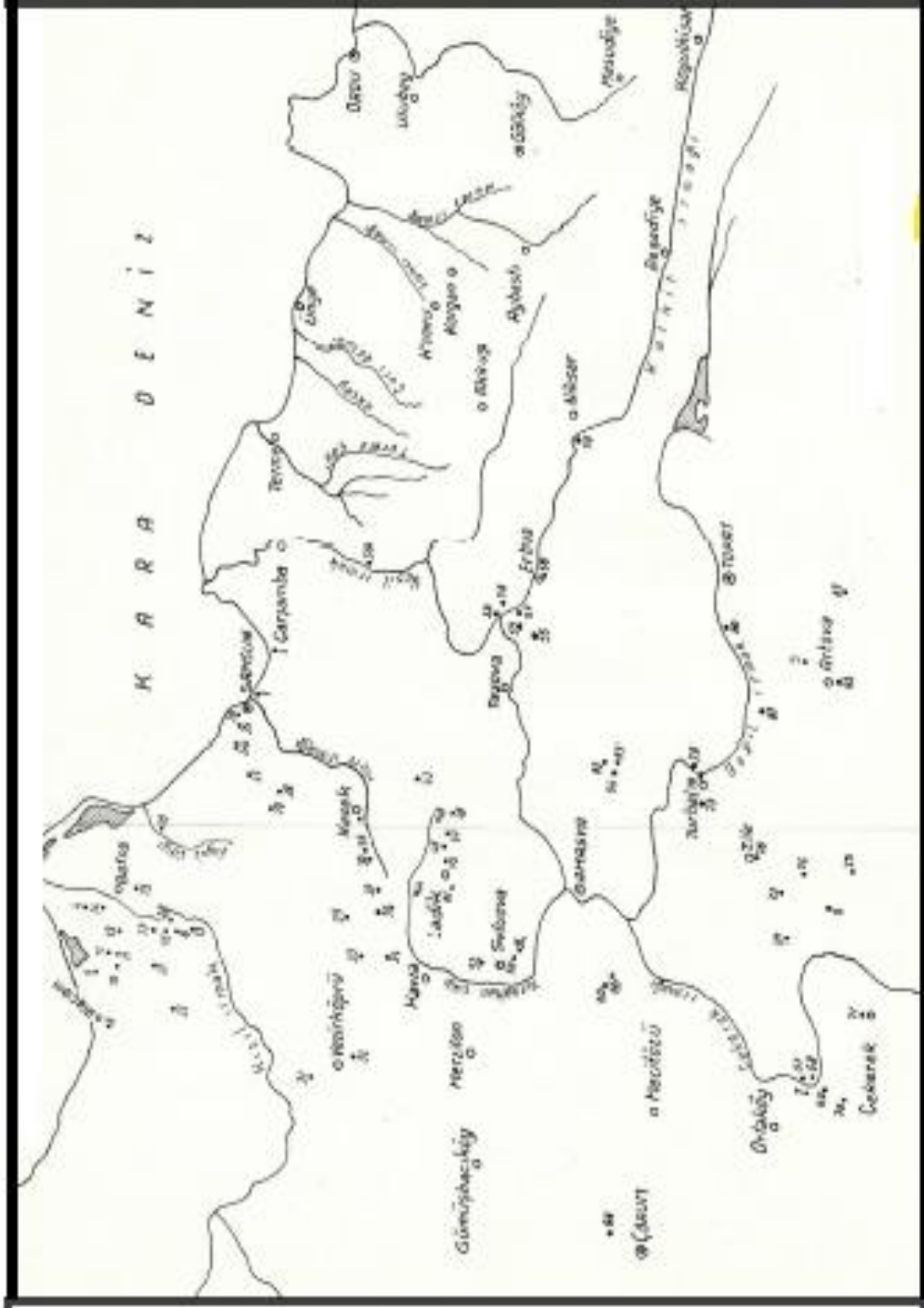

Harita 2-Tokat İl Haritası (www.turkiyerehberi.gen.tr)

1:700000

Harita 3- Tokat ve Çevresindeki Erken Tunç Çağı Merkezleri

Harita 4- Orta Karadeniz Bölümünde Hitit Yerleşimleri(Karağuz, 1996: 154)

Fig.1. Ulutepe

Fig.2. Ulutepe

Fig.3. Ulutepe

Fig.4. Maşat Höyük

Fig.5. Maşat Höyük

Fig.6. Maşat Höyük

Fig.7. Maşat Höyük

Fig.8. Kazıklı Höyük

Fig.9. Kazıklı Höyük

Fig.10. Kazıklı Höyük

Fig.11. Yüzellik Tepesi

Fig.12. Yüzellik Tepesi

Fig.13. Yüzellik Tepesi

Fig.14. Medrese Tepe

Fig.15. Medrese Tepe

Fig.16. Akdoğan-Kale Tepe

Fig.17. Akdoğan-Kale Tepe

Fig.18. Akdoğan-Kale Tepe

Fig.19. Kösele Tepesi

Fig.20. Kösele Tepesi

Fig.21. Kösele Tepesi

Fig.22. Höyük

Fig.23. Höyük

Fig.24. Hüseyin Gazi- Kale Tepe

Fig.25. Hüseyin Gazi- Kale Tepe

Fig.26. Hüseyin Gazi-Kale Tepe

Fig.27. Ergüren Tepe

Fig.28. Ergüren Tepe

Fig.29. Ergüren Tepe

Fig.30. Ali Tepesi

Fig.31. Ali Tepesi

Fig.32. Ali Tepesi

Fig.33. Delitaş

Fig.34. Deliktaş

Fig.35. Katmerkaya

Fig.36. Katmerkaya

Fig.37. Katmerkaya

Fig.38. Kale Tepe

Fig.39. Kale Tepe

Fig.40. Kale Tepe

Fig.41. Kale Tepe

Fig.42. Kale Tepe

Fig.43. Düzdökme Tepe

Fig.44. Düzdökme Tepe

Fig.45. Düzdökme Tepe

Fig.46. Dökmetepe

Fig.47. Dökmetepe

Fig.48. Dökmetepe

Fig.49. Yassı Tepe

Fig.50.Yassı Tepe

Fig.51.Yassı Tepe

Fig.52.Kayapınar

Fig.53.Kayapınar

Fig.54.Kayapınar

Fig.55. Horoztepe

Fig.56. Horoztepe

Fig.57. Horoztepe

Fig.58. Bolus-Aktepe

Fig.59. Bolus-Aktepe

Fig.60. Bolus-Aktep

Fig.61. Hun Tepesi

Fig.62. Hun Tepesi

Fig.63. Hun Tepesi

Fig.64. Akdoğan-Kale Tepe Erken Tunç Çağı keramiği

Fig.65. Höyük Erken Tunç Çağı keramiği

Fig.66.Yüzellik Tepe Tunç Çağı'na ait keramik

Fig.67.Kale Tepe Tunç Çağı'na ait keramik

68.Yassı Höyük Erken Tunç Çağı'na ait keramikler

ÖZGEÇMİŞ

1989'da Tokat'ta doğdum.

2002'de Küçük Bağlar İlköğretim Okulu'ndan mezun oldum.

2005'te Atatürk Lisesi'nden mezun oldum.

2011'de Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldum.

2011'de Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilimi Eskiçağ Anabilim Dalında Yüksek Lisans programına başladım.